Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کتاب پېژندنه

||||||||||||||||||||||||||||||||||||||||||||

دکتاب نوم : پرمعیاري ژبه دمعیارپه ژبه یوه څېړنه

لیکوال : محمدمعصوم هوتک

دلیکلونېټه : ډسمبر ۲۰۰٦ع

دلیکلوځای : اوکویل ـــ کاناډا

کمپوز : محمدمعصوم هوتک

ډیزاین : م - روهیال

خپروونکی : علامه رشاد خپرندویه ټولنه � کندهار

دچاپ نېټه : جنوري ۲۰۰۷ ع

دچاپ شمېر : زر ټوکه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلوی خدای(ج) په نامه

غالباٌبه د۱۳٦۷ش کال شاوخواوه،چي دعلامه رشادمرحوم په کورکي مي ددوی عالمانه خبروته غوږنيولی و. دخبروپه ترڅ کي مي د پښتو د هغه وخت په نشراتوکي دمسلطي ژبي اودهغې په برخه کي دخپلو ستونزوپه باب ځيني پوښتني ځني وکړې . په دغه وخت کي ما د باختر آژانس په پښتوڅانګه کي دغړي په توګه کارکاوه . استاددژبي اود هغې دتحولاتواوتطوراتوپه باب اودغه رازدهغه وخت ددولتي پښتو ضدپاليسيوپه باره کي اوږدې څرګندوني وکړې . دخبروپه پای کي ما ځني وپوښتل چي ولي په دې برخه کي څه ليکئ نه ؟ په جواب کې راته وويل :ٌداکارستاسي څوانانورسالت دئ . ژبه ملي امانت دئ . موږ دادئ ترتاسي پوري راورسوله . ښه موراورسوله که بده ، سمه مو را ورسوله که ناسمه ، دابه وروستي نسلونه قضاوت کوي . خواوس وار ستاسي دئ چي له دغه امانت سره بې پروايي ونه سي . اصالت ته يې صدمه ونه رسيږي . لوبي ورسره ونه سي . ٌ ماورته د فارسي دابيت ووايه:

آسمان بارامانت نتوانست کشيد

قـــــــــرعۀ فال بنام من ديوانه زدند

استادومسل اوزياته يې کړه.ٌپه دې پلمونسې خلاصېدلای . دا امانت تاسي ته درپاته دئ . ٌ له هغې ورځې څخه بياترننه پوري چي زه د ٌ امانتٌ کلمه واورم ، اوږې مي راته درنې سي . داسي راته وايسي لکه ددغه امانت وړلوتوان چي نه لرم . خوداستاد(رح) آهنګ لرونکې خبره مي ترغوږوهيسته ازانګې وکړي . ٌداکارستاسي څوانانورسالت دئ .ٌ دهمدغه ملکوتي ږغ اغېزه وه ، چي نن يې په ماکي پردغه رازجنجالي موضوع(اوسنۍ پښتو يا کره پښتو؟) باندي دليکلوجرأت پيدا کړ .

ددې ليکني په شروع کي زه په دووزړوکي وم چي آياپردغه مشخصه موضوع (دپښتودمعياري کولوپرهڅو) باندي دڅه ليکلواجازه لرم که يا؟ ډاکټرپالوال وايي : هو ، لرې يې (۱) .ډاکټرزياروايي دژبي مسايل ژبپوهانوته پرېږدئ څکه دادهغوی مسلکي دنده ده . نو ګويا دده جواب منفي دئ . زه له ډاکټرپالوال څخه تشکرکوم چي دده دفتواله اسيته مي پدل مات سو اوپردغه موضوع باندي مي دليکني جواز تر لاسه کړ اوپر څنګ يې له ډاکټرزيارڅخه بخښنه غواړم چي بې لايسنسه مي قلم چلولی دئ.

څرنګه وکړم هغه دچاخبرهٌ کې خورمه کافرکېږم ، کې نه خورم وږی کېږمٌ ددغه راز پاڼ وپرانګ ترمنځ به سترګي پټي کړم ، دخدای توکل به واخلم اودهغه حق مجراينه به وکړم چي دپښتانه خواراونتلی قوم يې راباندي لري اوپرڅنګ به مي داستادعليه الرحمه هغي توصيې ته هم يوه داوړوپزه جوړه کړې وي ، چي په ډېره جدي لهجه يې راته کړې وه اوتاسي ته مې څوکرښي وراندي يادونه وکړه . واهمه مي څکه ډېره ده ، چي لوړګرنګ دئ . بېرېږم چي

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځان ژوبل نه کړم . یوشی چي دلیکني جرئت راکوي هغه دمشرانو پوهانو بزرګواري اودکشرانواخلاص دئ اوپرځنګ يې هررازانتقاداوکره کتني ته زماخلاصه غېږده . که زماله دې تولي لیکني اواستدلال سره سره بیاهم يوڅاپه دغه خبره سرا خلاص کړ، چي انډیواله ! کږه دي اخیستې ده . بیا به زه هم له خپل نیلي څخه راکښته سم او پرخپله تږه به ځم. معنا دا چي خپلي خبري نعوذ بالله من ذلک ، قرآني احکام نه ګڼم .

په دې اثرکي ماله ځینوکتابوڅخه اوږده اوږده اقتباسونه کړي دي . دا کار دې لوستونکي دلیکني دپنډوالې په انګېزه نه ګڼي . زمارساله بې هغه هم خواره بوښکې ده . زماهدف دمعیاریت اوسني جریان ته کره کتنه غونډې ده . ددې له پاره زه دنظریاتواونقل قولونوبیارانقلولوته اړ کېدم ځکه له رانقلېدوپرته يې لوستونکي په تاریکه کې پاتېدل . خو له دې سره دې هم مالوستونکي وبخښي . په کتاب کې یوشمېرمکررو خبروزماپه خیال څه بېځوندې پېښه کړې ده. ما د موضوع د لازیات وضاحت په نیامت د مکرراتو بېځوندي پرځان منلې ده . هیله ده ښاغلي لوستونکي يې په بزرګوارۍ سره په" تکرارحسن" کې وشمېري. ددې لیکني ځیني برخي ترجمې دي ، چي په متن کې مې يې ماخذ ښوولی دئ اونوره زماخپله څېړنه ده .

په پښتنوکي له بده مرغه پرعلمي مسئلوباندي دنظرګرندولو پای ناندرواوشخړوته درېږي . په دغه حقیقت باندي له پوهېدوسره سره ، بیاهم زه خپل تاریخي مسئولیت دې ته اړکړی یم چي دهغوزړونو پښتنو اندېښني منعکسې کړم ،چي دپښتودننی په اصطلاح کره لیکني له بابته ورته پیښې سوي دي .

اګربینی که نابیناوچـــــــاه است

اګرخاموش بنشستی ګناه است

+++++

محمدمعصوم هوتک

اوکویل ـــ کاناډا

۲۰ نومبر۲۰۰٦ع

(۱)

ډاکټرصاحب پالوال داخبره دلغاتوجوړولوپه برخه کي کړې ده اووايي چي دلغاتوجوړول دژبي دهر مستعدویونکي حق دئ .خوزه به ددوی له دغي اجازې څخه لږڅه پراخه استفاده وکړم.

)وګ: معیاري پښتو ـــ ۲٤۰مخ.(

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژبه

په انساسیکلوپیډیابریټانیکاکي یې دژبې په تعریف کې کښلي دي چې ژبه دړغیزو سیمبولونودخپلي خوښي سیستم دئ چې دهغه په واسطه انسانان دیوې ټولنیزي ډلي اودیوه کلتوردبرخه والوپه توګه متقابله پوهونه اوراپوهونه (مفاهمه) سرته رسوي . په دې تعریف کې ځای سوي مفاهیم که جلاجلاوشنل سي ، نوبه :

ړغیز (vocal)معناداچي دژبې په تعریف کې موږدمفاهمې په برخه کې یوازي د(وینا) پراړخ زوراچوو. دمفاهمې نورسیستمونه هم سته لکه دیوه ټاکلي مفهوم دافادې له پاره دسراولاس ښورول ، داوږو پورته کول ، دسترګوکشول ، پزه بوچه نیول اونور، چې داهریوې دیوه مشخص مفهوم په ښوونه کې مرسته کوي خوموږپه ژبه کې یوازي ړغیزسیستم په پام کې نیولی دئ (۱) .

له خپلي خوښي مطلق(arbitrary) سیستم څخه مومراددادئ چې د ژبني سمبول اودهغه داصلي مادي ترمنځ هیڅ رازلازمي اړیکي نه وي . دمثال په توګه په پښتوکي یوحیوان ته آس وایي . ددغه نامه له پاره په پاړسي کې اسپ ، په عربي کې فرس ، په هندي کې ګهوړا، په انګرېزي کې هورس ، په فرانسوي کې شاوال اوپه روسي کې لوښاد؟ ټاکل سوی دئ . له دغولغتونوڅخه هیڅ یویې دنوموړي حیوان له واقعي حالت سره مناسبت نه لري ، بلکي صرف یوه نومونه ده چي د(ولي ؟) له پاره یې نه جواب سته اونه ژبپوهان له دې بابته پرځان باندي دڅېړني تکلیف ایږدي . داخبره حتی په تقلیدي لغتونو (imitative words)کي ، چي دیوه ږغ دتمثیلولوله پاره وضع سوي وي ،لاهم تریوې اندازې صدق کوي . په انګرېزي کي دپیشوخرهاري ته (purr) وایي اوپه فرانسوي کي ورته (ronronner) وایي . دواړه لغتونه دپیشي (پیشو) دخرکي ږغونه تمثیلوي خوتاسي وینئ چې دهغوپه شکل او جوړښت کي څومره توپیرسته .

سیمبولونه دشیانوڅرګندوونکي دي خوپخپله شیان نه دي . د کتاب لغت پخپله کتاب نه دئ بلکي دهغه څرګندوی دئ.

کله چي موږدژبې لغت پرخوله راوړو، ترزیاتي اندازې پوري مومراد دویلوژبه (spoken language) ده . لیکلې ژبه بیا یوبل سیستم دئ چې له ویناسره سیده اړیکي لري.

اروابشادپوهاندډوکتورمحمدرحیم الهام لیکي : " ژبه دانساني ږغونو یو رمزی سیستم دی چې دیوې ژبنۍ ټولنی غړی یې دمفاهمې له پاره په کاروی . موږدژبې دغه ږغیزسیستم ته ویناوایو. انسانانود خپلو وینایی ژبودثبتولواوساتلوله پاره ګرافیک سیستمونه اختراع کړي دي چې موږیې لیک بولو . ویناا ولیک په ماهیت کې دوه بېل سیستمونه دي . دویناا اساسي جوړونکي عناصرږغونه دی اودلیک اساسی جوړوونکی عناصرتوري دي . ږغونه داسې فزیکی پدیدې

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي چې احساس يې دغوږونوپه واسطه کيږي اوتوري بياداسي بل ډول فزيکي پديدې دي چې احساس يې دسترگوپه واسطه کيږي .... ّٓ) ۲ (

ډاکټرعبدالرازق پالوال دژبي يوډېرخوندورتعريف کړئ دئ اوهغه داچي ٌ ژبه د پوهوني اوپوهېدني هغه صوتي سيمبوليک وسيله ده چي ودي او تکامل يې بشردانسانيت وتکاملي پړاوته،اودليک ايجاد يې انسان د مدنيت وتکاملي پړاوته رسولئ دئ . ّٓ) ۳ (

(۱)ځيني پوهان دمرغانو رېز ، دانسانانوله خوادٌ هوٌ پرځاى سرښورول ، يادبې علاقه گۍ ښوولو پر ځاى داوړوپورته کول هم په ژبه کي راوړي خوپه دې شرط چي دغه حرکات اونخښي تل همدايوه معنا ورکړي .

)وگ: الستريتېډ ورلډ انسايکلوپيډيا ــ ۳۰۳۲ مخ ـ نيويارک (

)۲ (دخان شهيدياد ــ دمقالومجموعه ــ ۷۳ مخ ــ دسرحدونوچاروزارت ـ کابل ــ ۱۳۷۰ ش

)۳ (پالوال ، ډاکټرعبدالرازق ــ معياري پښتو ــ دپښتۍ لومړی مخ ـ ۱۳۸٤ ش

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

مفاهمه

انسانان ټولنيزژوندکوي . دهغوی په سلوک کي يوله بل سره متقابل عملونه اودغه رازله چاپيريال سره متقابل عملونه دواړه شامل دي . دغه متقابل عملونه اوفعاليتونه دمفاهمې له لاري ، يوبل ته د پيغامو اواطلاعاتودرسولوله لاري سرته رسېږي . دغه رازمنظم اوپر يوه ټاکلي سيستم باندي ولاړمتقابل عملونه يوازي دانسانانوځانګړتياده . نور حيوانان (ژوي)هم دټاکلوږغونواوحرکتونوپه واسطه يوبل ته پيغا مو نه رسوي ، خودهغوی مفاهمه دانسانانودمنظم ژبني سيستم په توګه نه وي .ژوي يوازي دږغونو جوړولوغريزوي وړتيا لري خوانسانان دخپلي ټولنيزي ډلي دژبي دزده کولواونوروته دورلېږدولوتوان هم لري . دپوهني دلېږدوني همداتوان دبشري مدنيت دمنځ ته راتګ تاداوګڼل کېدلای سي . که دژبي تعريف په پام کي ونيول سي نوانسانانوهروخت د خبروکولوتوان درلود، خوددې معنادانه ده چي ژبه دي نودکلمې په واقعي معنادانسان د پيدايښت همزولې وي .

په مفاهمه کي درې ډوله سيستمونه شامل دي چي يويې ږغونه دي ، بل يې دبدن حرکتونه دي اودريم يې ، چي ترنوروډووډولونوډېرزيات بنستيزاهميت لري ، ژبه ده . په ژبه کي بېلابېل ږغونه تريوه ځانګړي انتظام لاندي اوډل سوي وي.

ټولوانسانانو دځان له پاره دويلويوه ژبه جوړه کړې ده اوهرچيري چي بيا مدنيتونه منځ ته راغلي دي ، هورې بيا ورسره سم ليکلې ژبه ايجادسوې ده . له لرغونوژبوڅخه بېلابېلي نوري ژبي رازېږېدلي دي اواوس په نړۍ کي تريوزرزياتي ژبي سته چي ځيني يې په ميليونونو ويونکي لري اوځيني يې بياپوازي په يوه محدوده قبيله کي د يو لړ شمېرويونکوله خواويل کېږي . ژبه دانسانانواوانساني مدنيت يوه ډېره ستره بريا(لاس ته راوړنه) ده.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ژبي مبداء

دبشريت په تاريخ کي دداسي يوه وخت اټکل کېدلای سي چي دننيوانسانانونيکه ګانودي دمفاهمې له پاره دژبي په نامه يوه منظمه وسيله نه درلوده . تاريخي څېړني دنړۍ دموجودوژبونېټه فقط يوځو زره کاله وړاندي بيولای سي . دداسي يوې ژبي يا ژبو په باب زموږسره معلومات نسته،چي موږيې دانسانانولومړنۍ (primitive)ژبه وبولو . دومره قدرپوهېږوچي په انساني تاريخ کي نه بې ژبو انسانانو وجود درلوداونه بل حيوان دخبروکولواستعدادلري . دانسانانود فوسيلونو څېړنه (۱)موږته ديومليون کالوياترهغه وړاندي زمانه کي دژبي دسته والي څرک راکوي .

(۱) فوسيل fossil دلرغونوژونديوموجوداتو(حيواني يانباتي)آثارويابقاياووته ويل کيږي لکه هډوکي اوغاښونه چي دمځکي په طبقاتوکي پاته سوي وي.

د ژبوتاريخي څېړنه

ننني حالت ته د ژبود تکاملي سيرڅېړنه څکه سخته ده ، چي په دې برخه کي زيات مواداوارقام (data) نسته. خوله نېکه مرغه ننۍ ژبي سره پرتله کېدلای سي اوکه دهغوترمنځ منظم ورته والی وموندل سي ، ددغه ورته والي له مخي څوک کولای سي دنوموړوژبويوه مخکېنۍ او زړه مرحله پيداکاندي . هغه پوهنه چي دغه رازمسايل څېړي ، د تاريخي ژبپوهني (historical languistics) په نامه يادېږي او مقايسوي ژبپوهنه (comparative languistics) د همدې علم يوه څانګه ده .

ژبي دژونديوموجوداتودنوروفعاليتوپه شان دچاپيريال له بدلو نو څخه اغېزمني کيږي . دوګړودکلتوري سيستمونوپه هره برخه کي چي کوم بدلون راسي ، اړونده ژبه يې هم تريوې اندازې پوري هرومرو بدلېږي. له دې سره سم دژبي زاړه لغتونه اواصطلاحات له استعماله لوېږي يايې معناوي بدلون مومي ، نوي لغاتونه منځ ته راځي . سربېره پردې دژبي ويونکي هم تل تغيرمومي . لوييږي ، زړيږي ، مري اونوي ويونکي منځ ته راځي . ديوې ژبي هرويونکی فردهم دخپل عمرپه اوږدوکي دژبي دويلوځيني لاري چاري بدلوي . له دغه فردسره شايي نورهم دده دلاري تقليدوکړي . په دې ډول دوخت په تېريدوسره په ژبه کي ډېربدلون راځي . دابهېرورو ورو پرمخ ځي . که څوک ديوې ژبي د ډېروسپين ږيرواوزلميوويونکووېناوي واوري ، په هغوکي به د يادوني وړتوپيروويني . دلغتونوداستعمال په برخه کي هم ورو ورو او ناڅاپي بدلونونه پېښېږي . که چيري ديوې ژبي ليکلي ثبتونه موجود وي ، نوڅېړونکي په اسانۍ سره کولای سي چي دغه رازبدلونونه پيدا کړي .

په لغتونوکي بدلونونه په څوډوله منځ ته راځي:

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ــــ معناوي يې بدلون ومومي(١) .

ــــ يولغت له استعماله لوېږي .

ــــ نوي لغتونه اواصطلاحات جوړېږي.

ــــ له نوروژبوڅخه لغتونه اخيستل کېږي .

(١) دمثال په توګه په انګرېزي کې د (deer)لغت چې نن دهوسۍ په معنارواج لري ، په زړه انګليسي کې په عمومي توګه د(حيوان) په معناکارېدئ . په پښتوکې دسيال کلمه دپښتانه له پاره يوه درنه اودوياړ وړ کلمه وه، نن يې دمعيارکاروباريان ددښمن له پاره کاروي.

دخيل لغتونه

له نوروژبوڅخه دلغتونواخيستلوبهېرته (لغت پورول) وايي اوکوم لغتونه چې په دې ډول ژبې ته ننوزي د(دخيلولغتونو) په نامه يادېږي . هره ژبه خوراډېردخيل لغتونه لري اومجرده ژبه په نړۍ کې اصلاً وجودنه لري . اروابشادعلامه رشاد(رح) وايي :" په دنياکې مجرده ژبه نه سته اومجردقوم هم نه سته . تاسي وګورئ عربي داسي يوه ژبه ده چې قرآن پکښې نازل سوی دی اودعربوقدامت هم واضح دی . مګرپه قرآن کې اتلس توري غيرعربي راغلي دي . هغه دعربونه دي اودعربي دخيلولغاتوله پاره خفاجي يولوی کتاب ليکلی ، شفاءالعليل ياځيني کسان يې شفاءالغليل لاوايي ... سيدسليمان ندوی دلغات جديده په نامه باندي يوبل کتاب ليکلی ، چې په هغه کې يې په عربي کې نوي ور داخل سوي لغات څېړلي دي ... " (١)

انګرېزي ژبې ته تر١٠٦٦م کال وروسته خوراډېرفرانسوي لغتونه ننوتل (٢) . دمثال په توګه د (chair)لغت په همدې وخت کې انګرېزۍ ته ننوتئ چې نن ورځ څوک ددخيل لغت خيال لانه ورباندي کوي . په زړه انګرېزي کې پخوا دهمدې لغت پرځای (stol) يا (stool)رواج درلود.

ددخيلولغتونوله مخې ديوې ژبې دويونکواړيکي له بلي ژبې اوبل قوم سره څرګندېدلای سي . کله چې يوې ژبې ته کوم لغت له بلې ژبې څخه ورننوت اوهورې يې په ژبه کې واخښل سو، نوريې نودژبې ويونکې خپل لغت اودژبې خپل مال بولي .

لکه وړاندې چې مووويل ،ژبې تل دپېړيوپه اوږدوکې بدلون مومي .

که دانسانانو دوه داسي ګروپونه په پام کې ونيسو،چې په پيل کې يې يوه ژبه ويله خود ځينو عواملوله امله يوله بله سره بېل ژوندکولوته اړسول ، څوسوه کاله وروسته به يې ژبې يوله بله سره ډېرتوپيرولري اوکه داحالت همداسي روان

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

وي نوځوزره کاله وروسته به يې ژبې دومره سره ليرې سوي وي ، چې يوازې به دژبې ماهران په پوهېږي چې ددې دووژبومورګنۍيوه وه .

دهرقوم ژبه دهغه قوم له ټولنيز، اقتصادي اوکلتوري حالته سره تړلې ده . که يې قوم دسيالانوسيال و، ژبه يې هم ترسيالانونه پاتېږي . پښتو دپښتانه ژبه ده . دپښتوتاريخ دپښتنوله تاريخ سره تړلی دئ . ترقي اوپرمختګ يې هم دپښتنوله ترقۍ اوپرمختګ سره سيده اړيکی لري . پښتانه چې دخپل ټولنيزانکشاف په داسي پړاوکي وي ، چې په بېسوادۍ کې پاچهي کولای سي،خانې کولای سي، سوداګرۍ کولای سي،پيرۍ اومريدۍ کولای سي،نوژبه به يې څرنګه اوولي پرمختللې وي ؟

هره ژبه که دهغې له ويونکوڅخه مجرده وڅېړل سي ، ګويانه ده څېړل سوې . ژبه پرويونکواغېزه کوي اوويونکي بياژبه سره سمبالوي او سموي يې .

(۱) ګوربت مجله ـ لومړی کال ، شپږمه ګڼه ــ ۲۳مخ

(۲) په دغه کال انګلستان دNormansله خوافتح سو . دنورمن نوم پخواپه عمومي توګه دسکاندنيوياېي خلکوله پاره کارېدئ خووروسته يوازې دناروې خلک په دغه وبلل سول.

ژبه اود ملتو په جوړښت کې د هغې رول

ديوه ملت دجوړېدواساسي عناصرګډه جغرافيايي سيمه ، ګډ تاريخ اوګډکلتور(دين ، ژبه ، ....) دي خوددې عناصرواغېزې درجې يورازنه دي . زياتره پوهان په دې عقيده دي چې ژبه ديوه ملت د جوړېدوډېرمهم عنصردئ . دمانچسټرپه پوهنتون کې دانګرېزۍ ژبې استاد ټوني کراولي Tony Crowley (۱) دژبې دهغې اغېزې په باب چې په نونسمه پېړۍ کې يې په اروپاکي دنوو منځ ته راغلو ملتوپه ژوندکې درلوده ، داسي ليکي :

په۱۹ پېړۍ کې په اروپاکي يوشمېرمهمې سياسي پرمختياوې منځ ته راغلې اودهغوپه ترڅ کې ځيني نوي ملتونه راڅرګندسول چې خپل ځانونه يې دلومړي وارله پاره وپېژندل اوله نوروڅخه يې هم دپېژندني غوښتنه وکړه. په دغه کلتوري اوسياسي بدلون کې ژبې مهم رول ولوباوه . ځکه لکه څرنګه چې ژبه په يوه ملت کې دشامليدلو اوله هغه څخه دوتلوله پاره يوه په زړه پوري اساسي وسيله وه ، دغه رازديوه ملت د منځ ته راتګ لومړنۍ وسيله هم وه .

Pedersenڅرګنده کړې ده ، په نونسمه پېړۍ کې داروپاد ملي ويښتيا او دژبپوهني پيلتيا له يوه لاسه بل لاس ته کېدله اود زياترو نوو را پيدا سوومِلتوله پاره دګرامرکتاب ليکنه ياديوې ډيکشنرۍ ترتيبول د سياسي ارمان اعلاميې اوڅرګندوني وې .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

لکه میولر Mullerچي ويلي دي ژبه دبشريت دټول تاريخ يوژوندی او ګويا شاهددئ . دی زياتوي چي په دې ډول به ژبه دبشريت ديوه يو موټي اوډله ييز ګروپ يابه بل عبارت يوه ملت ژوندی اوګويا شاهد هم وي .کله چي ميولر وايي،په معاصروخت کي دځينو ډېرو سرسامونکو

ټولنيزواوسياسي لانجودحل له پاره ژبپوهني ته مراجعه سوې ده ، په حقيقت کي يې دژبي دمطالعې پرسياسي رول باندې تبصره کړې ده . دغه رول دواکمنوکورنيو اودهغوی دترونونوپه ګټه لوبېدلی نه دئ بلکي دهغوی پرضدېې دملتونواوژبوپه ګټه عمل کړی دئ . دنونسمي پېړۍ په دغه عصرکي دغي مفکورې ډېره وده وکړه چي ٌ ژبه ملي هويت اوتشخص منعکسوي ٌ. دمثال په توګه G.F.Graham د ژبي د رول اواهميت په باب داسي څرګندوني لري :

ژبه ديوه ملت دتمايلاتواوعادتونوڅرګنده ښېره ده اوددوی دپوهي اواحساساتوډېرغوره محک دئ . که داتشريح ومنله سي نوطبيعي نتيجه يې داراوزي چي داولسواودهغودژبي ترمنځ اړيکی دومره سره نزدې دئ چي يوېې بايددبل له مخي وپېژندل سي .ژبه داولس دخوی اوخصلت وروستی يادګاردئ . دی ور پسي زياتوي چي ژبه ديوه ملت له يووالي سره په غوڅه توګه تړلې ده.

G.P.Marshليکلي دي: څرګنده ده چي ديوه اولس ديووالي له پاره د ژبي يووالی اساسي توکی دئ . دملت په جوړښت کي دژبي اشتراک د دين اوحکومت تر اشتراک زيات غښتلی عنصردئ . ديوې ژبي همزمانه ملتونه که هرڅو دعقايدواو سياسي تشکيلاتو دتوپيرونوله امله دشکل له مخي سره بېل سوي وي ، خوپه اصل کي يوکلتور، يو ارمان اودحوادثوپه مقابل کي يو راز عکس العمل لري.

(۱) ټوني کراولي په ليورپول کي زېږېدلی اولوی سوی دئ .داکسفورډ، سوت ټامپټن ، رتجرز، بارسيلونا او سانډياګوپه پوهنتونوکي درس لوستی دئ . اوس (۲۰۰۵م کال) دمانچسټرپوهنتون د انګليسي ژبي پروفيسردئ . دده په ليکلوآثاروکي?Proper English) ، Language in History and The Politics of Language in Northern Ireland، او Standard English and The Politics of Language)دیادوني وړدي.

دهمدې عنوان مطالب دټوني کراولي د Standard English & the Politics of Language دکتاب له دوهم چاپ د٥٦ ــ ٥٧ مخونوڅخه اخيستل سوي دي.

لهجه dialect څه ته وايي؟

لهجه دخبرواتروطرززيادخبروددادادي يوډول دئ . لهجې ته په انګرېزي کي dialect وايي چي ديوناني لغت dialectosڅخه مشتقه کلمه ده اوډيالکټوس دخبرو کولوطريقې ته ويل کيږي . لهجه ديوې ژبي محلي نوعه هم

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

بللای سو. لهجې ته فرېزيو لوجيphraseology هم ويله سوې ده (۱) اوهغه هم د افادې دځرګندولولارې ته ويل کېږي.

لهجې پرجغرافيايي ماحول سربېره په ټولنه کي ديوې ژبې د ويونکوله ټولنيزاواقتصادي دريځ سره هم بدلون مومي . د کليوالو لهجه ، دبزګرولهجه ، دماموريننولهجه ، داشرافولهجه ، او نورې ډېرې لهجې يې په مثالوکي راتللای سي .

دژبې پوهان په دې عقيده دي ، چي دژبې لهجه هغه وخت منځ ته راځي چي ويونکي يې له خپل اصلي اوطبيعي ټاټوبي څخه د بېلابېلو ټولنيزو، اقتصادي ، سياسي اونظامي عواملوله امله نورو سيموته ولېږدېږي اوهورې دنوروژبوپه ګاونډکي واقع سي او د نورو ژبواو ثقافت تراغېزې لاندي راسي . دځينولهجودانکشاف لړۍ دومره پسې اوږده سي ، چي يوه بله ژبه منځ ته راوړي .

(۱)ټوني کاولي ۸۳مخ

د ژبو کورنۍ

ژبپوهانودانسانانودبېلابېلونژادونو، قومونواوملتونوژبې سره مقايسه کړي دي اوهغه يې پرکورنيوباندې سره وېشلي دي . دژبودې رازمقايسې تهcomparative method وايي . ددې مقايسې په نتيجه کي دوی ته ځرګنده سوې ده چي په ځينوژبوکي لغتونه يوله بل سره ورته ښکاري او له دې څخه داسي نتيجه راباسي چي داژبې په يوه واحده ژبنۍ کورنۍ پوري اړه لري . دوی هڅه کوي چي ددې ژبنۍ کورنۍ مبداء ژبه پيداکړي . دغه مبداء ژبه زياتره فرضي hypothetical ژبه وي ځکه دهغې دسته والي دثبوت له پاره پوره اندازه ليکلي موادپه لاس کي نه وي (۱).

په ژبنيوکورنيوکي يوه دهندواروپايي Indo-Europeanژبوکورنۍ ده . دهندواروپايي ژبومفهوم واردواره دووتنوورونو جرمن ژبپوهانو ويليام ګريم اوجيکب ګريم نړۍ ته اعلان کړ. په دې ورونوکي جيکب ګريم ديوقانون پرکشف باندي بريالی سو، چي وروسته دګريم دقانون په نامه مشهورسو(۲) .ګريم پخپل قانون کي وښودله چي انګليسي ، جرمني ،لاتيني اوداروپاډېرې نورې ژبې په يوه کورنۍ پوري اړه لري اودا کورنۍ وروسته دهندواروپايي کورنۍ په نامه ياده سوه . پوهانو ته لا داخبره ښه پوره معلومه نه ده چي دهندو اروپايي ژبو مبداء چيرې ده (۳). پښتودهمدې کورنۍد آريانی څانګې په ختيځ ښاخ اړه لري.

(۱) السټرېټيډ ورلډ انسايکلوپيډيا ــ ديارلسم ټوک ــ ۳۰۳۱ ، ۳۰۳۳مخونه ــ نيويارک

(۲)جيکب لــــــــودويګ ګريم Jakob Ludwig Grimm(1785-1863) او ويليام کارل ګــــــــريم

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

(Wilhelm Karl Grimm (1786-1859 دوه ورونه وه چي څه دپاسه دوه سوه کاله وړاندي په جرمني کي اوسېدله . دوی پرجرمني فولکلورباندي ډېرکاروکړاود فولکلوریکو کیسویوه مجموعه یې راغونډه کړه چي نن Grimm�s Fairy Tales نومیږي . داکیسې په ټوله نړۍ کي شهرت لري خوپه وروستیوکلونوکي دکیسودکرکټرونودخشن توب له امله ترانتقادلاندي راغلي دي . (وګ : الستړتیډ ورلډ انسایکلوپیډیا ــ لسم ټوک ــ ۲۴۲۷ مخ)

(۳) هماغه اثر ــ ۲۷۴٦مخ

(٤) ویکیپیډیاWikipedia دایره المعارف ــ دانټرنیټ په حواله

لیکدود

دلیکلو(writing)عملیه پریوه وسېله باندي دکرکټرونو(تورو) کیندل یاکښل دي . له دې فعالیت څخه مراد دلغاتواونوروهغو جوړ ښتو سره اوډل یاثبتول دي ، چي دیوې ژبي نمایندګي کوي . داوډلواو ثبتولوله پاره له ټایپ څخه هم کاراخیستل کېږي خودلیک دقیق ماهران ټایپ کولوته دلیکلوعملیه نه وایي . ددوی په نزد لیکل (writing)اوټایپ کول (typing) دوې سره بېلي عملیې دي . په نړۍ کي دلیکلواساسي سیستمونه پرڅلوروبرخووېشل سوي دي : لوګو ګرافي ، سیلابي، الفبایي اوشکلي. په دې ټولوکي یې زموږد بحث وړ برخه الفبایي سیستم دئ . الفبې دسمبولونویومجموعه ده چي هر سمبول یې دژبي دیوه فونیم (ږغ) نمایندګي کوي . بشپړي الفباوي هغه الفباووته ویل کېږي چي داړوندي ژبي ټول اوازونه او حرکتونه په پشپړه توګه سره تمثیل کړلای سي . یعني که یوه لیکونکي ته دیوه لغت تلفظ ورکړه سي ، دی یې دلیکلوترعهده ووتلای سي اوکه یوه لوستونکي ته یولیکل سوی لغت وړاندي سي ، دی یې دتلفظ کولو تر عهده ووتلای سي .(۱) دسیمبولونویاالفباوو په واسطه دیوې ژبي تمثیل ته د هغې ژبي لیکدودوایي . څرنګه چي دیوې ژبي اوبلي ژبي تر منځ او دغه راز په یوه ژبه کي دننه دبېلابېلو لهجوترمنځ دږغونو توپیر سته ، څکه نولیکدودونه هم توپیرسره لري . هرڅومره چي دیوې مشخصي ژبي دلهجودویونکوترمنځ راشه درشه اونور ټولنیز او کلتوري اړیکي سره نزدي کېږي،هغومره یې دواحدي ژبي اوواحد لیکدودله پاره زمینه برابرېږي .

دیوې ژبي دلیکني سیستم (لیکدود) تل دهغې ژبي دویونکود اړتیاووپربنسټ بدلون اوانکشاف مومي . کله کله دوخت په تېرېدو سره دسمبولونوپه شکل کي هم بدلون راځي . له همدې امله دئ چي دیوې لیکلي نسخې د انکشاف دڅېړني له لاري هم داړوندوویونکو د اړتیاوو په باب معلومات ترلاسه کولای سو اوهم یې دوخت په اوږدو کي دبدلونونوپه څرنګوالي پوهېدلای سو. دهمدې حقیقت له امله باید دمتونوپه ثبت اوڅېړرولوکي دخطاط دسلیقې

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

یالهجې په خاطر بدلون رانه وستل سي ځکه که داکاروسي ، متون مسخه کېږي اودژبي د تاریخي مطالعې په څېړنه کي څېړونکی بې لاري کېږي اوپرځپله څېړنه باندي غلطي نتیجې بناکوي .

دالفبې تاریخي سابقه لرغوني مصرته رسېږي اوپیل یې د۲۷۰۰ ق م څخه رانښول کېږي. لرغونومصریانودهیروغلیف ددوه ویشتو سمبولو په ایجاداوانکشاف سره دخپلي ژبې کانسونینټونه را پېژندلي دي . د لیکدوددتاریخچې اودلیک دېولونوڅېړنه زموږتربحث وتلې ده .

(۱) اروابښادپوهاندډاکټرالهام لیکلي دي : دپښتوپه اوسني لیکدودي سیستم کې دهرکانسونانتي ږغیزواحد(فونیم) له پاره یوخاص لیکدودي واحد(ګرافیم) شته اوکومه ستونزه په کې نه احساسیږي .مګردپښتودږغیزسیستم جوړښت واولي ږغیزواحدونه لري خودلیکدودپه سیستم کې یې یوازی پنځه ګرافیمونه مونډلای شو. له بلې خواپښتوځینې داسې ږغونه هم لري چي له دوو واولونوڅخه ترکیبیږی او په لیکدودکې ګرافیمونه ورته نشته اودپښتودلیکدودستونزې له همدی کمبوتیوڅخه راولاړیږي .

)وګ: دخان شهیدیاد ـــ ۷۴ مخ(

د پښتو لیکدود پرون او نن

دپښتوالفبې دمنځ ته راتګ پرخبره باندي کورني اوبهرني پوهان په یوه خوله نه دي . اوددې لانجې تاداوپردغه حقیقت باندي ولاړدئ چي دلیک مرحلې ته دپښتوژبې درسېدلودوخت په باب موږپوره مدارک په لاس کې نه لرو. دلیکدودپرسرباندي په اوسنۍ زمانه کي لانه توافق او یو لړ نورعیني واقعیتونه ددې خبرې ښکارندویي کوي چي پښتنو دي تر نورو ګاونډیووروسته لیک ته اړتیامونډلې وي . ددې موضوع تفصیلي څېړنه موږله خپل هدف څخه لیري کوي . د پخوانیو روایتو او اوسنیو څېړنوله مخي دپښتو الفبې ایجاد، یاپه یوه روایت سمول دغزنوي سلطان محمود(۳۸۷ ـــ ۴۲۱ هـ ق)زمانې ته رسېږي . داروایت د خیراللغات دمولف قاضي خیرالله نوښاري له خوا دنوموړي کتاب په

مقدمه کي (د۱۹۰۳ع چاپ) بیان سوی اووروسته عام سوی دئ . قاضي خیرالله ددغه روایت نه راوي ښوولی دئ اونه یې هم ماخذ ، چي څېړونکي دي دنوروڅېړنوله پاره ورته مراجعه وکړي.

علامه رشاد (۱۳۰۰ ـــ ۱۳۸۳هـ ش) ددغو روایتوتریادونې وروسته د پیر روښان بایزید(۹۳۱ ـــ ۹۸۰هـ ق) هغه ادعارانقلوي چي وایي پر عربي تورو باندي دپښتوتورووزیاتول دده(بایزید) کارنامه ده . (۱) د پښتوتوروپه جوړولوکي دروښان پیر دغه ادعادده یوپیاوړي مرید او پیرو دولت لواڼي په دغه بیت سره تاییدکړې ده:

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

افغاني لفظ مشکل و، لوست کوښن نه شه

ورته وشـــــــــوه، کننده دیارلس حرفـــــونه

دپښتوداتوري دروښان پیردلوی عقیدوي اوسیاسي مخالف اخوند درویزه ننگرهاري (۹۳۹ــ ۱۰۴۸هـ ق)له خواهم کارسوي دي اوله همدې استعمال څخه گیورگ مارگنسترنې (۱۸۹۲ــ ۱۹۷۸ع) داسي نتیجه اخیستې ده چي گویادروښان پیرپورتنۍ ادعا حقیقت نه لري (۲) .

که دغزنوي سلطان محمودپه وخت کي د پښتو الفبې په باب غښتلي اسنادترلاسه هم سي ، له دې حقیقت څخه سترگي نسي پټېدلای چي دغي الفبې دایجادله زمانې (پنځمي هجري پېړۍ) څخه بیادروښان پیرتروخته (لسمي هجري پېړۍ) پوري منظم اوپرله پسې تداوم نه دئ موندلی اوکه یې موندلی هم وي ، زموږپه واک کي داسي اسناد نسته چي له هغوڅخه دي ددغه تداوم دسته والي په باب داستدلال له پاره کارواخلو. دموجوداسنادوله مخي دپښتوالفبې مستندلیکلی ثبت چي وروسته یې زموږترزمانې پوري له ډېروبدلونونوسره پرله پسې تداوم موندلئ دئ ، دخیرالبیان لیکدوددئ چي زموږپه څېړنو کي ورته روښاني لیکدودویل سوئ دئ .روښاني لیکدوددغه غورځنگ په نشراتواوشعري دېوانونوکي پالل سوئ دئ اوپه دغه لیکدودباندي لیکلي سوي نسخې دپښتونسخوپه زېرموکي موندل کېږي . ترروښاني ادبیاتو، چي مرادمي دروښاني غورځنگ دپیروانو دېوانونه دي ،په هاخوازموږپه لاس کي اوس داسي کومه خطي نسخه نسته چي دغه لیکدوددي پې پاللی وي.

دروښان پیرلوی مخالف اخونددرویزه اودهغه پیروان ځان ته خپل پښتولیکدودلري چي په خپله نوعه کي خویوجلالیکدودورته ویلای سو، مگرله روښاني لیکدودسره یې په ځینوبرخوکي ورته والی لیدل کېدای سي .

تردغه لیکدودوروسته نو زموږمخي ته دخوشحال خان خټک لیکدود (ځنځیري لیکدود) راځي .دالیکدوددخوشحال خان خپل ایجاددئ . دده خپل آثاراودده دزامنواولمسیوآثارپه دغه لیکدود لیکل سوي دي او خپرښت یې ترروښاني لیکدودځکه زیات دئ ، چي دخوشحال خاني غورځنگ ادبي ایجادات ترروښاني غورځنگ زیات اوپراخ دي . دخوشحال خاني لیکدود یوه وروستنۍبیلگه ، چي دده تر عصرډېر وروسته دده دکورنۍ دیوه پردېس غړي دوست محمدخټک په قلم را پاته ده ، دبحرالعلوم (۳) خطي نسخه (د۱۲۹۰هـ ق کال خطاطي) ده. په دې نسخه کي دوست محمدخټک خپل قبیلوي نوم (تخلص)په خوشحال خاني لیکدودلیکي اودخټک کلمې د(ټ) پرځای (ط) کاروي او تر لاندي (ء) ورته ږدي .

دپښتولیکدوددتاریخي سیرڅېړونکي دپټي خزانې اوددغه عصرد لیکدودپه باب هم رغېږي . خوڅرنگه چي دپټي خزانې دغه اوسنۍ نسخه په دیارلسمه هجري پېړۍ کي خطاطي سوې ده ، ځکه نودهغې له رویه داصلي نسخې دلیکدودپه باب تبصره کول ماته مشکله ښکاري . خودهغونسخوله مطالعې څخه چي دغه عصرته نږدې یاتر هغه وروسته لیکل سوي دي ، داسي ښکاري چي دخوشحال خاني لیکدودتراغېزې لاندي چي لیکلي سوي نه وي.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوداخبره موبايدپه ټينګه په پام کي نيولې وي چي له خطي نسخو څخه په يوه عصرکي دمروج ليکدوديادپخپله دليکوال يا شاعر لخوا کارسوی ليکدودمعلومول ډېره ګرانه خبره ده. ځکه خطاطان د نسخوپه کاپي کولوکي خپله ځاني سليقه اوخپله لهجه هرومرو داخلوې) ۴. (

په افغانستان کي داميرشيرعليخان ترزماني پوري چي دپښتوکوم ليکدوپه لږوډېربدلون سره رواج درلود،هغه ليکدوددئ چي په مشخصه توګه له احمدشاهي عصره راهيسي په پښتوليکنوکي پالل کېدئ . دې ليکدودکومه معياري بڼه نه درلوده اوترزياتي اندازې پوري دهرليکوال اوشاعرپه سليقه اوبرداشت پوري تړلی و .

په شلمه پېړۍ کي چي افغانستان ته دتجدد اومدنيت پالني اغېزې د اميرحبيب الله خان (سراج الملت والدين) په پاچهۍ کي دسراج الاخباردخپروونولو لاري ورسپړلې ، نوپرڅنګ يې دپښتونشراتوله پاره عيني زمينه برابره سوه .سراج الاخبار په لومړي سرکي په سنګي چاپ خپرېدئ اووروسته چي دعنايت مطبعه په کابل کي تاسيس سوه (۱۹۱۱ع) ، سراج الاخبارهم په حروفي توروخپل نشرات پيل کړل . دا توري پارسي توري وه اوپښتومضامين اواشعارېې هم په همدې تورو خپرول .ځکه نوموړ ددغي دورې پر پښتوليکدودباندې دسراج الاخبار د نشراتو پر بنسټ نه سوړغېدلای . موږته معلومه ده چي په سراجي عصرکي د حبيبيې مدرسې له پاره دپښتودرې کتابونه دمولوي صالح محمدپه قلم ليکل سوي دي . داکتابونه اوس زماسره نسته خوپخوامي ترنظرتېرکړي وه .په هغو کي لومړی پښتو کتاب ښاغلي عبدالکريم بريالي (دپښتوليکدود) په نامه پخپل نوي چاپ سوي اثر۱۰۵ مخ کي په لنډه توګه معرفي کړی دئ . ماته ددغه کتاب په باب دښاغلي بريالي له بيان اوخپلومشاهداتوڅخه څرګنده سوه چي دکتاب ليکدودله هغه رسم الخط سره ورته دئ، چي وروسته داماني عصر په (مرکه دپښتو) کي هم منل سوی واوتاسي به يې په راتلونکوکرښوکي تفصيل ولولئ.

داميرامان الله خان په روښانه دوره کي دپښتوليکدودله پاره منظمه رسمي هڅه دهغي ټولني له خواله سره راپيل سوه ، چي" مرکه د پښتو" نومېدله) ۵ . (

مرکه دپښتوتر۱۳۰۲ هـ ش کال دمخه منځ ته راغلې وه اولومړی رئيس يې مولوي عبدالواسع خان کاکړ اوترهغه وروسته يې دوهم رئيس عبدالرحمن خان لودين و. دې مرکې دوولس تنه غړي درلودل اود وخت په اساسي قانون (نظامنامه دتشکيلات اساسی افغانستان) کي يې په درجېدلوسره رسمي اوقانوني بڼه موندلې وه . ددې مرکي وظايف دپښتوژبې د قاعدوجوړول اوددرسي کتابوترجمه کول اونقلول وو(٦). د ښاغلي رفيع صاحب دڅېړني له مخي ، دې مرکې چي دپښتوالفبې له پاره کوم ليکدودټاکلی و ، له اوسني مروج ليکدوسره يې زيات توپير نه درلود .يوازنی توپيريې داو، چي د(ځ) ږغ له پاره يې د(ح) ګرافيم ته يوټکی پرسربل په غبرګ کي ورکاوه . له هغوبېلګوڅخه چي ښاغلي رفيع صاحب د(يوازينی پښتو) له کتابه رااخيستي دي ، ښکاري چي مرکې دکندهاری لهجې ځانګړتياوي منلي وې .چي تفصيل به يې تاسي په راتلونکوپاڼوکي ولولئ.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دليکدودکوم اصول چي (مرکه دپښتو) ټاکلي وه ، په طلوع افغان اخبارکي هم په لړوډېرتوپيرسره تعقيبېدل . خوبل چاپي دپاللوهڅه نه کوله اوترډېري اندازې د کاغذ پرمخ پاته سوي دي). ۷ (

مرکه دپښتوداماني دورې له ختمېدوسره پای ته ورسېده . کله چي په هيواد کي ترسقوي انارشۍ وروسته دولتي نظم داعليحضرت محمد نادرخان اودهغه دغښتلوورونوپه موټه ټينګ سو،ورسره سم يې په کابل کي د(انجمن ادبی) ترجوړېدو(۱۳۱۰ش)يوکال وروسته په کندهارکي د پښتوانجمن خښته کښېښوولې سوه.

دپښتوادبي انجمن د۱۳۱۱ش کال دليندۍ په نهمه نېټه دکندهار ولايت په عامه سلامخانه کي دوزيرمحمدګل خان مومندپه وينا پرانيستل سو. نوموړي په خپله پرانيستونکې ويناکي دانجمن دندې داسي بيان کړې:

۱ــ انتشارديوه مجله علمی اوادبی اواجتماعی اوتاريخي چی د پښتانه دشانه سره ښايی اومناسب ددغه کام اوژبی يی .

۲ــ جمع اوتدوين دلغات متفرقه دپښتوپه هرکام اوهرکلی کی د پښتنوچی هرچيری وی اودفع اوورکول دمفهوم داختلاف دلغات چی بلااندیشه دکوم مصيبت څه په ميانځ کی وی ياپيداشی.

۳ــ جمع کول اوټولول دادبی کتابونودپښتو،چی مطبوع ياغير مطبوع وی اوتشويق دتصنيف اوتاليف دداسی آثارادبيه.

٤ــ ترجمه ددرسی کتابونوچی په موجب دپروګرام رسمی دوزارت معارف دافغانستان په مدرسواومکتبوکی ويل کيږی.

٥ــ ترجمه اوتاليف دنورمفيدعلمی اوفنی اوتاريخی اوغيره کتابونه عصری دهری ژبی چی وی په شرط ددی چی خلاف دعقايد اسلامی دمسلمان ملت دپښتون اومخالف دسياست دحکومت مستقله دافغانستان نه وی.

٦ــ تاسيس ديو (ملی کتب خانه دپښتو) اوهم ضمناً دهغه کتابو نو چی دپاسنی مطالبودپاره مفيدوی.

۷ــ په ذريعه دنشرد((مجله ادبی)) جلب توجه دتمام ملت ودی خواته اوحاصلول دنيک بينی په نسبت د((پښتو)) ؒ) ۸ .(

دانجمن په دندوکي دليکدودپه باب مشخصه يادونه نه ده سوې خو دانجمن له نشراتوڅخه څوک معلومولای سي چي دليکدود يوه ټاکلې لارې تعقيبوله اوښاغلی بريالی وايي چي ؒ ... دليک په اندازکښی لږبدلون راوستلئ .... ؒ (۹). ښاغلي رفيع په ژبپالنه کي دانجمن د تشکيلاتو اونشراتوپه باب ښه پوره څېړنه کړې ده خود ليکدودپه باب يې څه نه دي ويلي .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دکندهاردپښتوادبي انجمن په ۱۳۱٦ ش کال دکابل له ادبي انجمن سره یوځای سواوددواړوله ترکیبه څخه پښتوټولنه منځ ته راغله.

پښتوټولنه د۱۳۱٦ ش کال دثورپه لومړۍ نېټه تاسیس سوه . دې ټولني خپل کاراووظایف ترخپلومخکنیوانجمنونو منظم اوپراخ کړل اوهغه په دې ډول وه:

۱ــ دافغانستان دتاریخ تدوین اودافغانستان په تاریخي ځرنګوالي له هره پلوه پوره ،پوره رڼاچول.

۲ــ ژبي اوادب ته تحول اوترقی ورکول ، ملی آثار(فولکلور) دوطن له هره ګوټه راټولول اونشرول.

۳ــ دیوې عصري اوعملی ژبي په حیث دپښتوژبی دراژوندی کولواو تدوینولوکار.

٤ــ دکابل مجلې اوکالنۍ اونوروو‌طنی جرائدوپه واسطه ادب اوژبی ته ترقی ورکول اوجهان ته په یوابرومندصورت دافغانستان معرفی کول) . ۱۰)

په ۱۳۳۳ ش کال دپښتوټولني په اهدافو اووظایفوکي یوژوربدلون راغی اودنویو وظایفوپه لړکي يې ٌ دپښتوژبي دلغاتو اوقواعدو تدوین ، دضرورت له مخي دنویو اصلاحاتو او لغاتووضع کول ، ادبي اولغوي څېړني اودپښتوپه لساني علوموپوری مربوط آثارلیکل او خپرول ٌ شامل سول). ۱۱ (

پښتوټولنه دهماغه پیل څخه دلیکدوددیوکولوپه لټه کي وه خو ددغه هدف دترسره کېدوله پاره يې لومړنۍ منظمه هڅه ترخپل تاسیس پنځه کاله وروسته د۱۳۲۱ ش دجوزاپه میاشت (۲۱می۱۹٤۲ع) دیوې غونډې په ترڅ کي چي دهیواد۲۵ تنه پوهان اولیکوال پکښې راغونډ سوي وه ، پریوویشتواختلافي موادوباندي تربحث وروسته فیصله وکړه . تردې فیصلې شپږکاله وروسته يې بیا د۱۳۲۷ ش کال دسنبلې په اتمه (۳۰ اګسټ ۱۹٤۸ع) دافغانستان اولرو پښتنو یوې ۱۹کسیزې ډلې غونډه وکړه اوپه هغه کي يې پریولړاختلافي موادو فیصله وکړه .دریمه فیصله د۱۳۳۷ ش کال دسنبلې په ۲۵ مه (۲۷ اګسټ ۱۹۵۸ع) دافغانستان ، پېښور اوپښتنولیکوالواوپوهانوپه ګډون غونډه وکړه اودلومړۍ فیصلې پرڅلورموادوېې له سره بیاغور وکړ اودنورو۷۳ موادوپرسرېې موافقه سره وکړه .

په دې فیصلوکي دپښتوالفبې پرسرله (ڼ ــ نړ) پرته نوراختلاف نسته اوهغه هم په ټولوفیصلوکي (ڼ) ټاکل سوی دئ . په لومړۍ فیصله کي په (لاړ ــ ولاړ) شکل فیصله سوی دئ اوپه دوهمه کي دواړه صورتونه منل سوي دي . په لومړۍ فیصله کي په (لځ ـ لوځ) کي (لځ) فیصله سوی دئ خوپه دریمه فیصله کي بیرته په (لوځ) باندي تعدیل سوی دئ . په لومړۍ کي په (مونږ- موږ) کي (مونږ) فیصله سوی و، خوپه دریمه کي دواړه منل سوي دي . دغه رازپه ټولوفیصلوکي (ږغ ــ غږ) دواړه شکله منل سوي دي . په لومړۍ فیصله کي د اروانښاد الفت دکتاب په حواله د(شو ، شي ، شته ، ...) اشکال منل سوي دي خود ښاغلي بریالي دکتاب په ۱۱۲ مخ کي ورته کښل سوي دي

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

(دواړه صحیح دي) خوددوهمي فیصلې په برخه کي يې دغه اختلاف ته (دواړه) قیدنه دئ وراچولئ (۱۱۵مخ) . زمالاس اوس اصلي فیصلې ته نه رسېږي چي ددغه اختلافي روایت حقیقت ځان ته معلوم کړم .

ددې فیصلوټول اختلافي موادداوړل دلته لازم نه دي اولوستونکي يې داروابنادګل پاچاالفت په (لیکوالی ، املاءاوانشاء) نومي اثر کي او دغه راز دښاغلي عبدالکریم بریالي (دپښتولیکدود) په نامه کتاب کي لوستلای سي . لکه وړاندي چي مي مثالونه راوړل ،په دغودوو کتابو کي راغلي فیصلې یوله بله توپیرسره لري .

دلیکدودپه برخه کي ددې فیصلوتطبیقي اړخ په افغانستان کي تر یوې اندازې عملي سوځکه چي یورازمرکزي دولتي ملاتړ ورسره موجودو.خوترکومه ځایه چي ماته معلومات سته په لرو پښتنوکي د آزادومطبعوسته والي ددغوفیصلوپه تطبیق کي خنډونه اچول او عملي اړخ يې نن لاهم کمزوری ښکاره سوی دئ .

زموږمعاصرژبپوه دوکتورزیارصاحب دغوفیصلوته داهمیت په سترګه نه ګوري اووایي چي ٌ پخوابه په پښتوټولنه یاپښتومرکه کي داسي کارکېده چي لاس به پورته کېده ، که به دکندهاریانولاسونه زیات شوه دکندهاریانوپښتوبه شوه ، که به دننګرهاریانودازیات وو ، دهغوبه شوه . خوموږداکارپرېښوده ... زموږله پښتوټولني اوبیاستر انسان محمدګل خان سره داتوپیروچي هغوی لومړی غوښتل چي د لاس په پورته کولواوریفرنډم له لاري یوستېنډرډ لیکنی فورم پیداکړي اوپه تېره بیاوزیرمحمدګل خان دخلکوپه خولوکي ژبه ورسموله ، دا امکان نه لري .... ٌ) ۱۲ (

په افغانستان کي دکره پښتوژبي دغورځنګ ترمنځ ته راتګ وروسته دپښتوټولني په فیصلوکي لاسونه ووهل سول اود(شو ، سو ، ...) فیصلې خوېې دپښتوستوروله خوالاهم ماتي سوې . اوداکارددې حقیقت ښکارندويي کوي چي دفیصلوپروخت درایواتفاق نه و اود پوهاندزیارصاحب خبره پرځای ده.

دپښتولیکدودپه باب وروستۍ فیصله دباره ګلۍ دسیمینارفیصله ده . داسیمینارپه ۱۹۹۲ع کال په باړه ګلۍ کي دپښتونخوا او افغانستان دمهاجرولیکوالوپه ګډون جوړسو. دسیمیناردمنځ ته راتګ زمینه دهغوټولنیزو اوکلتوري اړیکوله امله برابره سوه چي په افغانستان کي دثوردبخولي(فاجعې) له خاطره پاکستان ته دافغانانو دډله ییزمهاجرت وروسته دلرواوبروپښتنوترمنځ ټینګي سوي وې . په دې سیمینارکي دتېروفیصلوځیني موادتعدیل سول اودښاغلي رفیع صاحب دخولې خبره ده چي په مجموع کي هغه لیکدودترډېري اندازې ومنل سوچي په افغانستان کي پالل کېدئ . داسي ښکاري چي د سیمینارله نتایجوسره ځینوپوهانو،چي په سیمینارکي يې برخه نه وه اخیستې، په ځینوبرخوکي موافقه نه درلوده . د پېښورنامتو لیکوال اروابنادقلندرمومندخوله لومړي سره دسیمینار پرضدو. ځکه ده خپل ځان ته نوی لیکدودراایستلی و اوکتابونه يې (پټه خزانه فی المیزان او خیرالبیان اونور) هم په خپاره کړي وه . پوهاند دوکتور زیار صاحب دباړه ګلۍ فیصلوته انتقادي نظرلري اولیکي چي په دې سیمینارکي ځیني منلي اوعامي سوي سموني بیرته باطلي سوي دي . لکه ٌ عربي ټول پورویونه په اره بڼه لیکل لکه قمیص،طمع،شمط ..نیم کانسونیټي (معدوله) واونه لیکل لکه په خله(خوله) ، ګټ (ګوټ) ... کي ، همدارنګه دپښتواوږده یامجهول (و)

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرځای له پېښ (ضمې) او اوږدې يامجهولې (ې) پرځای له زېر(کسرې) کار اخيستل لکه په ګمان (ګومان)،رمان(رومان)اوګله(ګېله ياګيله)،ډموکراسي (ډېموکراسي) اوله دې ټولوسره تر (ک) ، (ګ) غوره ګڼل چې يوبې سر وبوله کاردی ، ځکه داخوکوم غبرګژبيزسېمبول نه دی چې کړی ور واچول شي او خوشې يوتوری پرپښتوابېځې(الفباء) ورسرباری شي چې هم تخنيکي ستونزه(ټايپ، کمپوزاوپرينټ په اړه) رامنځته کوي اوهم اقتصادي اومهالي هغه . (۱۳)

دې سيمينارته دزيارصاحب ۱۲٦ معياري آرونه وړاندي سوي وه خوونه منل سول چې دوکتورزيارله دې بابته خپل ناراضيتوب ښوولی دئ) . (۱۴

ډاکټرپالوال دباره ګلی له دې فيصلې سره موافقه نه لري چې وايي په پښتوکي (مد) نسته . دپالوال صاحب په عقيده پښتومدلري اوده دهمدې موضوع اويولړنوروخبروپه باب خپل دلايل په تفصيل سره پخپل نوي کتاب (معياري پښتو_ ۹۷مخ)کي راوړي دي.

ښاغلی سرمحقق زلمی هيوادمل په دې برخه کي مصلحت آمېزه نظر ورکوي اوليکي : " ... کومې فيصلې چې ددې سيمينارپه نتايجومرتبې شوې دتطبيق ساحه يې دپخوانيوفيصلوپه پرتله ژوره او پراخه وه ، خو زه ورسره داخبره زياتول غواړم،چې دافيصلې ځيني تخنيکي مشکلات لري ، ددې لپاره چې دتطبيق ساحه نوره هم پراخه شي د افغان،پښتونخوا(سرحد)اوجنوبي پښتونخوا(بلوچستان)د متخصصو ژبپوهانويوه ډله بياپرې غوروکړي ، هغه مشکلات او تخنيکي ګرانی چې پکې شته ، هغه پکې رفع کړي اوبيايې دتطبيق ساحې ته وړاندي کړي وروسته تردې بايددپښتنود بېلوبېلو سيمو او ثقافتي حوزورسم الخطونه سره يووي . (۱۵)

ښاغلي هيوادمل داتخنيکي ګرانی ښوولي نه دي چې کومي دي خود بيان له سياقه يې ښکاري چې له فيصلوسره يې بشپړتوافق نسته.

دپښتوليکدودپه باب ځيني شخصي اوانفرادي هڅي هم سوي دي لکه دشهيدخان عبدالصمدخان ليکدو، دوزيرمحمدګل خان ليکدود ، دقلندرمومندليکدود اونور . خوددې ټولوليکدودوزني دهغوی د مخترعينوتروفات وروسته ورتړلي سوي دي.

دليکدودپه ټاکلوکي زه داسي نظرلرم چي موږبايد دپښتو ږغونو (فونيمونو) له پاره دسيمبولونوپر ټاکلو فيصلې وکړو، نه دتلفظونوپه باب . دمثال په توګه پردې خبره بايدتوافق وسي چي اوږده يامجهوله (ې) څه رازوليکل سي . په دې برخه فيصله سوې ده چي دوه ټکي دي سرپرسرورکړه سي . بس همدافيصله ده . اوس که دژبي ويونکي په هرلغت کي داوږدې (ې) اړتيااحساس کړي ، همدغه شکل به ورته راوړي . موږکه په ليکدوکي داخبره فيصله کووچي اوږده(ې) دي په پلانی کلمه کي استعمال سي ، دادليکدودسمونه نه ده ، بلکي دتلفظ اصلاح کول دي . دتلفظ اصلاح کول په فيصله نسي ترسره کېدلای بلکي دهغه له پاره يواوږدتدريجي بهير اومشخص ژبني او تاريخي شرايط

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

برابرېدل لازم دئ . دليکدودپرسرداختلاف اساسي ستونزه همدغه مسئله ده اوزموږدژبي متخصصين ورته ډېره پاملرنه نه کوي . دېښتوټولني په فيصله کي ويل سوي وه چي شو، شم ، شي به ليکو ــ بخښل ، کښېنستل به ليکو ــ چي ، کې، مې به ليکوــ ږغ ، غږ به ليکو، نورنودهرچاخوښه چي هررازيې تلفظ کوي . سو، سم ، سي يې تلفظ کوي اوکه بخل اوکېنستل اوکه چې ، کي ، مي . ددې عجيبي فيصلې له مخي نوګوياد(ش) ګرافيم د(س) اوازهم ورکولای سي،(ښ) چي په کوموتوروکي راغلی دئ ، دانګرېزي په شان ګونګ (silent) کېدلای هم سي اومجهوله (ې) دمعروفي(ي) کارهم ورکولای سي . د (ښ) او (ږ) په برخه کي داخبره پرځای ده چي ليکلی ګرافيم بايد په همدې شکل وي خوپه وينګ کي دې هره لهجه خپل داپه پام ونيسي ، ځکه دا دعين ګرافيم اوفونيم بېلابېل تلفظونه دي . مګر د(سو) او(شو) په باب داحکم چي (شو) به يې ليکو، نوردهرچاخوښه چي څه رازيې تلفظ کوي ، يوه بې بنياده خبره ده . ځکه (س) او(ش) دوه جلاږغونه اودوه سره بېل ګرافيمونه دي اوپښتانه ددواړوپه ليکنه اولوستنه کي هيڅ رازمشکل نه لري . دابه يوه ژبنۍ مضحکه وي چي (ش) به ليکو، که يې څوک (س) تلفظ کوي ، پروانه لري . که داديوې قاعدې په توګه ومنل سي نوآيا په نوروشين لرونکولغاتوکي به هم داجراوړوي که يا؟ له بلي خواچي لهجوته دتلفظ حق ورکول کېږي اود(س) او(ش) په تلفظ کي دوی خپل اختيارلري ، نوپه ليکلوکي ولي داحق نه ورکول کېږي . که دتلفظ له پاره ددغه شان حکم په برخه کي ژبنۍ جواز موجود وي ، نوولي يې په ليکلوکي دغه رازجوازنسته . داکارکه څوک دنه پوهېدني له مخي کوي يايې يودبل له مراعته کوي ،په دواړوصورتوکي زمايه نظردژبپوهني په اصولوکي يوناوړه بدعت دئ . ددې پرځای يې معقوله فيصله داده چي دکېنستل اوکښېناستل دواړه شکله دي ومنل سي ، چي ــ مې ــ کې که چا په مجهوله (ې) تلفظ کول ،همداسي دي وليکل سي اوکه يې په معروفه تلفظ کاوه د(چي ، مي ، کي) په شکل دي وليکل سي . په دې صورت کي به نودالفبې يوه ګرافيم ته دتلفظ دوه بارونه ورپه شاسوي نه وي . په انګرېزي ژبه کي د همدې ضرورت له خاطره دئ چيcolour او color ــ labour او laborدواړه شکلونه هم په ورځنيوليکنوکي کارېږي اوهم يې په ډيکشنريو کي ثبت کړي دي . ما له همدې اسيته دانګرېزي ژبي داکسفورډ کوچنۍ ډيکشنرۍ (۱۹۹۸ع کال چاپ) لومړي څلورديفونه سرسري وکتل اويوزيات شمېرتوپيري ثبتونه مي پکښې وموندل . که مي ټول ردېفونه کتلي وای ، دتوپيري لغاتوشمېر ترسووهرومرواوښتئ . داتوپيري لغتونه مي داسي سره طبقه بندي کړل:

هغه لغتونه چي بريتانوی اوامريکايي ليکنه يې توپيرسره لري:

Arbor (US)	Arbour
Ardor (US)	Ardour
Armor (US)	Armour
Ax (US)	Axe

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

Behaviour	Behavior (US)
Cesarean	Caesarean(US)
Caesium	Cesium (US)
Calk	Caulk (US)
Cancell	Cancel (US)
Catalogue	Catalog (US)
Caecum	Cecum (US)
Coenobite	Cenobite (US)
Centre	Center (US)
Centreboard	Centerboard (US)
Centrefold	Centerfold (US)
Clamour	Clamor (US)
Colour	Color (US)
Coulter	Colter (US)
Cosy	Cozy (US)
Defence	Defense (US)
Disfavour	Disfavor (US)
Dishonour	Dishonor (US)
Distil	Distill (US)
Dolour	Dolor (US)
Draughty	Drafty (US)

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه لغاتونه چي (Z) يې په (S) باندي اوښتی وي.

Apologise	Apologize
Atomise	Atomize
Authorise	Authorize
Baptise	Baptize
Bastradise	Bastradize
Canalise	Canalize
Capsulise	Capsulize
Centralise	Centralize
Characterise	Characterize
Civilise	Civilize
Collectivise	Collectivize
Commercialise	Commercialize
Computerise	Computerize
Criticise	Criticize
Customise	Customize

دهمدي ځلورورديفونوربېلابېل توپيري لغاتونه

Artefact	Artifact
Bale	Bail

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

Barracouta	Barracuda
Blether	Blather
Bogeyman	Bogyman
Bogey	Bogy
Bond	Band
Botch	Bodge
Boult	Bolt
Brag	Bragg
Burk	Berk
Caddy	Caddie
Calix	Calyk
Carvel	Caravel
Castor	Caster
Combe	Comb
Coney	Cony
Dean	Dene
Dike	Dyke
Dispatch	Despatch
Doyley	Doily
Dryer	Drier
Dryly	Drily

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

هيڅ انګرېزي ژبی له دې توپيري لغاتوڅخه هيڅ يوه ته غلط يامعياري نه وايي . ددواړوډولونوثبت اوکارول يې په ټوله معنااختياري دي .

موږکه ددوکتورزيارصاحب خبره ٌ ژبه دځلکوپه خولوکي وراصلاح کووٌ، نوپه دې هم بايدسرخلاص کړو،چي دابارمزله ته نه رسېږي . عملي اومعقول حل يې هغسي دئ ، لکه ماچي بيان کړ. په دې صورت کي به له لهجوي اصطکاکونوڅخه هم خلاص سوي يواوپه بېځايه ناندروبه مووخت هم نه وي ضايع سوی .

لهجوي تلفظونه دهغوخپلوويونکوته پرېږدئ . که يې دتغير اړتيا او شرايط برابرسول ،هرومروبدلون پکښې راځي. زماد خپلي مشاهدې له مخي دېرش کاله وړاندي ماله خپلوپکتياوالو ټولګيوالو څخه د پوهنتون په ليليه کي دخور، مور کلمات دخېر، مېر په شکل اورېدل . اوس يې هغوی پخپلومنځوکي لاهم نه سره وايي . د تلفظ دا سمېده د پښتوټولني دفيصلومعجزه نه ده بلکي دهغو اجتماعي اغېزو نتيجه ده چي زماپردغوټولګيوالوباندي د نورو لهجو له پښتنوسره د ګډ ژوندله لاري پرېوتلي وې.

دکندهارپه پارسيبانانوکي زمادوړکتوب پروخت په (غ) باندي د(ق) بدلېدل په ټوله معناعامه خبره وه . خواوس داتلفظ ترزياتي اندازې پوري په تېره بياپه نوي تعليم يافته نسل کي له منځه تللی دئ . نه کومه فيصله ترمنځ سوې ده اونه تلفظ په فيصلوباندي بدلون مومي .

(۱) خيرالبيان د کابل چاپ ـــ سريزه ـــ ٦٢ مخ

(۲) هماغه اثر ، هماغه مخ

)۳ (بحرالعلوم ددینی عقايدو، فرايضو،نصيحتونو، حکمتونواواخلاقي ، تاريخي اوعرفاني کيسو يوه منظومه مجموعه ده چي زيات وکم شل زره بيته کېږي. ددې کتاب يوازنۍ نسخه دمولف پخپل ليک دکابل په ملي آرشيف کي خوندي ده . لومړی برخه ،لس زره بيته يې ددې قلم چلوونکي له سريزي اوحاشيوسره په ۱۳۷۳ هـ ش کي برابره کړې اوپه ۱۳۸۳هـ ش (۲۰۰٤ع) کي چاپ سوې ده . په دغه کتاب کي دوست محمدخټک دځان دپېژندلوپه باب وايي چي دمحمداکرم زوی ، دکرم خان لمسی اودزمان خان کړوسی دئ . په پښتانه شعراء دوهم ټوک کي يې زمان خان دزرنام خان زوی دپاينده محمدخان لمسی دعبدالقادرخان خټک کړوسی اودخوشحال خان کوسی بللی دئ . دوکتورعارف عثمانوف په خپل کتاب ٌ خوشحال خان خټک اودده ادبي مکتب ـــ ۱۸۱مخ ٌ کي دمرحوم بينواد پښتونستان نومي کتاب د٤١٥ مخ په حواله ، زرنام خان دعبدالقادرخان زوی بللی دئ .

)۴ (ددې کارمثالونه دان دپاسه دي اوحتی نن ورځ چي دمتن برابرولواصول ټاکل سوي اوپه ټولوژبوکي خپاره سوي هم دي ، د متونوبرابرونکي دشاعرپه لهجه کي لاس وهي اوپه اصطلاح معياري کوي يې . د(په) پرځای (پر) په

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ننباسي اوبرعکس يې لاهم . د عبدالقادرخان خټک دېوان په کندهارۍ لهجه اوداحمدشاه بابا ، ميرزاحنان بارکزي ، شمس الدين کاکړ او... دېوانونه په يوسفزۍ لهجه خپروي .

۵) (زموږليکوال دانوم دپښتومرکه کاږي چې سمه بنه يې هم داده . خوموږته په کارده چې دځايو، ټولنو او مرکزوپه نوموکي لاس ونه وهواودچاخبره معياري يې نه کړو. داکارموبيابل وخت دنوموړي عصر د پښتو ژبي په گرامري څېړنه کي خطاباسي . ډاکټرپالوال په (خوشال خان) باندي دخوشحال خان خټک دنامه بدلول هم دشاعرپه نامه کي لاسوهنه بولي اوکړي يې .(وگ : معياري پښتو ــ ٤٣٦مخ)

٦) (رفيع ، حبيب الله ، ژبپالنه ــ ٨٤ مخ ، ١٣٦١ش ، کابل

٧) (په" رويدادلويه جرگۀ دارالسلطنۀ کابل ١٣٠٣" چي دپښتوويناووکومه برخه خپره سوې ده ، په هغې کي دمرکې ليکدودکورټ په پام کي نه دئ نيول سوی.

٨) (ژبپالنه ــ ٩٣ مخ دپښتومجلې لومړي کال د١٨، ١٩ مخونوپه حواله

٩) (دپښتوليکدود ١٠٤مخ

١٠) (ويښ ــ رازمحمد ــ پښتوکتابونه ــ ٤ مخ ــ پښتوټولنه ــ ١٣٣٧ ش

١١) (پښتوکتابونه ١٢مخ

١٢) (شکلامجله ــ ځلورم کال ، دريمه گڼه ، ٥٠مخ .

١٣) (دپښتوژبي دودي اړتياولاري چاري ــ ٨٤مخ

١۴) (ده دسيمينارافغان برخه والوته په انک (طعنه) سره د (لاسکتوي) لقبونه ورکړي دي اوځيني نور پيښوري برخه وال يې د (شيخ العلماء) په لقب ټکولي دي (وگ: پښتوــ پښتانه .... ، ٣١٠ ــ ٣١١مخونه)

١٥) (تېرماخذ ٦٤مخ.

معيار ــ د ژبي د معياري کولو اړتيا او اړتيا

څرنگه چي موږپخپله ژبه کي دمعيارټاکلوله پاره په ليري زمانوکي کومه تاريخي اومسلسله عنعنه نه لرونومجبوريوچي دنوروژبود معيار ټاکلو جريان دخپلي ژبي دمعياري کولوله پاره دلارښودپه توگه لومړی زده کړو اوبيايې کوزده کړو.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماته اوس سمدلاسه ددې امکانات سته چي دانګرېزي ژبي د معياريت پرهځوباندي څېړنه وکړم اوبياددغوهڅوپه روڼاکي دپښتو ژبي دمعياري کولوپرمسئله باندي ورغږېږم . ددې څېړني په ترڅ کي به پخپله دمعيار(Standard)مقوله هم لږوډېرتشريح سي.

په اروپايي ژبوکي دمعيار (standard)مفهوم په بېلابېلومعناووسره ثبت سوئ دئ چي په هغوکي يې لږترلږه دوې اساسي معناوي تر نورو ډېري څرګندي دي . لومړۍ يې دنظامي سمبول مفهوم دئ چي په هغه کي بيرغ، مجسمه ډوله تصويرونه اونورراتلای سي . دغه سمبولونه د جګولکړوپرسردودانيوايانوروځايوپرسرځوړندوي اوديوه معتبر مرکزي ځای دښوولووظيفه سرته رسوي .دغه ځايونه دفوجيانود غونډېدومرکزونه څرګندوي.لکه دپاچادودانۍ،دغټواشرافويا آمرينو د ودانۍ نښانونه .دمعيارياستېندرډ په دغه رازاستعمال کي د عموميت، يووالي اولږترلږه ديورازمتحدالشکل والي ژورمفهوم نغښتی دئ.

دمعياردوهمه معناله لومړۍ څخه بېله ده. په دې معناکي معياردېوې اندازې ياوزن يوه نمونه راښيي. دمثال په توګه داوږدوالي داندازه کولوفلزي ميله(نيم ګزی)، دظرفيت دمعلومولولوښی،دوزن دښوولو اوسپنيزه کتله(کاڼی) اونور.

يوبل معيارهم سته چي داصل(original)په معنادنقل (copy) په مقابل کي کاريږي . کاپي په ورځنيوچاروکي ديوه واحدقانوني څرګندوني په توګه کارورکولای سي خواصل ته بايدوروستۍ اونهايي مراجعه وسي. په مثال کي يې دليک اصل، دکتاب اصل،دفرمان اصل اونورراوړلای سو.

په دې ټولومعياروکي داعتبارauthoritative، عموميتcommonality ، يووالي unityاومتحدالشکل والي uniformityمهم مفاهيم په ګډه پراته دي.

په راتلونکوپاڼوکي به ولولوچي دغه مفاهيم څرنګه د" معياري ژبي" په اصطلاح کي په کاراچول سوي دي اوپه دې ترڅ کي به ووينوچي انګرېزي ليکوالوڅرنګه د" معيار" اصطلاح له اوولسمي اواتلسمي پېړۍ څخه کارکړې ده اوهم به دغه رازهغه هڅي وڅېړوچي په دې اړه دنونسمي اوشلمي پېړۍ په ژبنيوانکشافاتوکي سرته رسېدلي دي . خبره به واردواره پخپله له" معياري ژبي" راونښلووچي څه ته وايي ؟

معياري ژبه څه ته وايي ؟

معياري ژبه هغه منلې سوې ژبه ده چي ديوه ژبني قلمروپه هره جغرافيايي سيمه کي دپوهېدلووړوي .معياري ژبه دادبياتو او ميډياژبه وي اوادا ديوې ژبي هغه ځانګړې نوعه (variety) ده چي قانوني يا يوڅه قانوني درېځ ورکړه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

سوی وي . ویل کېږي چي دادیوې ژبي صحیح ترینه لهجه (dialect) ده . معیاري ژبه زیاتره (هروخت نه) دیوه هیواددپایتخت پرژبه تکیه لري . دژبي دغه شکل په ځانګړي توګه هغوزده کوونکوته ورزده کېږي چي غواړي دغه ژبه زده کړي اود همدې ژبي ټول لیکلي متون هماغه دمعیارپه نامه منل سوې املا او ګرامري نورمونه پالي .

ځیني په نړیواله سویه منلي سوي ځانګړتیاوي چي یوه معیاري ژبه په تشخیص کېږي ، دادي:

ـــ یومنل سوی قاموس یاقاموسونه چي ټول معیاري سوي لغاتونه اودهغواملاء پکښې درج وي ؛

ـــ یومنل سوی ګرامرچي دژبي ټول شکلونه ، قاعدې اوجوړښتونه پکښې ثبت سوي وي اوهم داخبره پکښې څرګنده سوې وي ، چي کوم شکلونه بایداستعمال سي اوکوم بایدنه سي ؛

ـــ دتلفظ یومعیاري اومنل سوی سیستم چي ویونکي ورته دیوه علمي اومناسب تلفظ په سترګه وګوري اودغه رازله سیمه ییزواغېزوڅخه پاک وي ؛

ـــ یوه موسسه(institution) چي ددغي ژبي داستعمال چاري پرمخ بیایي اودهغې داستعمال دنورمونوپه ټاکلوکي واک (authority) ورکړه سوی وي . لکه دفرانسې اکیډیمي Academie francaise یا رویال سپېنیش اکیډیمي Royal Spanish Academyچي صلاحیت لرونکي موسسې دي ؛

ـــ دیوه داسي منشوریاقانون سته والی چي دغي ژبي ته دهیوادپه قانوني سیستم کي رسمي قانوني ځای ورکړي ؛

ـــ په عامه ژوندکي (په محاکمواومقننه موسسوکي) ددغي ژبي کارول ؛

ـــ دادبیاتویومرکزدرلودل ؛

ـــ په همدې ژبه باندي دمهمومقدسوکتابوژباړل چي دویونکوله نظره سپېڅلي اومعتبروي ؛

ـــ په ښوونځیوکي دژبي دمعیاري ګرامراواملاء تدریسول ؛

ـــ بهرنیوزده کوونکوته دتدریس له پاره دژبي دغه ځانګړې بڼه یالهجه ټاکل .(۱)

دمعیاري ژبي منځ ته راتلل دبېلابېلوژبنیوتجویزونودبریالیتوب نمایندګي کوي . دهغې ټاکل دامعنالري، چي دهغوسیموژبه نورله ارزښته لوېدلې یاغورځول سوې ده،چي له دغه معیارسره توپیرلري . ددې خبري بیامعناداده چي په ځینوهیوادوکي دمعیاري ژبي ټاکنه یوه ټولنیزه اوسیاسي مسئله ده .

دمثال په توګه په ناروې کي دوې موازي معیاري ژبي سته . یوه یې Bokmal نومېږي چي تریوې اندازې پوري دډنمارکی سابقې پرهغه سیمه ییز تلفظ باندي ولاړه ده چي پرناروې باندي دډنمارک دواکمنی پروخت رواج و،اوبله یې Nynrosk نومیږي چي دابیادلویدیځي ناروې دلهجوله ترکیبه جوړه سوې ده . خوایټالویان چي حتی ترناروېژیانو

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

زياتي يوله بله مختلفي لهجې لري ، بياهم يوه معياري ايټالوي لري . عجيبه لاداده چي دايټالويانومعياري ژبه دروم پرلهجه باندي تکيه نه لري ، بلکي دفلورانس پرلهجه ولاړه ده . په اسپانيا کي هم معياري اسپانوي دماډريډ پرگړدودباندي نه،بلکي دډېرليري شمالي ولايتValladolid پروپناولاړه ده. په ارجنټاين اويوروگواى کي بيامعياري اسپانوي ددغوهيوادودپايتختويعني دبونيس آيريس او مونتيويدو د لهجوپربنسټ تدوين سوې ده.

معياري جرمني بياديوه ټاکلي ښارياسيمي پراساس منځ ته نه ده راغلې بلکي دځوسووکلونوپه اوږدوکي يې انکشاف کړی دئ . ددغو څوسووکلونوپه اوږدوکي ليکوالوهڅه کوله ، داسي رازليکنه وکړي چي په يوه پراخه ساحه کي دپوهېدلووړوي .د۱۸۰۰ ع کال تر شاوخوا پوري معياري جرمني يوازي په ليک کي موجوده وه . په دغه وخت کي د شمالي جرمني اوسېدونکوته، چي دمعياري جرمني ژبي پرخلاف يې د ټيټي جرمنۍ ژبي لهجې ويلې ، معياري ژبه لکه يوه بهرنۍ ژبه داسي ايسېدله اودخارجي ژبي په شان يې زده کوله . وروسته شمالي تلفظ د معيارپه توگه ومنل سو او په جنوب کي يې هم خپوروکيښ. وروسته د (Hanover) ۲ په شان سيمو کي سيمه ييزه لهجه يو مخيزه مړه سوه .

په معياري فينلينډي ژبه کي دلغاتواساسي جوړښتونه زياتره د لويديځي فينلينډۍ لهجې پربنسټ جوړسوي دي.

په يوناني ټولنه کي تراوسه لاهم دويلويوه معياري ژبه نه ده رامنځ ته سوې ځکه په يونان کي هره کميونيټي خپل ځان پرنورو گاونډيو ټولنو باندي دلرغونتوب ، وقار، ذکاوت اونورو وړتياوو له مخي لوړه گڼي . دوی تل دقدرت ، ثروت اونفوذپرگډی يوله بله سيالۍ کوي اودې ته حاضرسوي نه دي چي دحکومت ترقانون په هاخوادي دژبي قوانين هم ولري) . ۳ (

په جنوبي اسياکي دهندوستانۍ ژبي دوومعياري لهجوته رسمي بڼه ورکړه سوې ده چي هغه دوې لهجې هندي ، دهندوستان رسمي ملي ژبه ، اواردو، دپاکستان رسمي ملي ژبه اودهندوستان رسمي محلي ژبه ده . په نتيجه کي له هندوستاني ژبي څخه زياتره هندي ــ اردو مراد وي.

نوري معياري ژبي ډېرپرله پېچلي اړخونه نه لري . دپاريس د فرانسوي ژبي تفوق دمعاصرفرانسوي ادب تاريخ په اوږدوکي په پراخه اندازه منل سوی دئ اوچاخه پکښې ويلي نه دي .

دبريتانياپه انگرېزۍ کي معياري تلفظ دلندن ښاردممتازو طبقو پر ژبه باندي ولاړدئ اودغه رازدانگلستان دښوونځيو دخصوصي بورډ پر sociolect باندي تکيه لري.

دامريکاپه متحده اياﻻتوکي دامريکايي انگرېزۍ بېلابېل ډولونه سته خوعمومي امريکايي لهجه رسمي نه ده ځکه په هغې باندي زياتره امريکايان په روانه توگه پوهېږي . په داسي حال کي چي دامريکا د متحده اياﻻتوفيډرال حکومت رسمي ژبه نه لري ، زياترو امريکايي اياﻟتونوانگرېزي ژبه درسمي دولتي ژبي په توگه ټاکلې ده اوپه هغو کي لوزييانا،

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

نیومکسیکو،هاوایي،پیرتوریکو،گوام، او امریکايي ساموواانګرېزي اویوه بله ژبه درسمي دولتي ژبوپه توګه غوره کړې دي . دشمالي ماياناڅاپوګان درې رسمي ژبې لري.

عربي ژبه چې دپنځه ویشتوهیوادورسمي ژبه ده اوتقریباً دوه سوه اویامیلیونه تنه ویونکي لري ، دمعیاري (ادبي) ژبي پرڅنګ یې خورا ډېرې سیمه ییزې لهجې، چې عامیانه عربي (Colloquial Arabic) ورته وایي ،هم سته . دعربوپه نزدادبي عربي ،معیاري عربي (اللغه العربیه الفصحی) ده . له ادبي عربي څخه یې مراددقرآن ژبه اوپه شمالي افریقااومنځني ختیځ کي دډله ییزورسنیو(میډیا) ژبه ده . په میډیاکي ټول لیکلي آثار، کتابونه، ورځپاڼي ، مجلې اورازرازاسناد راځي . عامیانه یالهجوي عربي له کلاسیکي عربۍ څخه ټولي راپیداسوي ملي اوسیمه ییزې عربۍ دي چې په شمالي افریقااومنځني ختیځ کي د ویلوورځنۍ ژبې دي . په دغولهجوي ژبوکي ښه پوره اندازه ادبي آثار، په تېره بیاډراماټیک ادبیات اوشعرونه سته.خوکلاسیکه عربي د ټولو عربي هیوادورسمي ژبه ده اوپه ښوونځیوکي هم داژبه تدریس کیږي .

دهرهیواد تعلیم یافته عرب هم خپله سیمه ییزه لهجه او هم په ښوونځیوکي زده کړې ادبي عربي لږوډېره وایي . دعربي ژبي مصري ، مغربي ، شامي، عراقي، خلیجي، اندولسي، سوداني ، حجازي، نجدي اویمني لهجې دیادوني وړدي .

تردې لنډویادونووروسته به هغه بهیرلږڅه په تفصیل سره بیان کړم چې دمعیاري انګرېزۍ دمنځ ته راتګ تروخته په انګلستان کي تېر سوی دئ.

په اتلسمه پېړۍ کي دمعیاراصطلاح دانګلستان په هغوساحوکي ډېره کارېدله چې دژبي په باب څېړني اوبیانونه پکښې کېدل . دې خلکو معیارته د یوه ژبني ارزښت په توګه کتل اوزیاریې ایست چې دغه ارزښت تر لاسه کړي اوپه ټولنیزه توګه په رسمیت وپېژندل سي.

معیاریت دغه وخت ترزیاتي اندازې پوري دتصفیې اوسوچه توب په مفهوم پېژندل کېدئ.سویفټ(Swift) ،چې داوولسمي پېړۍ د فیلسوف جان لاک John Locke نزدې معاصرو ، پخپل یوه وړاندیز کي دانګرېزي ژبي دتصفیه کولوغوښتنه وکړه اوڅرګنده یې کړه چې دا تصفیه به همېشنۍ وي . ده پردې خبره ټینګارکاوه چې ژبه دي تریوه ټاکلي حالته پوري تصفیه سي اوبیادي نودغه حالت پخپله دیوه اعتباري معیار په توګه ومنل سي چې دهغه له مخي دژبي ویونکوته لارښوونه وسي . دده دغه ټینګارداتلسمي پېړۍ په زیاتروژبنیو نظریاتوکي یوه مسلطه موضوع سوه. دسویفټ په تعقیب لارډ چسټرفیلډ Lord Chesterfieldدانګرېزي ژبي د سوچه کولواو وروستي ځل سمولوږغ وکړ. دغه رازیې څرګنده کړه چې ژبه بایددیوه معیارله مخي تصفیه سي چې بیانودیوې نمونې په توګه کاروکړي . چسټرفیلډ له دې امله ډېرخواشینی و،چې ترهغه ګړیه پوري ولي انګرېزي ژبې کومه ټاکلې معیاري بڼه نه درلوده . خوپه دې یې بیازړه ښه و، چې دمعیارله نه سته والي سره سره په انګرېزي ژبه کي دمقدس کتاب هغه ژباړه پرته وه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

چي King James سر ته رسولې وه . داتلسمي پېړۍ ګرامريان زياتره په دې عقيده وه، چي دانجيل همدغه ژباړه ډېره ښه معياري انګرېزي ده . په دغه مقدس کتاب کي کارسوي ژبي دوه رازه اعتباردرلود، چي يوې ژبنی اوبل يې ديني و. پردې نظرباندي تر نونسمي پېړۍ پوري لاترزياتي اندازي پوري توافق موجودو .

هيجنسن Higgensonپه دې باب ليکلي وه چي دانجيل انګرېزي په عملي توګه زموږدژبي معياردئ په هغه کي دنورو زياتوتاثيراتو تر څنګ دانګرېزي ژبي دښووني وسايل سته چي په پرتليزه توګه يې ددوه نيموسووکالوپه اوږدوکي بدلون نه دئ موندلئ . هيڅ يوې اکاډيمۍ يا معتبري ډيکشنرۍ ددې توان نه دئ موندلئ چي دغه راز عام ستېنډرډ دي منځ ته راوړي ، يادي ملت ته دغه شان متحدالشکله لارښووني وړاندي کړي.

دهيجنسن په استدلال کي دوه ډېرمهم ټکي دادي چي دمعياردواړي معناوي پکښې په پام کي نيولي سوي دي . دی وايي چي دانجيل دغه ژباړه دانګرېزي ژبي معياردئ اوددې معناداده چي دغه معيارته بايد په اعظمي توګه مراجعه وسي . دی انجيل ته په دې خاطرهم دمعيارپه توګه قايل دئ چي هغه ديوې راغونډونکي اويوموټي کوونکي قوې په توګه کارورکوي،دداسي قوې په توګه چي خلګ ديولړ ځانګړو ارزښتوپر شا و خواباندي راغونډېدلوته رابولي).۴)

هغه څه چي موږته په دې نظرياتوکي په زړه پوري دي ،دادي ،چي په هغه کي دمعياردواړه معناوي په ګډه سره کارسويدي . معيارله يوې خوا د داسي يوه ارزښت په توګه راڅرګندسوی دئ چي بايدترلاسه سي اوبل وار بياديوه متحدالشکل عمل په توګه رامنځ ته سوی دئ چي بايدترسره سي . اوددې پرڅنګ داخبره هم له دلچسپۍ خالي نه ده ، چي دليکلواو ويلو ژبه بايدسره پتلېس سي . اساسي پوښتنه داده چي آيا له ژبني معيارڅخه مراديوه ځانګړې سطحه ده چي په ليکلې ژبه کي ځان بايدوررسول سي اوکه يوه ځانګړې سطحه ده چي دويلوپه ژبه کي بايدځان وررورسول سي ؟ ددغي سخرغوټي خلاصول په حقيقت کي يوه ډېره سخته ستونزه ده اوددې ستونزي داوارولوله پاره دهغو هڅو مطالعه ضروري ده چي دمعياري ژبي داصطلاح دکارولوپه برخه کي يې د نونسمي اوشلمي پېړۍ له ژبنيوڅېړنوڅخه څرک ايستلای سو. زه به په دې برخه کي هغه ستونزي وسپړم چي په نونسمه پېړۍ کي انګليسي ژبپوهان ورسره مخامخ سوي وه . په دې ستونزو کي يوه د لهجې اوژبي دتشخيصولوستونزه وه اودداسي يومشکل و، چي حلېده يې اسانه کارنه و .

په انګلستان کي دانګرېزي ژبي دمعياري کولودهلوځلوپه وخت کي دلهجې مسئله يوه جدي موضوع وه . دهغي داهميت اوپه معيار ټاکنه کي وهغې ته پاملرنه دمعياريت دخوځښت دبرخه والوپه ليکنو او ويناووکي ډېره توده مسئله وه. مايکل جان (Meiklejohn) خو حتیٌ ژبه يوه لويه لهجه ګڼله اولهجه يې يوه کوچنۍ ژبه بلله . ۵(ٌ).

امريکايي ژبپوه ډوايټ ويټني (W.Dwight Whitney) خو لادلهجوپه برخه کي نورهم پر مخ تللی دئ اووايي ٌ په رښتيني معنا سره هرفردد بل فرد په نسبت بيله ژبه وايي . دژبي هرويونکی په تلفظ او دلغاتوپه درک او استعمال

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

اودغه رازدژبې په ګرامريت grammaticality کې فردي پېچلتياوي او ځانګړتياوي individual quirks & peculiarities، لري ... د هر يوه مفکوره ،چې دلغاتوداستعمال له مخې يې وړاندې کوې ، له بل يوه سره توپيرلري . په دغه توپيرکې دده دکرکټر، پوهنې او احساساتو ټول فرديت شامل دئ . ٌ (٦) خودويټنې نظرياتو هم جدي تناقضات درلودل . که دده له دې نظرسره ، چې ويل يې هرفرد د بل فردپه نسبت بېله ژبه وايي ، موافقه سوې واى نوديوه هيواد د واحدې ژبې درلودل خوبيخي له امکانه وتل . ديوې واحدې او متحد الشکله ژبې دپلوپانو سر هم په دغوتوپيرونوباندې ښه خلاص و. دوى هڅه کوله چې ددغې ستونزې له پاره يومنلى حل پيداکړي . دلهجوله پامه ايستل اونفى کول دمسئلې حل ورته نه ښکارېدئ . ددې معضلې لومړى حل داو، چې دژبې يوبشپړقاموس تدوين سي چې په هغه کې د ژبې ټوله موجوده زېرمه دهغې له تلفظ سره يوځاى خپره سي . دمخه تر دې چې دغه رازيو قاموس برابرسي ، دانګرېزي لهجويوه ټولنه جوړه سوه (١٨٧٣ع) چې English Dialect Society نومېده اوپـــــه لنډ ډول يې (EDS) بلله . ددې ټولنې هدف دهغولغاتوراغونډول وه چې نور ورته په معياريت باندې قايل نه وه . ددې پرڅنګ يې دغه لاندې اهداف هم ځان ته ټاکلي وه:

ــ دټولوهغوکسانو چې دانګلستان په محلي لهجوکې مطالعه کړې وه اوهغوکسانوچې دمحلي انګرېزى له مضمون سره دلچسپي درلوده، سره راغونډول ؛

ــ ديوه عمومي مرکزدجوړېدوله لارې دمحلي لغاتودراغونډونکو د کارونوخوندي کول څوترهغه وروسته دټولودغولغاتودثبتولوله پاره موادبرابرسي ؛

ــ دبېلابېلوهغوډيکشنريو (collections of Provincial English Words)بيا چاپول ، چې نادري موندل کېدلې يايه لږتېراژ چاپ سوي وې ؛

ــ دهغوسيمه ييزو لغاتودمجموعوچاپول چې په هغه وخت کې يې خطي نسخې موجودي وې ؛

ــ دلغاتودغونډونکو،زده کونکواوټولوهغوکسانوله پاره د اطلاعاتي منابعوماخذونه برابرول چې په دې برخه کې عمومي ياځانګړې دلچسپي ولري) . ٧ (

له دې کارسره دپوهانوعمومي دلچسپي پيداسوه . ماکس ميولر (Max Muller) ترادبي ژبې پرلهجوباندې کارته دلومړيتوب حق ورکړ اووې ليکل:

ٌ ... ادبي اصطلاحات مصنوعي دي ... دژبې واقعي اوطبيعي ژوندله هغه استبدادسره سره، چې دکلاسيکواوادبي اصطلاحاتوله خواسوى دئ ،دهغې په لهجوکې دئ ... ٌ . (٨). دماکس ميولر نظريه که څه هم ډېره استقبال نه سوه خو دهغه د نظرياتويوه برخه د ستېنډرډ ژبې دپلويانود کارپه بهيرکي دمنلوموقع ومونده .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

چي خپلي خبري سره رالنډي کړم دستېنډرډژبي دمنځ راتګ جريان په پای کي بري ته ورسېدئ اود West Saxonلهجه دمعياري ژبي له پاره اساس وګرځېد اوداکسفورډ ډيکشنری په برابرولو سره دبري لوړ پړاو ته ورسېد .داډيکشنري دمعياري ادبي انګرېزی له پاره يوه تيوريکي منبع سوه . موريس R.Morris وليکل :ٌ زموږ اوسنۍ معياري انګرېزي په لومړي سرکي يوه سيمه ييزه لهجه وه ،چي ترڅاکلو شرايطولاندي د يوې ادبي ژبي پوړته ورلوړه سوه . داشرايط نورولهجو ته ميسرنه ول . ٌ

ددې بحث په پای کي بده نه وي چي ووايم په دغه وخت کي د انګلستان خلګ ، نارينه په سلوکي ٦٦ اوښځي په سلوکي ٥٠ دليک لوست په نعمت نازول سوي وه (د١٨٤٠ احصائيه). دا سلنه (فيصدي) دهماغي پېړۍ په پای کي په سلوکي ٩٧ ته لوړه سوه(٩). دااحصائيه موږپښتنوته بايدراوښيي چي ژبني معيارته رسېدل دليک لوست دسطحي ښومره لوړېدل غواړي .

(١) له Wikipedia دايره المعارف څخه دانټرنيټ په مرسته.

)٢(دهانووراوسېدونکي دلومړي جورج له وخته بيا د ويکټوريا تر زمانې پوري دانګلستان په پاچاهي قلمروکي شامل وه .

)٣ (حاشيه: ټوني کراولي ــ ١٠٧ مخ

)٤(دانجيل دغي ترجمې ته ژبپوهانوپه هغه نظرکتل چي دعربي ژبي پوهان دقرآن عربي ته دادبي او معياري ژبي په سترګه ګوري. په دغودواړو نظروکي ترژبني اصل مذهبي تقدس ترډېري اندازې پوري طرحه دئ او دې نظردژبي دمعيارټاکلوپه ستونزمنه لارکي ديوه توافق له پاره ډېره ښه زمينه برابره کړې وه .

)٥ (ټوني کراولي ــ ٨١ مخ

)٦ (ټوني کراولي ٨١مخ

)٧(ټوني کراولي ـــ ٨٨،٨٩ مخونه

)٨ (هماغه اثر ـــ ٩٠مخ

)٩ (وګ: ټوني کراولي ٨٧ مخ.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دپښتوژبي دمعياري کولوهڅي څه وخت پيل سوې؟

ددې هڅوهدف دژبي معياري کول و،که د ليکدود؟ (۱)

زموږڅېړونکي چي کله دپښتوژبي دکلتوري کېدلولوړه و ژوره مطالعه کوي،نوپه عمومي توګه يې له بايزيدروښان څخه رانښلوي . ورپسې دخوشحال خان اوعبدالقادرخان نومونه اخيستل کېږي او د هغوی له خوادلغت جوړوني هلي ځلي دپښتودمعياريت دتاريخي ځنځيريوه کړۍ ګرزول کېږي . بيانودپيرمحمدکاکړمعرفت الافغاني او ورپسې بيادااميرشيرعليخان پښتوبولۍ اوعسکري اودولتي نومونه اودهغه په تعقيب مرکه دپښتو، پښتوادبي انجمن اوپه پای کي پښتوټولني ته واررسېږي . څرنګه چي زموږپه څېړنوکي دپښتوژبي د صيقل کولو اوسمولو هڅه ترډېري اندازې دلغت جوړوني پرعمليه باندي حواله سوې ده،ځکه نوپه دغه ټول تاريخي اوادبي جريان کي په جوړوسوولغاتوپسي څراغ وېلته رااخيستل کيږي او که هورې پر ځينو داسي کلماتوباندي سترګي ولګېدلې، چي په لومړي وار ليدلو سره څوک د جوړوسوولغاتوخيال پرکولای سي ، نوهمداکاردژبي د توحيدولوله پاره يوتلاښ بلل کيږي . داچي دالغتونه به په رشتياسره ديوه تاريخي او ژبني ضرورت له مخي جوړسوي وي اوکنه تردغه وخت پخوابه هم په ژبه کي موجودوه ، يوه مسلکي څېړنه ده، چي زه به يې دخپل صلاحيت په حدودوکي وروسته يوڅه وشنم . دلته دومره وايم چي که ددغولغاتو نوي جوړونه ثابته هم سي ، هغه بايددپښتوپالني او پښتوروزني په حساب کي درج سي، نه دپښتومعياريت په جمع و خرڅ کي.

داميرشيرعليخان دوخت پښتونوموني دهغه اميرله خواپه هيوادکي دنوي مدنيت اويوه منظم دولت دجوړېدوله پاره دعمومي پلان يوه کوچنوټې کړۍ ده اوپه رشتياسره هم بايددنوموړي اميرپه محاسنو او هيوادپالوهلوځلوکي وشمېرل سي . دده داکاردپښتوپالني يوه ستره نمونه ګڼل کېدلای سي.

مرکه دپښتودااميرامان الله خان دوخت يوه وطنپاله اوپښتوپاله هڅه ده . ددې مرکې يوازني چاپي آثار(يوازينۍ پښتو) او(پښتوپښويه) ده . يوازينۍ پښتو دسوچه توب له هغه نړيوال تمايل سره په تړاوکي منځ ته راغلې ده ، چي داماني عصر دملي اومشروطه غوښتونکو مبارزو مخکښ ارواښادعلامه محمودطرزي په عثماني ترکيه کي دتورکي نيشنليستانوله مبارزوڅخه اخيستی اوافغانستان ته يې راوړی و. په هغه وخت کي تورکي ملتپالوله عربي اوفارسي ژبي څخه دخپلي ژبي د پاکولوخوراغښتلی خوځښت راپيل کړی و .

ديوازينۍ پښتو په سرکي دمرکې دمشر " خادم العلماء عبدالواسع قندهاری" په قلم داسي لولو : " داخبره وهريوه ته ښکاره ده چي دهر تبر ژبه ښوخپلنی نسی اوليک او ليکی په خپله ژبه نسی لوړتوب اوپوره والی نسی درلودلی اودپردی له اړی نسی وتلای ... دادی نن ورځ چی لومړی پک دپښتانه دټولواکی بلل کيږی مشرباداردپښتانه (الغازی اميرامان الله خان) چی په کلو زوی اوپه پوهانده پلارد تيرسوو او اوسنيوپښتنودی په دی راز د لوړتابه دخپل تبراو د ودانی دخپلی مينی پوه سو چی دتوری مټ د کښی بی متِه نه ځليږی اوپردی کټ تر ننګړی شپی دی نه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپلیږی اود هیځ اولس میرانه دبل په ژبه پرتوله مځکه نه خپریږی نویه وتبری ژبه خپلی ته مخه سوه چی هرومرودی خپله ژبه بشپړه سی اوپه ټولواکی اوټولواکي کی دی بله ژبه نه ښوری .... ۃ) ۲(

داهځي دکاغذ پرمخ پاته سوې اوپه هماغه کابل کي لا هم دپښتنو ليکوالو(برهان الدين کشککی) له خواونه پالل سوې چي تفصيل به يې تاسي دپښتودسوچه توب په برخه کي ولولئ.

دپښتومرکې پښتوپښويه اويوازنۍ پښتودپښتوپالني يوه مخلصانه هڅه وه اوداماني عصردپښتوپالني يوثبوت دئ . دهغه وخت پښتنو د راوپښولواوخپلي ژبي ته دپام اړولوله پاره يوتلاښ وخو د پښتوله معياريت سره يې تړل داوسني نسل له ذهن څخه راوتلی قضاوت دئ ځکه ددغي مرکې نوم (مرکه دپښتو) پخپله لا هم غير معياري اود پښتوګرامرله اصولوسره مخالف دئ.

تردې وروسته چي دپښتوادبي انجمن دکندهاردمنورينواودتنظيمه رئيس محمدګل خان مومندپه اراده منځ ته راغئ اودده په حضورکي يې دپښتوليکني کومه لارتعقيبوله ، هغه لارپخپله دوزيرصاحب مرحوم له خوا ونه پالل سوه اوپه (پښتوسيند) او(دپښتوژبې ليار) کي يې خپله راايستلې لارتعقيب کړه . دپښتوادبي انجمن دپښتود عامېدلو اورسمي کېدلوپرلوريوه هڅه وه نه دمعياري کولو. دژبپالني ښاغلي مولف دپښتوادبي انجمن دنشراتي اورګان (پښتو) مجلې له يوه پاراګراف څخه داسي نتيجه اخيستې ده چي ګويا ادبي انجمن غوښته پښتوېې معياري وي (۳) . په هغه پاراګراف کي داسي راغلي دي : ٌ ... دمحترم کتونکودلوړنظرڅخه پټه نه ده چي په نوروژبوکی معارف په کافی اندازه سره ليکلی شوی دی ، چی دعواموضرورت اوغوښت يی په پوره دی ... بالعکس په پښتو د بده مرغه دونه علمی کوټه اوذخيره موجوده نه ده چي دعوامو ضرورت دی پوره کی نوبه ضروری وی چي انجمن دی په خپله مجله کی زيات مخ دعومو وروڼو داذهان اوعلميت وګوری چی د(کلم الناس علی قدرعقولهم) پرمعيار برابره وی چی شکوه دګران والی اونه پوهني ځنی پيدانشی .... ۃ) ۴(

په پورتني پاراګراف کي د(معيار) کلمه د(کلم الناس علی قدر عقولهم) له پاره استعمال سوې ده اومعنايې داچي دمجلې نشرات دي ددغي مقولې پرمعياربرابروي يعني ساده دي وي . دلته يې دژبي د معياري توب مسئله په پام کي نه ده نيولې .

دپښتوژبي له پاره ديوه واحدليکني معيارمنظمه هڅه دکابل د پښتوټولني له جوړېدوسره سمه رامنځ ته سوې ده . په تېره بياکله چي په ۱۳۳۳ ش کال دپښتوټولني په اهدافو اووظايفوکي يوژور بدلون راغی اودنويو وظايفوپه لړکي يې ٌدپښتوژبي دلغاتواو قواعدو تدوين ، دضرورت له مخي دنويو اصلاحاتو او لغاتووضع کول ، ادبي اولغوي څېړني اودپښتوپه لساني علوموپوری مربوط آثارليکل او خپرول ٌ شامل سول .(۵). دپښتوټولني داهڅه دليکنۍ ژبي د معياري کولو لومړنۍ هڅه ګڼل کېدلای سي . تردې وړاندي چي د پښتومرکې ، پښتوادبي انجمن څه کارونه کړي وه ، هغه ټول د پښتو پالني اوپښتو روزني اودليکوددیووالي له پاره هڅي ګڼل کېدلای سي . خوله بده مرغه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتوپوهانو ته کوم اهمیت حاصل دی ؟ = پښتوپوهانو ته کوم اهمیت حاصل دی

پښتوپولني ونه سواى کولاى چي دليکني معيارمسئله تر (سو) او(شو) په هيسته پرمخ بوزي. دپښتوپولني په پيشنهادسوو مادوکي د ليکوددديووالي پرسرفيصلې سوي دي نه دژبي دمعياريت پر موضوع ، وروسته له ليکوالوڅخه دليکدوديووالی اودتلفظ يووالی ګډ سوی دئ .

دپښتوپولني دکاواکو هڅوپرڅنګ له نن څخه زيات وکم پنځه ويشت کاله وړاندي ديوازنۍ کره ليکنۍ پښتوپه نامه يوبهيرراروان دئ چي پوهاندوکتورمجاوراحمدزيارپې دتاداوايښوولوادعاکوي اووايي چي دغه بهير دنومورپ په اراده ، نوښت اوفعال ګډون سره راپيل سوی او تراوسه پرمخ وهل کېږي . دڅوکلونوراهيسي چي پر افغانانوباندي دنوروبدمرغيوپرڅنګ دپوهانو اوعالمانودنه جبېره کېدونکي مرګوڅپې راماتي دي ،اودافغانانوپه تېره بيا د پښتنودېري ستري هستۍدمرګي غېړته تللي دي ، اوس ديوې پښتو له بهېرسره د نوروپوهانواودپوهنتون داستادانواوداکاډيمۍ دغړونومونه هم تړل کېږي ؟! داحرکت لړموافقين اوخورازيات مخالفين لري چي زماد همدې کتابګوټي په ترڅ کي به تاسي دهغه په باب بېلابېل نظرونه ولولئ .

(۱) دمځه تردې چي دپښتوژبي دمعياريت په برخه کي وړغېږم ، ديوه ټکي يادونه ضروري ګڼم اوهغه داچي زموږپښتنوڅېړونکودې خبري سره ګډې کړي دي اوهغه دپښتوژبي پالنه اودمعياري پښتو ټاکنه ده . زموږڅخه دژبني فعاليت دغه دوې برخي ګډې سوي دي اوزه به په دې بحث کي دنوروموضوع ګانوپرڅنګ پرهمدې برخه هم رڼاواچوم .

)۲ (بينوا ــ عبدالروف ــ پښتوروزنه ــ ۱٤٦ ، ۱٤۷ مخونه ــ دپښتوڅېړنوبين المللی مرکز ــ کابل ــ ۱۳۵۷ ش .

دغه راز وګ : ژبپالنه ــ ۸۷ مخ ديوازنۍ پښتود٦ ــ ۷ مخوپه حواله

)۳ (ژبپالنه ــ ۹۵ مخ

)۴ (ژبپالنه ــ ۹۵ مخ

)۵ (پښتوکتابونه ۱۲مخ.

د معياري ليکني پر هڅو باندي د نيولوګيزم هښمه

په ژبه کي د نوو لغتونو جوړول له بابا ادمه تر دې دمه پوري يو معمول دود دئ. د نوو اختراعاتو او کشفياتوو او نوو مفاهيمو له پاره هر قوم او د هري ژبي ويونکو نوي لغتونه جوړکړي دي. زما په نظرد" وعلم ادم الاسماء کلها" (البقره سوره ۲آيت) څخه به هم مرادهمدغه لغتونه جوړول اوورښوول وي. دلغت جوړولو له پاره په ننۍ ژبپوهنه کي دنيولوګيزم يانيولوجيزم neologism اصطلاح کارېږي.نيولوګيزم هغه لغت، اصطلاح يا عبارت ته ويل کېږي چي

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوی جوړسوی وي اوزیاتره پریوه نوي مفهوم باندي دلالت کوي یایوې زړې اصطلاح ته نوی ژبنی رنګ ورکوي .نیولوګیزم داختراعاتو،نووپدیدویاهغوزړومفاهیمود پېژند لوله پاره ګتوردئ چي په یوه نوې کلتوري قرینه کي واقع سوي وي . د نیولوګیزم یومثال e-mail دئ چي موږېې په مدني ټولنوکي د انټرنیټ په برکت له نامه سره ډېراشنایو. دتعریف له مخي هر نیو لو ګیزم بایدنوې بڼه ولري خو کله کله په مستقیمه توګه ځانګړو اشخاصو، نشراتو اویا یوې حادثې ته منسوب وي . د نیولوګیزم اصطلاح د اتلسمي میلادي پېړی په شا و خواکي رامنځ ته سوه خود نونسمي پېړی دپیل تریو څه وخته پوري لا د ٌ نیولوګیزم ٌ لغت پخپله نیولو ګیزم و .

دطب دعقلي وعصبي ناروغیوپه څانګه) سایکیاټري (psychiatry کي دنیولوګیزم اصطلاح بل رازمعنالري اوهغه وخت کاریږي چي یو ناروغ داسي کلمات ترخولې راباسي چي له ده پرته یې بل څوک په معنانه پوهېږي .(۱) په کوچنیانوکي دغه رازپېښه غیرعادي نه ده خوپه

لویانوکي دغه رازکلمات ترخولې راایستل دافکارودبې نظمۍ یوه نخښه ده چي دشیزوفریني schizophrenia په شان دعقلي اودماغي ناروغۍ نمایندګي کوي.

دنیولوګیزم کلمات ترخولې راایستل کله کله دماغزودستروک stroke یادانسان سرته دصدمې رسېدلو له اسیته هم پېښېږي . په دغه وخت کي دناروغ ژبه ګنګوره سي اونامفهومه کلمات ترخولې راباسي چي په سایکیاټري کي ورته نیولوګیزمونه وایي.

په الهیاتوکي هري نوي نظریې ته په نسبي توګه د نیولوګیزم په سترګه کتل کیږي اونیولوګیسټ دعقایدودسیسټم په برخه کي نوښتګرسړی وي چي دمذهبي موسساتواودودیزو روحانیونوپه نظر بیازیاتره مرتداوورانکارګڼل کېږي) . ۲(

که دژبودجوړښت جریان ته په ځیروکتل سي نوهرلغت به یووخت نیولوګیزم و. هغه لغات چي دټولني له خوامنل سوي دي ، نور نود نیولوګیزم له حالته وتلي اودژبي زېرمه ګرزېدلې ده . دنیولوګیزمونو رواجېدل زیاتره دخبري اواطلاعاتي رسنیو (media)پرلاس سرته رسیږي .

دژبوماهران کله کله له نیولوګیزمونوسره له دې اسیته مخالفت کوي چي دنوموړي مفهوم له پاره په ژبه کي پخوالغت موجودوي . دغه راز مخالفت دغیرماهرواشخاصو له خواهم سرته رسیږي اوهغوی نیو لو ګیزم وژبي ته سپکاوی ګڼي .

نیولوګیزمونه عموماً دساینس ، سیاست ، تجارت اواعلاناتوپه برخه کي ډېررواج لري . په انګریزي ژبه کي دځینوادبي کتابواودهغوی د لیکوالونومونه دنیولوګیزم په توګه کاریږي اوکله چي ددغه کتاب یاد هغه دلیکوال نوم په ورځنیومحاوروکي استعمال سي ،لوستونکي او اورېدونکي یې په یوه خاصه معنا باندي تعبیروي .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دنیولوګیزمونوپه رواجولوکي که له سمتي دلچسپيو، لهجوي لوړتياغوښتنواوسياسي تمايلاتوڅخه کارواخيستل سي ، پخپل مقابل کي يې مخالفتونه رازيږي .مګرکه ديوه سالم جريان په توګه تطبيق سي ، په ژبه کي يې دپاته کېدلواومنلوچانس ډېرسته . خودا حقيقت مو بايدتل په پام کي نيولي وي چي له نيولوګيزمونوسره موافقت او مخالفت دواړه له ژبي سره دخواخوږۍ په انګېزه کيږي . که له هغه څخه يوه سياسي اوسمتي موضوع جوړه سوه ، ترګټه يې تاوان سل واره زياتيږي .

په افغانستان کي دپښتوژبي درواجولواوکره کېدلوجريان له هماغه پيل څخه په نووجوړوونوراشروع سو،ځکه نوزموږدزماني ليکوالو چي کله دپښتوژبي دمعياريت پرتاريخي سيرباندي څه کښلي دي ، نو دمعياريت له پاره هڅي يې له هغو تلاښونوسره تړلي دي ، چي په پخواکي دپښتنوله خوادمعياريت له پاره نه ، بلکي ديوه يابل مقصد په خاطر ترسره سوي دي . دې ذهنيت دومره ريښه ځغلولې ده چي دکره ليکنې پښتوبنسټګريې لاهم دې ته اړايستلی دئ چي پخپل نوښت راپيل سوي خوځښت له هغوشعوري اوغيرشعوري ژبنيو بدلونوسره ونښلوي چي ترده وړاندي په بېلابېلوانګېزومنځ ته راغلي دي . ددې نښلوني تيوريکي تاداو له دغه تصورسره تړلی دئ ، چي د معاصر معياريت هڅه پخپل ذات کي هم پرلغت جوړونه ولاړه ده او دکره ژبي له پاره ترټولو کارو مهم تره کاردنيولوګيزم پالنه ګڼل کېږي . ددغه ذهنيت دتوجيه کولوپه خاطرهڅه سوې ده چي دپښتوادبياتو او پښتو ژبي په پخواني بهيرکي هم د نيو لوګيزم ځرکونه ومونډل سي ځوله دې لاري دلغت جوړوني نني جريان ته تاريخي تاداوجوړکاندي . دوخت په نرخ باندي دپخواني ادب اواديبانوددذهنيت اوافکارود تعبيرولو نور مثالونه هم سته) ۳ . . (

په دې لړکي ويل کېږي چي امير کروړجهان پهلوان هم نوي لغاتونه جوړول . خودې نظرته چي په ډېري خوشبينۍ سره هم وکتل سي نوبه يې نتيجه داراووزي چي دانظرپراټکلونوباندي ولاړيونظردئ . البته له دې څخه انکارنه سي کېدلای چي داميرکروړپه وياړنه کي داسي لغات سته چي دجوړو سوولغاتونوم پرايښوول کېدلای سي اوکه جوړوني هم وي ، ډېري طبيعي جوړوني دي . خوودې طبيعي پېښې ته ديوه شعوري حرکت رنګ ورکول يوه داسي خبره ده چي اثبات به يې يوازي له دغي وياړني څخه مشکل وي اونورواسنادوته به اړتياولري . ځکه دامعلومه نه ده چي آيادغه ترکيبونه چي د امير کروړ په وياړنه کي راغلي دي،دده ترووياړني دمخه هم په ژبه کي موجوده او که دده خپلي جوړوني دي . ترخوچي داميرکروړدعصريا تر هغه دمخه او وروسته موادمونډل سوي نه وي ، پردغولغاتوباندي د نيو لو جيزم د توجيه له پاره استدلال کول ، علمي ارزښت نه لري . د امير کروړ وياړنه بې له شکه دپښتوادبياتوډېرلېري ځرک راکوي . خوپه هغه وخت کي پښتو ژبه خولاڅه ، چي نوري نږدې ګاونډۍژبي لاهم په دې موقعيت کي نه وې چي دمعيار ټاکلو اړتيادي ورته مطرح سي .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوهاندزیارصاحب یوځای دامیرکروړپه ویاړنه کي دستایوال، دریځ ،هریوال، مخسور، پیژندوی، پلن، زړن ... لغتونهٌ یوه ادبي بشپړه تړوني (مصنوعي) ویي جوړونه یانیولوجیزمٌ بللی دئ (۴)خوبل ځای یې په شک سره څرګنده کړې ده چيٌ ګمان نه کوم چې امیرکروړبه (اتل) له ځانه جوړکړی وي ، امکان لري (دریځ) یې جوړکړی وي . ٌ (۵)له دغه شان تذبذب سره به موږڅرنګه وکولای سوامیرکروړدنیولوګیزم په لارویانوکي ودروو.

ددې جریان دلیکني په لړکي دروښان پیرپه لاس دلغت جوړوني کارته هم اشاره سوې ده . په خیرالبیان کي رشتیاهم بایزیدروښان دعربي اصطلاحاتواولغاتوله پاره پښتومعادلونه راوړي دي . دروښان پیر دا کارکه دپښتودسوچتابه اوپښتوپالني له پاره دهڅوپه مطالعه کي راوړه سي ، لایوه خبره ده ، خودنوولغاتوپه جوړونه کي یې څکه نه سو راوړلای،چي دالغات خوتول دپښتوخپله زېرمه اوترروښان پیر وړاندي هم زمایقین دئ چي موجوده وه اوروښان پیرله خپل تولنیز پښتني ماحول څخه راغونډ کړي اواستعمال کړي دي . علامه رشاد(رح) دخیرالبیان لغتنامې ته پخپله سریزه کي وایي چيٌ ددې کتاب له لیکني څخه څلورسوه کاله تېرسوي دي . ځیني لفظونه یې زماني غرابت لري اواوس یې دمعناوو موندل لوستونکي هرومروپوښتني او ګروېږني ته اړباسي.

له بلي خوادمولف کورنۍ دوزېرستان پهٌ کاڼي ګرامٌ کي اوسېدله او دی په دغه غرنۍ سیمه کي ځوانۍ ته رسېدلی دی . دده لهجه دهغه وختني مسیدو(مسعودو) اووزیرولهجه ده . په دغه لهجه کي اوس هم ځیني داسي لغتونه اومحاورې سته چي ترهغې سیمي دباندي پښتنو ته یې پوهه آسان کارنه دی . ٌ) ٦(

علامه استادکه دروښان پیرپه فرهنګي هڅوکي دلغت جوړولوڅرک موندلای وای ، هرومروېې بیاناوه .

ښاغلي رفیع صاحب په خپل خوندورکتاب ژبپالنه ــ کي چي د روښاني ادب له ځینوقلمي نسخوڅخه یولړکلمې (تهت سر، خسلتونه ،زرور، هرس ، بسات، غلت، الفاز...) رااخیستي دي اوپرهغویې د مفغنوکلموخیال کړی دئ،ماته دروښاني ادب دلارویانوله خوایوه ارادي هڅه نه ښکاري،بلکي دخطاطانو د بېسوادۍ نخښه یې بولم . دغه رازبېسوادانه کاپۍ نوري هم ډېري سته .

ددغه شان ارادي اودقافیوي ضرورت له مخي تصرف یومثال د میرزا حنان بارګزي اوحمید مومندپه دېوانوکي مالوستی دئ ، ښایي نورهم وي .حنان وایي:

په لویي دزماني خوشي غلط سوم

لکه دود پر سر د اور درومي عبس

)دېوان ٤٦ مخ دمحمدمعصوم هوتک په زیار(

حمیدوایي:

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دمظلـــــــــوم د آزارغشی رسالګی

هیڅ ګوزاریی خطانه درومی عبس

)دېوان ۱۲۵مخ(

خوشحال خان خټک چي پخپل یوشعرکي دکال دمیاشتومخي ته پښتوترجمې راوړي دي ، هم دده خپلي جوړوني نه دي (۷)بلکي دحمل ، ثور ، جوزا، .... پښتو نومونه دي چي په خلکوکي یې له پخواڅخه دود درلود . دی پخپله هم وايي چي دی ددې نومونوپښتومعادل راښیي:

چيٌ دلوٌ ، ٌ حوتٌ ووایی یوٌبهمنٌ بلٌ اسفندار ٌ کړه

پښتوله مـــــــــــانه واوره یوٌبوکهٌ ، دوهمٌ ماهی ٌ

که دانومونه دخوشحال خان خپلي جوړوني وبولونومعنابه یې داوي چي په پښتوژبه کي دخوشحال باباتروخته پوري (وري ، غوایي ، زمري ، تله ، لړم ، لینده ، مرغومي ، سلواغې ، ماهي) ته نومونه موجودنه وه . داخبره خوبه هیڅوک ونه مني چي داحیوانان او خزندې اونورشیان په محیط کي هم نه وه . هرومروره . نوڅه به یې بلل ؟ . آیادې موجوداتوپه محیط کي خارجي وجوددرلودخونوم یې نه درلودچي خوشحال خان مجبورسو، نومونه یې ورته جوړکړل ؟ ! داخبري ټولي د منلونه دي .

دامیرشیرعلیخان دوخت پښتوبولیاویولړپښتونوموني موږددغه وطنپال امیرپه پښتوپالنه کي شمېرلای سونه دپښتودمعیاري کولوله پاره یوتلاښ . دغه وخت امیردیوه منظم لښکردجوړولوپه فکرکي دئ اود لښکر جوړول دهغواصلاحاتوپه سرکي راتلل چي ویل کېږي امیر شیرعلي خان دسیدجمال الدین افغاني په مشوره رانښلولي ول) . ۸(

ددې لښکردجوړولوله پاره مقرري اوکتابونه له انګرېزۍ څخه په فارسي ترجمه سول چي (شرح قواعدپیاده ګان پلتن) ، (کتاب قواعد رساله) او(کتاب قواعدپلتن) نومېږي . ددې کتابوژبه فارسي ده خوبولیاوعسکري اصطلاحات یې پښتودي.

دوکتورحسن کاکړلیکي چي دامیرشیرعلیخان دوخت پښتو نوموني دامیرعبدالرحمان خان په وخت کي نه دي پالل سوي اوٌ امیر عبدالر حمن په دغه اهمال سره په دولتي چاروکي دمداومت اصل ترپښو لاندي کړ .... ٌ (۹)دامیرعبدالرحمن په وخت کي دډیورنډ خط هاخوا پښتنوسره مراوده اومکاتبه په پښتوکېدله اوامیردپښتو عرایضو احکام هم په پښتوژبه دملامحمدافغاني نویس په قلم ورکول اوپخپله یې لاسکیک پرکاوه (۱۰). دامیرداکارهم دپښتوپالني یاپښتو روزني په برخه کي څېړل کېدلای سي.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

داميرامان الله خان دوخت د(مرکه دپښتو) نومووني مابل ځای هم څېړلي دي . دادپښتودسوچه کېدو يوه ناکامه هڅه وه چي بشپړبيان به يې تاسي پرخپل ځای ولولئ.داهڅه دهمدې حرکت دبنسټ ايښوونکو له خوالاهم پالل سوې نه ده .

دکره پښتوليکني په نامه چي کوم خوځښت په افغانستان کي د ثورانقلاب ؟تر بري وروسته زوراخيستی دئ ، په تولولومړنيو او اوسنيوليکلواسنادوکي يې دخپل کاراساس پرڅلوروستنوباندي ولاړ بللی دئ : دارکاييکولغاتوراژوندي کول ، له لهجوڅخه لغات اخيستل ، له نوروژبوڅخه پورول اودنويولغاتوجوړول . دې کارته يې فيصدي هم ايښې ده اوهري برخي ته يې په سل کي ۲۵ ونډه ټاکلې ده .

دويي پانګي دپراختياله پاره هم دغه لاري (پلټنه ، ټاکنه ، پورونه او جوړونه) غوره سوي دي) ۱۱ (

ددغي ژبنۍ تګلاري اصول پخواهم دالفاظوپه لړبدلون سره منل سوي وه . مرکه دپښتوهم پردغه اصولومتفقه وه ، دپښتوادبي انجمن هم اوپښتوټولنه هم .

خوپه دې څه دپاسه دېرشوکلوکي په پلټنه،ټاکنه،پوروينه کي د دوو فيصدوپه اندازه ګوتي چا وهلي نه دي . په دې برخه کي چي څه کتابونه لکه زړه پانګه ، دلرغوني شاعرۍ ګڼنې (۱۲)او نورخپاره سوي هم دي ، له هغوڅخه په اصطلاح معياري ليکنه کي چا بېخي لږ کاراخيستی دئ . خودجوړوونوپه برخه کي دحجم له مخي دومره زيات کارسوی دئ، چي پښتو خوارکۍ يې په هضمولوکي پر باکيو(کانګو) راغلې ده .

په لهجوکي لغاتونه سته خوڅوک دئ، چي راټول يې کړي . زيار صاحب وايي چي په لرواوبروپښتنوکي داسي لهجه پاته نه ده ، چي دوی دي څېړنه پکښې کړې نه وي . رشتيابه يې هم کړې وي . خوددې څېړني نتيجه په" کتابچو" کي بندي ده . دتحقيق ميدان ته راوتلې نه ده چي نورهم ورڅخه استفاده وکړي . په يوه ژبه کي چي دلهجو دومره پرېماني وي اوله دې پرېمانۍ سره حتی ديوې لهجې کوچنوټۍ قاموس چاپ سوی نه وي ، نوانفرادي هڅي به څوک څه وکړي .

پوهاندزيارصاحب وايي چي" دپښتوغونډې نوې مدنی کيدونکې ژبه ترهرڅه لومړی ديوې پراخي اوبشپړې ويي پانګې (لغوي ذخيرې) تثبيت ته اړتيالري . اوهغه په دې ډول چي لومړی يې دلهجوي اومتنی څېړنی اوپلټنی له لاري خپله آره اواصيله پانګه راټوله شی اوبيايی تشه (خاليګاه) له يوې خوادځينونوومدنی اوعلمی نومونوپه ژباړنو اوټاکنواوله بلی خواپه پورونواواخيستنوډکه شی . ") ۱۳ (

تردې وراندې يې دويي (لغت)پلټني چمونه شوولي دي اوليکي : " ... په ويي پانګې پسی دژبی ټول ګردودونه وپلټل شی هرويی په خپله فونولوژيکی ، سيمانتيکی اوايديمی ځانګړنوسره په غږليک او غږ نيوونې (ټايپ ريکاردر) ثبت کړي، که څه هم هغه ويی په يوه ويونکي پوري اړه ولري ... کله چی ددې رازپلټنی له لاري ويي پانګه راټوله او

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

جوته شوه بیاوارډې ته رسي چي دژبپوهنی له بنسټوسره سمه یې د قاموسونوپه بڼه خوندي کړي اوهغه هم په بیلابیلو ټولیو او کټګوریو لکه دوییوقاموس، دګړنو(محاورو) قاموس اوداسي نور. په دې توګه چي دژبي خپله آره اوسوچه ویی پانګه لاسته راغله له یوې خوابه مود خپلی ژبی داړتیایوه لویه برخه پوره کړي اوسي اوله بلی خوابه مودو یي پانګی دپراختیایوه وسیله ترلاسه شوي وي .(۱۴) داټولي هغه خبري دي چي د(خو) ځای پکښې نسته . مګرآیاپه دغوزرینواصولوباندي عمل سوی دئ ؟ آیا دلهجوي قاموسو، چي پوهاندزیارصاحب یې سپارښتنه کوي ، یوه کوچنوټې نمونه څوک راښوولای سي چي خپره سوې دي وي ؟ زه له دې انکارنه کوم چي دځینولهجوګرامري جوړښتونه به دانفرادي سلیقې اوعلاقې له مخي ثبت سوي وي . خو آیادغه ثبت سوي موادکافي دي ؟

کره پښتواویوه پښتویوازي اویوازي لغت جوړوني ته جوغېدلې ده . نورودروبرخوته یې شاورګرزولې ده . دتېرودېرشوکلونوپه موده کي څوک درې مغزني مقالې راښوولای نه سي چي په دغوڅانګو(پلټنه ، ټاکنه ، پورونه) کي دي لیکل سوي وي خوپرلغت جوړونه باندي که ټولي مقالې راغونډې سي ، کتابونه به ځني جوړسي . ارواښاددوست شینواري په ډېروخواریوزړه پانګه راغونډه کړې ده خوزه ویلای سم چي ددغي پنډې زېرمي په سلوکي پنځه لاهم درواجولوله پاره انتخاب سوي نه دي . دکره ژبي دڅلوروبرخوترمنځ موازنه که دلغات جوړوني په ګټه دومره ورانه سي ، لکه ورانه سوې چي ده ، نودچاپه ذهن کي هرومرواپوښتني ورګرزي چي:

آیاله لهجوڅخه اخیستنه یوازي دکاغذ پرمخ یوه بې ارزښته یادونه ده چي دخلکودخولودبندولوله پاره لیکلې سوې ده ؟ آیاکره پښتود یوې لهجې سیادت دئ ؟ نوري په رسمیت نه پېژني ؟

دوکتورزیارصاحب وایي : " نوې جوړونه بایدیواځې په علمی ، تخنیکی ، مدنی ، اداری اوداسی نورومفاهیموپوری ترلی وي چی زموږفکري اوکلتوری زیرنده نه وي لکه ژبپوهنه (لنګویستیک) ، ټولنپوهنه (سوسیولوجی) پوهنتون (یونیورستی) ، څارندوی (سکوټ اوپولیس) توغندی دراکټ اوورکتون دکودکستان لپاره . مګرکه سوکړک یاسوړسک ته دجواروډوډۍ نوم وټاکو، یوه بی ځایه ټاکنه به وي . " (۱۵) مګرپه همدغه کتاب کې بیا په عمل کي دخپلي سپارښتني پرخلاف شاعر، کتاب ، قلم ، پنسل ، بلبل، تاریخ ، اونورو په سوو غیرتخنیکي اوغیرساینسي لغاتونه جوړکړي دي ! ؟

پوهاندزیارصاحب ورپسې داسي وایي : " بایدهره جوړونه په یوه سرنه وي ، بلکی دیوې داسي ډلی له خواوي چي دوه غړي یې دڅانګی والاوي اویودوه یې ژبپوهان . په دې ماناچي که دمثال په توګه د ټولنپوهنی نومونه وي ، په کاردي دټولنپوهانواوژبپوهانوپه ګډه مرسته جوړه شي . البته که پخپله دژبپوهنی نومونه وي بیادجوړونکی ډلی غړي یواځې ژبپوهان کیدون لري . له بله پلوه داچي په پښتوکی لاتراوسه دهري علمی څانګی اوژبپوهنی څانګه وال دومره ډېرنه دي ، نودجوړوونکې ډلې دغړولړنی شمېردوه تنه دمنلووړدي ، یومربوط څانګه وال اوبل ژبپوهاند. اولاداهم پیښیږی چی په ډېراختصاصی ډول په یوه څانګه کی یوتن هم نه وي ، په هغه ترڅ کی بیادبلی ژبی له

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوهانومرسته غوښتل په کاردي . ؒ (١٦)بل ځای وايي :ؒ خپللاسي یا مصنوعی ویی (نیولوګیزم) هغه دی چې په بیلښتي یاترښتي ډول د یوې علمی ټولنې له خوادتیاروبیلګوله مخی جوړشوی وی .... ؒ (١٧)اوس نوراسئ خدای ته مخ کړئ اوبنده ته شا، چې آیادغه سپارښتنه په عمل کي نیم په سلوکي پلې سوې ده ؟ دټولوپښتنوپوهانو، استادانوله چیغواو مخالفتوسره بیاهم داټول کاروان په فردي اراده اوتصمیم باندي روان دئ . نه د چاپرچیغوغوږنیول کیږي ، نه يې پروړانديزونو. او دلیل هم دا راوړل کیږي ، چي تاسي لایسنس نه لرئ ؟! هغوی چي یې بیالري،ور ته ویل کیږي چي ستاسي لایسنس دپلاني هیواددئ ، د منلو وړنه دئ) ١٨ (

حقیقت دادئ چي لغت جوړونه اوس په یوې اپیډیمی (ساري ناروغی) بدله سوې ده . زه یې ژبنی سرطان (cancer) بولم . ډاکټر عبدالرازق پالوال څه کم دېرش کاله وړاندي چي دغه ناروغي لادومره عامه سوې نه وه ، دهغې دمنفي اغېزوپه باب داسي خبرداری ورکړی و :ؒ ... که دغه دلغت جوړوني اوپښتوکوني عادت افراطي شکل واخلي ــ پرژبه باندي دوې منفي اغېزې ښندي : یوه منفي اغېزه يې داده چي ژبه دملنډواوتمسخروړګرځوي چي دغه هم دلیکوال اوهم دژبي وحیثیت ته صدمه رسوي . نوپرځای ددې چي دژبي قدرموکړی وي ــ سپکه کړې به مووي . دوهمه منفي نتیجه يې دژبي پره دیوالی دی . دزړویا مړو کلماتوپښتوکونه اودنوولغاتوجوړونه یورازساري او حیاتي مبتلايي ده چي اومه ځوانان لکه متعلمین اومحصلین يې په مقابل کښي معافیت نه لري . که دغه جریان په اوسني شدت سره دوام پیداکړي ، دوه درې نسله وروسته به موږپه کابل کي یوه بېله لهجه ولروچي هغه به نوکابلی پښتوبلله کیږي . ؒ (١٩)ارواښادسرمحقق محمدصدیق روهي (١٣١٣ــ١٣٥٧ش) هغه وخت چي دپښتوټولني درئیس په توګه يي کارکاوه ، دنووجوړسوو لغاتوپه باب دیوې پوښتني په جواب کي ویلي دي :ؒ یوزیات شمېر خلک فکرکوي چې دانوی لغتونه به دپښتو ټولنې له خواجوړشوی وی ... ځیني پرمونږانتقادکوي اووايي چې مونږ د راډیو په خبرونوه پوهېږو، تاسې ولې هره ورځ نوی لغتونه جوړوئ .

پښتو ټولني په دې برخه کې له مسئولومراجعوڅخه غوښتنه وکړه چي که دوی نوي لغتونه اواصطلاحات خپروي بایددپښتوټولني سلا او مشوره وغواړي ... زماشخصي نظردادی چې په افراطی بڼه دپښتو سوچه کول به ژبه له ویونکوڅخه تجریدکړی . افراطی تصفیه نه ضروري بریښی اونه ممکنه . ؒ) ٢٠ (

ارواښادعلامه رشاد(١٣٠٠ ــ ١٣٨٣ش) ترخپل وفات څلورکاله وړاندي دګوربت مجلې (لومړي کال ، شپږمه ګڼه ٢٤مخ) دخبريال د یوې پوښتني په جواب کي داسي ویلي دي :ؒ ... مجرده ژبه په دنیاکي نه سته اومشترکات دژبي حتمي اولازمي دي مخصوصاًؒ دیوې کورنۍژبي په خپلومنځوکي خوراډېرمشترکات لري اوموږدداسي مشترکاتو څخه چاره نه لرو ، موږېې بایدومنو.... دلیکني اودلیکلوژبه بایددقوم ژبه وي ، ژبه دقوم ده ، ژبه دخاصوڅوکسولیکونکونه ده .ؒ علامه مرحوم دیوې بلې پوښتني په جواب کي داسي ویلي دي :ؒ البته داخبره منم چي دنویولغاتودرانتوتلومخه بایدونیول سي ، دهغوی له پاره په اول کي بایدتدبیرونیول سي . مثلا زه به ډېرخوشاله وای چي د سیلو کلمه مورته نه وای راغلې اوپه هغه وخت کي دډوډۍ پخولویادنانپزی موسسه نوم پرایښودل سوی

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

واى ... مکروریان کلمه که موړته نه واى راغلې ... اودغسي یوه کلمه ورته استعمال سوې واى دابه ډېره ښه واى . نوونویولغاتودرانئوتلودمخنیوي له پاره داکارسم دئ . امادزړو مروجولغاتواودقوم په ژبه معمول لغاتولپاره دنویو کلماتو جوړول ژبه واقعاً له قوم څخه لیري کوي ... په وضع کي دي ډېرتلوارنه کېږي اول بایدټولي لهجې ثبت سي اووکتل سي چي په لهجوکي ددغه مطلب لپاره څه سته اوکه نه سته ، که نه وي نوبیادي وروسته وضع وسي ... تلوارپه وضع کي پخپله دتامل وړخبره ده . ״

دښاغلي نجیب منلی لا،چي له خپل ګرډودپرته یې له نوروسره جوړه نه ده ، هم له نیولوګیزم سره ورانه ده . دی لیکي : ״ ... دپښتوپه هکله هم داوېره شته چي دکره کوونکولوړېینې به ورته د مخالفانوله نارواوونه ډېرتاوان ورواړوي ....״ دی ورپسې زیاتوي :״ له بلې خوازه، چي نژدې ټول عمرمې دکتاب سره تېرکړی ، درې څلور پردۍ ژبې مې زده کړې اوځان دپښتودتاریخ اوادب له پېژندنې هم بې برخې نه ګڼم ، که دګوربت مجلې یوه ګڼه راواخلم اوداستادصمیم مرکه یاداستادزیار لیکنه لولم نوپه نیمایي یې هم نه پوهېږم اوحیران شم چي داخبري د چا لپاره دي ؟״ ښاغلی نجیب منلی دنوولغاتوجوړول دژبې پرمختګ بولي خوزیاتوي چي :״ ... په وچ زورد هغوپورشویو ټکو پښتوکول چي ژبې دپېرېواولسیزوپه اوږدوکې خپل کړې دي دژبې لپاره به ګټورې وي یابه نه وي خودژبې دویونکوسره ظلم دی.

دفرمان په زورنه چاته کور، ډوډۍ ،کالي رسېږي ؛نه څوک جنتي کېږي اونه ژبه کره کېږي، هرتحریک چي دفرمان اووچ زورله لارې د تاریخ یون بدلوي له ناکامۍ سره مخ کېږي، افغان ولس ته خوتاریخ دا هم ورزده کړه چي داډول ماجراګانې ډېرې سختې تاواني دي.

په زوردپښتوکره کول ماته دپښتنې فرهنګ جرړې ایستل ښکاري ... نودیوعادي پښتوویونکې په حیث هغودرنومشرانوته چي د نیو لوجیز مونوپه لارکې بې شانه ستونزې ګالي په ډېره عاجزۍ سوال کوم چي خپله انرژي اوزموږدزده کړې وخت په داسې بې ضرورته سوغاتونونه لګوي تشریحي اوایتمولوژیکي قاموسونه دې راته جوړکړي چي د خپل ولس دخبروژبه په ښه شان زده کړو. ״

دی ،ځوانان لیکوال اوفرهنګپال״ دکره پښتودمحتسبانوپه مقابل کې״ مقاومت ته رابولي اووایي چي״ خپله پوهه اوقلم دپښتنوخدمت ته وقف کړي په کره پښتولیکل زموږهیڅ دردنه رادواکوي خود پښتنو په ژبه چې څومره دپښتنولپاره لیکنې ډېرېږي هغومره به پرې پښتوکره کېږي . ״) ۲۱ (

اوس له بده مرغه داساري ناروغي عامه سوې اوافراطي سوې ده او تردې اندازې عامه سوې ده چي پخپله پوهاند زیارصاحب هم په مشکل ورسره اخته دئ اووایي چي زه یوازې دخپلوجوړو سوو لغاتو مسئولیت اخلم ، نورپه مااړه نه لري (۲۲)تردې پخوایې ویلي وه چي״ له بده مرغه وروسته په دې برخه کې دځینوخلکو بې سروبوله جوړونې ددې سبب شوي چې زموږژبنۍ ټولنې دالړۍ ګردسره پرېږدي .... ״ (۲۳) خو زه وایم ددې بې مسئولیتۍ مسئولیت به

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دهغه چاپر غاړه وي ، چي له مکرروخبرداريو اوسپارښتونوسره سره يې دلغات جوړولود کارخانو د تاسيس لار خلاصه کړه . داپدل چي هرچامات کړی دئ ، له پښتوسره يې په رشتيا جفاکړې ده اوديوښتني مستحق دئ (۲۴) . پښتوژبه زموږ د متخصصينوله لاسه ريشخندي کيږي . دعواموژبه که د ماهرانوپه لاس ورانه نه سي ،پخپل تدريجي پرمختګ سره خوراسم تکاملي سير تعقيبوي . زه دپوهاندزيارصاحب داخبره منم چي د معيار په ټاکلو او سمبالولوکي دپوهانورول ډېرسترديُ . خبره دپوهانو پررول نه ده ، خبره دپوهانوپربې وخته لاسوهنه ده . خبره پرهغه ټاکلې اومشخصه زمينه باندي ده چي دمعيارپه منځ ته راتګ کي حتمي اولازمي ګڼله کيږي . پوهاندزيارصاحب داروانښادپوهاندوکتورالهام هغه خبره يادوي چي دوی ته يې دپښتوژبي دګره ليکني دتاريخي زمينې (سرمايه داري نظام) په برخه کي کړې وه ، خوخپل هغه دلايل نه راوړي ، چي ولي يې نودالهام مرحوم پردغه اصولي مشوره باندي غوږنه ونيولی . پر مشخصي تاريخي زمينې سربېره ، دژبي دمعيارمنځ ته راتګ دهغې دويونکو لازمه تکاملي سطحه غواړي ، دليک لوست (سواد) تعميم غواړي ، دتعليم عام رواج غواړي اوپه خلکوکي د مدنيت اومدني ژوندغزېده غواړي . يوقوم چي په نس موږنه وي ، په تن پټ نه وي ، مکتب اوتعليم ورته مهيانه وي ، صحت ونه لري ، څلور لسيزي يې په جنګ کي تيري کړې وي اواوس لاهم په جګړه کي ولاړوي ، هيوادته يې دفنااوبقاسوال مطرح وي خو څوک ورته دژبي دمعيار جوړولواوښ لاهم چوکوي اوهغه هم د(س) او(ش) په تعريف . داکارنه څوک پرعلم برابرولای سي اونه يې دعملي کېدوچانس سته .

نوڅه بايدوسي ؟ لاس ترزنه خپلي ژبي ته بايدکښېنو ؟ ددې پوښتني جواب دهمدې کتابګوټي په پای کي درکوم.

(۱) دپښتوځيني نيولوګيزمونه کټ مټ همدغه شان وي

)۲ (وګ: نيولوګيزم ــ ويکيپيډيا دايره المعارف ـــ دانټرنيټ په حواله.

)۳ (په افغانستان کي دغوايي دلومړي اړودوړپه دوران کي هڅه کېدله چي په کلاسيکه شاعري کي دطبقاتي مفکورې اوطبقاتي مبارزې نمونې وموندلي سي . په دې لړکي يې د صوفي عبدالرحمن باباپه شاعرۍ کي دابيت دطبقاتي مبارزې انعکاس وباله چي ويلي يې دي:

نشي دخانانـــــــــــــــــــــــــوملنګوسره کلي

چيرته عزيزخان چرته ملنګ عبدالرحمان

ماپه هغه وخت کي دکابل مجلې د۱۳۶۵ کال په ۱۱،۱۲ګڼه ۹۲ مخ کي وليکل:

ٌ... دغوروړخبره ده زموږ څېړونکي کله کله له پخوانيوليکوالوڅخه له خپل تفکرسره سم اثرغواړي ، اوکه يې داکارونه کړنويې محکوموي . اوکله چي بياديوډېرپخواني شاعرپه آثاروکي ځيني داسي موادومومي چي له نني تفکر

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره په تصادفی توګه سم راغلی وي . نوبیادهغه په باب داډول قضاوت کوي چي دشاعراروابه لاهم په خبره نه وي . مثلا په یوه بیت یې له صوفي عبدالرحمن باباڅخه ننی متفکر جوړ کړی دی .... ٌ

)۴ (وګ: د پښتو ژبي دودي اړتیاولاري چارې ــ ۸۱ مخ

)۵ (ښکلامجله ــ څلورم کال ، دریمه ګڼه ــ مرکه ــ ۵۰ مخ

)٦ (دکابل چاپ خیرالبیان ـ لغتنامه ـ الف ، ب مخونه .

)۷ (داشعر ښاغلي رفیع په ژباړلنه ـ ٤٤مخ اوپوهاندزیارصاحب په .... کي اخیستی دئ .

)۸ (ښاغلی دوکتورحسن کاکړله دي نظرسره مخالف دئ. دی لیکي : داچي ځیني کسان وایي چي امیرشیرعلي خان اصلاحات دهغه پلان له مخي عملي کړل ، چي سیدجمال الدین ورته تهیه کړي ووحقیقت نه لري . حقیقت دادی چي امیرشیرعلي خان سیدجمال الدین د۱۹٦۸ کال د نومبر پر۱۲مه یاني پخواتردې چي پراصلاحاتوپې پیل کړی وي ، دکندهارچمن له لاري هندوستان ته شړلی و . وګ ؛ دپښتوژبي دودي اړتیاولاري چارې ــ دپوهاندوکتور محمد حسن کاکړمقاله ــ ۳۵ مخ .

)۹ (هماغه مقاله ــ ۳۷ مخ (

)۱۰ (وګ: میرزاعبدالودودهوتک ــ ۵مخ دحاجي محمداکبرهوتک دعریضې متن

)۱۱ (ويي پوهنه ــ تر ۱۵مخ وروسته

)۱۲(زړه پانګه داروابښادسرمحقق دوست شینواري (۱۳۱٤ ــ ۱۳۷۲هـ ق) لیکنه اودلرغوني شاعری ګړنې داستادمحمدآصف صمیم تالیف دئ .

)۱۳ (ويي پوهنه ــ ۲۳مخ

)۱۴ (ويي پوهنه ــ ۱۸،۱۹مخونه .

)۱۵ (ويي پوهنه ــ ۲٤ ، ۲۵ مخونه

)۱٦ (ويي پوهنه ــ ۲۵ مخ

)۱۷ (ويي پوهنه ــ ۹ مخ. پرکلماتوتاکیدزمادئ ــ م . هـ

)۱۸(پوهاندزیارصاحب په پخواني شوروي اتحادکي روزل سوي افغاني ژبپوهان په رسمیت نه پېژني او (تش په نامه ژبپوهان) يې بولي. وګ : دپښتوژبي دودي اړتیاولارې چارې ــ ۸۷ مخ

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۹)پښتوچاپي آثار ـــ ۲۶۹، ۲۷۰ مخونه ـــ ۱۹۷۸ ع. دغه مقاله په نومړي مجموعه کي پوازنۍ مقاله ده چي صحافت پې ورګډوړ سوی دئ. خدای دي وکړي چي داکارپه ارادي توګه سرته رسېدلی نه وي .

۲۰)وګ: دپښتوټولنی تاریخچه ۵۱ ـــ ۵۲ مخونه ـــ ۱۳۵٦ ش

۲۱)ګوربت مجله ، لومړی کال ، شپږمه ګڼه ، ۱٦مخ

۲۲)ښکلا مجله ـــ څلورم کال ـــ درېیمه ګڼه ـــ ۵۱مخ

۲۳)ویي پوهنه ـــ ۲٤ مخ

۲۴)په دې برخه کي دکتاب په پای کي دضمیمې برخه ولولئ.

د نوو جوړو سوو لغتونو د تلفظ ستونزه

لکه دلیکدودپه برخه چي وړاندي اشاره ورته سوې ده ، پښتوالفبې د پښتوژبي دټولوړغونودتمثیلولوترعهدې نسي وتلای . درادیو ویندویان نوي لغتونه دهمدې نیمګړي الفبې له لاري لولي اوپخپل اټکل يې تلفظ کوي . دااټکلي تلفظ هرومرودلغات دجوړوونکي د تلفظ نمایندګي نه سي کولای اوپه دې ډول دغلط تلفظ خوراډېر احتمالات سته . دویندویانوغلطي دژبي عامووپونکوته لارپیداکوي اوپسي عامېږي . زه دخپلي مشاهدې له مخي وایم چي غلط تلفظ نوی جوړسوی لغات بېخونده اوپېتځ کړی دئ . دلغات جوړوونکي نه په دې جریان خبرېږي اونه يې دتعقیبولوامکانات لري . که چیري خبرهم سي ، بیا دومره زړی هم نه پکښې وهي.

که دنوولغاتوله پاره یوې صلاحیت لرونکي موسسې وجود درلودای ، نوبه يې لومړی ویندویانوته سم تلفظ ورښوولای اوبیابه يې دمیډیانشرات هم ورپسې تعقیبولای (۱).

(۱) وګ : دضمیمې دوهمه مقاله.

د ژبي د سوچه توب (Purism) دوه اړخه

(هم درڅخه مرم،هم درپسي مرم)

سوچه ژبه هغه ژبه ده چي دنوروژبواغېزې ورباندي سوي نه وي ، دخیل کلمات ونه لري اودچاخبره له خپله ځانه پوره وي . هیڅ ژبه دخلقت له مخي بشپړه نه وي . پرژبوباندي اغېزې هرومروپېښېدونکي دي اوپیښي سوي دي . دااغېزې له ګاونډیوژبو، قومونو، اولسونو او مدنیتونوسره دټولنیزې اواقتصادي راکړي ورکړي اوراشه درشي له لاري یاپراولسونوباندي دنورواولسونوله خوادپوځي عملیاتو او فتوحاتوله لاري کیږي اوسوي دي . مغلوب اولسونه دغالبو

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

فاتحانو ژبنۍ اغېزي پرځان مني اومنلي يې دي . په نړۍ کي دهغه اولس ژبه سوچه پاتيږي چي له ځانه پرته له بل هيڅ قوم ، هيڅ ژبي ، هيڅ دين او هيڅ مدنيت سره اړيکي ونه لري . داسي قوم پخپله مېنه کي محدود او ايسارپاته سوی وي اوپه اصطلاح بدوي قوم وي.

ژبنی سوچه توب (Linguistic purism) په يوه ژبه کي له هرراز بدلون سره مخالفت يادځينوهغوبدلونونواواغېزوله منځه وړل دي ، چي په پخواکي په ژبه کي راغلي وي . پيوريزم ځان ته بېلابېل ډولونه لري . ريفورميست پيوريزم دژبي له پخواني حالت سره خپلي اړيکي شلول غواړي . ددغه رازپيوريزم ښه مثال هغه ژبنی ريفورم دئ چي دترکيې دانقلابي مشر اودمعاصري ترکيې دموسس کمال اتاتورک په وخت کي په تورکي ژبه کي راغئ اوله دې ژبي څخه يې هغه فارسي او عربي لغتونه وايستل چي دعثماني تورکانو په وخت کي يې ژبه اخيستې وه . دپيوريزم بل ډول ته وطنپال پيوريزم (patriotic purism) وايي چي په ژبه کي دبهرنيولغاتوکمول يايومخ ليري کول غواړي .

دغه رازپيوريزم په نړۍ کي عام دئ . دنونسمي اوشلمي پېړۍ انگرېزي ليکوالودانگرېزۍ ژبي ددغه رازسوچه توب له پاره ډېري هڅي کړي وې . په فرانسوي ، جرمني اويوناني ژبوکي هم ددغه رازميلان نخښي پياوړي وې خوجرمني ژبه ونه توانېدله چي دانگرېزي ژبي دلغاتو د سيلاومخه ونيسي . انقلابي پيوريزم دليکنۍ ژبي دانکشاف په لومړي سرکي راڅرگندېږي . دژبودمعياري کولوپرمهال باندي دغه رازپيوريزم ډېرزور (momentum)اخلي خووروسته بياله خپله زوره لوېږي (۱)

(۱) ويکيپيډياانسايکلوپيډيا ـــ دانټرنيټ په حواله.

پښتو د سوچه توب پرپيچومو

کله چي په اروپا کي دنوو ملتونو له منځ ته راتگ سره سم دژبي پر اهميت باندي دټينگارخوځنده څپې په باډاسکووې ، اودژبي سوچه کول دهغه وخت دنيشنليستانوپه منځ کي يوه گرمه ورځنۍ موضوع وه ، دغه وخت پر افغانستان باندي داميردوست محمدخان دزامنو او لمسيانوترمنځ د قدرت پرگدۍ باندي دجنگ اوجگړو سوران نازل و. نه دچاژبي ته پام و اونه هم ژبنيوپرمختياووته . دجنگواوپاچاگښتيو په وخت کي کلتوري اوعلمي مسايلوته دچاپام نه وراوړي . علمي اوفرهنگي هڅي آرامه فضااو دچاخبره ؐ دخاطراطمنان ؐ غواړي . دغه راز نسبتاٌ مساعده فضا داميرحبيب الله خان (سراج الملت والدين) د پاچهۍ په وخت کي منځ ته راغله . دغه وخت په ټول افغانستان کي بشپړامنيت ټينگ و اوپه دې سيمه کي دآرامۍ او ثبات پرسرنړيوال توافق هم موجودو. د امير حبيب الله خان په وخت کي هغه منوري کورنۍ چي دده دپلاردمطلقه پاچهۍ پرمهال له افغانستانه ايستل سوي وې،بيرته هيوادته را ستنې سوې . په دغوکورنيوکي د سردارانو دکندهاري ورونو د روحاني اومتصوف شخصيت اومنلي شاعر سردار

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

رحمدل خان ددانشمندزوی سردار غلام محمدخان طرزي کورنۍ او دغه رازدغازي محمدایوب خان دملي اوانګلیسي ضد خوځښت د وفادارپلوي جمړیاني بادارکندهاري ورارہ غلام محی الدین افغان اونوري کورنۍ اوافرادهم شامل و . ددې خلکو پر اذهانو باندي له افغانستان څخه دتبعیدپه وخت کي د اروپايي هیوادو سیاسي اوضاع اودهغي قارې ملي خوځښتونو لړو ډېره اغېزه کړې وه . دسیاسي تبعیدپه دغه دوران کي ترکیه اوایران دافغان سید جمال الدین دعلمي اوسیاسي هڅوله امله دمنورینو او تجدد خوښوونکو د نیشنلیستي مبارزومرکز و . دغومبارزوته د اروپايي نیشنلیستانو افکاراونظریات رسیدلي وه . په دغوهیوادو کي دتبعید سوو کورنیو زلمیانود تنور او وطنپالني روحیه واخیستله اوپه دې ترڅ کي یې دخپل ملت دڅبوحالت ته زیاته پاملرنه واوښتله . داروپايي نیشنلیستانوپه پیروۍ یې دسوچه ژبې،سوچه نژاد،سوچه ملت ملي او سیاسي مفاهیم دتبعید د وخت دارمغان په توګه خپل هیوادته راوړل . (۱) د تبعیدیانوددې کاروان قافله سالارڅوان محمود طرزي و . محمود طرزي هیواد ته له راستنېدوسره سم له شاهي کورنۍ سره دخپلو خانداني اړیکو او خپښیوپه مرسته امیرحبیب الله خان ، چي پخپله هم په افغاني پاچهانو کي ترټولوزیات منوراوتجدد خوښوونکی پاچا و، د نوي مدنیت له ښېګڼوڅخه استفادې ته وهڅاوه اوپه هیوادکي یې د مطبوعاتوهغه پوړندي چي دمولوي عبدالروف خان کاکړ په لاس بلي سوي وې ، له سره تازه کړې اوپه دې ډول یې دسراج الاخبارافغانیه فرهنګي مرکز جوړاودحبیبیې مدرسې زده کوونکي اوکارکوونکي یې پررامات کړل .

دسراج الاخبارله مطالعي څخه څوک په څرګنده توګه دهغوهلوځلو اغېزې لیدلای سي چي په اروپاپه تېره بیاترکیه کي دنیشنلیستي غورځنګ پلویانودژبي د سوچه کولو اوپه تعقیب یې دژبي دمعیاري کولوله پاره په کارا اچولي وې. دسراج الاخبار مدیراو متفکر مغز محمودطرزی د دغوهڅوپه باب معلومات اودهغومطالعه په ترکیه کي داوسېدني پروخت اوپه تېره بیادسیدجمال الدین افغاني په محضرکي ددوه میاشتني حضور پر مهال ترلاسه کړي وه . دهمدغوهڅواغېزه وه چي محمودطرزي دسوچه فارسي اوسوچه افغاني نژادپه باب په سراج الاخبارکي نشرات پیل کړل . ده دسراج الاخبارپه یوه ګڼه کي دامیر حبیب الله خان ترعکس لاندي یواوږدپاراګراف لیکلی واولوستونکو ته یې چلینج ورکړی و،چي که چا دامیرحبیب الله ترنامه په هاخوابل کوم عربي لغت وښود، دسراج الاخباریوکلکسیون به دانعام په توګه ورکول سي . په دې اعلان سره یې غوښتل وښیي چي فارسي ژبه ترکومي اندازې پوري له خپله ځانه پوره اوسوچه ژبه ده .سوچه لیکنه ددغه عصر دلیکوال په محاسنوکي شمېرل کېده . دهمدې تمایل اغېزه وه چي علامه عبدالحي حبیبي هم کله چي دطلوع افغان اخبارچلاوه ، دې اعلان ته ورته پښتواعلان خپورکړاولوستونکوته یې بلنه ورکړه چي که چاغیر پښتولغت پکښې وموند،دطلوع افغان کلکسیون به دانعام په توګه ورولېږي . ددې انعام پرسر د مولانا محمدشریف حبیبي اودطلوع افغان دچلوونکي ترمنځ یوه مناقشه هم منځ ته راغله .مولانا د یوې عربي کلمې مفغن شکل ته اشاره کړې وه چي داعلان په متن کي موجودواوځان یې دانعام مستحق باله خو د اخبارچلوونکي بیا مفغنات په پښتوکلماتوکي شمېرل) ۲.)

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پښتوکي دعربي ژبي دلغاتوافراطي استعمال اودچاخبره ملايي پښتوهم پخپل وارسره دپښتودسوچه کولوزمينه برابره کړې وه . د عربي ژبي دلغاتوافراطي کارول دهغه وخت په ملايي ذهنيت کي د فضيلت اوعلميت نخښه وه اودغه ذهنيت زموږپه منورينوکي ځکه نفوذ وکړ، چي هغوی پخپله په يوه ديني اوملايي ماحول کي دروزني له لاري دقلم اوسياست ميدان ته راوتلي وه . دوی په مدرسه کي ښوونه اوروزنه بشپړه کړې وه . اوکله چي يې داروپايي انکشافاتوپه باب لږ څه پوهنه وموندله ، نوبې سمدلاسه په ژبه کي دعربيت پرضدپاڅون وکړ. خودې پاڅون ښه نتيجه ځکه ورنه کړه چي عربيت زموږپښتنو ذهنونه دديني عقايدوله لاري تسخيرکړي وه . دهغوی له ذهنوڅخه د عربي ژبي ايستل ددين دژبي دايستلوپه معناتعبيريدله.

دسوچتابه هڅي پرٌ مرکه دپښتوٌ هم اغېزه وکړه اوٌ يوازينۍ پښتوٌ د همدغي اغېزې په نتيجه کي خپره سوه). ۳ (

خو ديوازينۍ پښتولارښووني په سرسره دٌ مرکه دپښتوٌ دمشرمولوي عبدالواسع کاکړله خواهم عملي نه سوې . ده چي په ۱۳۰۵ش کال دجدي پر۱٦ د(تعاونواعلی البر والتقوی) په نامه اوږده منظومه ويلې ده (۴)په هغه کي د سوچه توب نخښي کورټ نسته اودلاسه لا دعربيت اغېزه پرغالبه ښکاري.

حسن وقبح له ماورک ســــــــوه ليونی يم
زيان وګټه راته يوســـــــــــــــوه بهولی يم
تعاون له قبيلې له قـــــــــــــــومه ورک سو
لـــــــــــــــــوبي ډيري مګرکارمودهلک سو

....

زماتعطيل، غفلت،نخوت که څه يوآن دئ
دعـــــــــــالم عالم، مادي معنوي زيان دئ

زه ددې نظم له ژبي سره هيڅ مشکل نه لرم اولوستونکي يې هم زمايقين دئ ، چي نه يې لري ، خوددې دروبيتوله راوړلومې مراددادئ چي ديوازنۍ پښتوهڅه چي پر(مرکه دپښتو) باندي تپل سوې وه ، يو تفنني اولکه دمخه چي مې يادونه وکړه ، له بهره راغلئ ذهنيت و.

د(مرکه دپښتو) بل کتابٌ پښتوپښويهٌ و اوددې کتاب له نامه پرته نورګرامري اصطلاحات له يوه مخه عربي ياپارسي دي لکهٌ تاکيد و مبالغه ، تفعيل ومبالغه ، فتحۀ مجهولۀ خالص ، صيغۀ مذکر ، صيغۀ مونث اونورٌ

داچي وايي پښتوژبه سوچه ژبه پاته سوې ده . ددې ادعامعناداده چي پښتانه له هيڅ ګاونډي قوم اوهيڅ رازمدنيت سره په تماس کي راغلي نه دي . تاريخي حقايق ددې خبري پرخلاف دي . پښتانه پرداسي يوه سيمه پراته دي چي

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دمدنیتو، دفاتحانودلښکرو، دجهانکشایانو دتلو راتلو لار وه . ددوی ژبه له دغواثراتوڅخه هیڅکله هم پاکه پاتېدلای نه سي . داچي موږواپوښتوله آره سوچه ژبه پاته سوې ده ، په حقیقت کي مو پرتاریخي پېښواوحقایقوباندي پرده اچولې ده . داځرنگه امکان لري چي کندهاردي دپېړیوپه اوږدوکي دمغولواوپارسیانوله خوالاس پرلاس سوی وي اوپښتانه اوپارسیان دي څنگ پرڅنگ کلی او کور سوی وي خویودبل پرژبودې اغېزنه وي ښندلی . داځرنگه امکان لري چي په ننگرهارکي دي دتاریخي گندهاراژبنی اغېزې نه وي پاته سوي . پردغه پراخه اورشودي دپښتنوپه څنګ کي شاړي ، پشه یان ، ترکان ، اشکوڼ ،کاتیر(کاتیان) پراچیان ،گوجراونورڅنگ پرڅنگ له پېړیو راهیسي اوسي (٥)خوژبي دي یودبل له تاثیره په امان پاته وي . داځرنگه امکان لري چي وردگ اوهزاره دي یودبل په چم اوگاونډ کي اوسېدلي وي اوژبودي یې یوپربل اثرنه وي کړی . دا څرنگه امکان لري چي په لوگرکي دي دپښتنو، تاجکو، برکیو پوله او پتې گډ وي خوژبي دي یې یودبل له تاثیره خوندي اوسوچه پاته وي . دا څرنگه امکان لري چي د پېښور او کوټې پښتانه دي په ورځني ژوند او ژواک کي له اردوژبو اوپنجابیو او بلوڅوسره شریک وي خوژبي دې سوچه پاته وي . ژبه لکه ژوندی اورگانیزم له خپل ماحول څخه هرومرو متاثره کیږي . داکه دچا خوښه وي اوکه نه ، که دچاښه راځي ، که بد. دا دطبیعت قانون دئ زمانا و ستا ذهنیت ته نه گوري اوخپل کار کوي . لکه دپردیوژبود افراطي بهېرپه مقابل کي چي دخپلي ژبي مدافعه یو ضروري کاردئ ، دغه رازدژبي افراطي سوچه توب او تصفیه هم یو غیر عملي ،بې گټي اوکله کله مضرعمل دئ .

دښاغلي رفیع خبره په خطاطانوکي دپښتودسوچه تابه اشتها زموږد ځینو شاعرانو رنگین شعرونه له شعرتوبه ایستلي دي اولاس وپښې یې ورمات کړي دي (٦) داکارله بده مرغه اوس هم روان دئ . اوس دپخوانیو شاعرانولهجه دمعیاریت په فتوابدلېږي . (په) یې په (پر) ور اړوي او (پر) یې په (په) . دکلماتودپای یاگاني یې پخپله سلیقه ور اچوي (٢) . داکاربه څوپېړی وروسته دپښتوژبي دلهجوي څېړونکي غبرگ غاښونه وروباسي اوپه قضاوت کي به یې دکعبې پرځای ترکستان ته ورسوي . ځکه دی به فکرکوي چي دنوموړي شاعرپه وخت کي (په) او(پر) استعمال په دغه شان و ، لکه په چاپي دېوان کي چي راغلی دئ . خبربه نه وي چي دااستعمال د معیاریت په اشتهاپرتپل سوی دئ دشاعراروالاپه دغه رازاستعمال خبره نه وه . دغه شان لوبي ترموږیو نسل وړاندي د عبدالقادرخان ختک اونورو پخوانیو شاعرانوپه دېوانو باندي د خطاطانوله خواسوي دي .

ښاغلی رفیع وروسته له هغه چي دپښتودسوچتابه هڅوته کتنه له اتمي هجري پېړۍڅخه رانښلوي اوترنن ورځي یې رارسوي ، په پای کي ددغوهڅواهمیت پخپله له ډاگه وهي اوداسي لیکي :" ... موږولیدل چي ددی کار(دپښتودسوچتابه ـــ م .هـ)لپاره کله،کله دتفنن لپاره لاس غزول شوی اویاهم دځینی نوروهیوادونوپه اغېزکې داکارشوی دی خو له ټولوسره ــ سره یې نتیجه نه ده ورکړې اوداهڅه ناکامه شوې ده .

ددی ناکامۍ یولوی علت دادی چي نړۍ ورځ په ورځ وړیږی ، انسانی راشی درشی اوراکړې ورکړې زیاتیږی، دساینس له برکته تلنې راتلنې گړندۍ کیږی اوپه اجتماعی، اقتصادی اونوروچاروکې هیوادونه یو بل ته اړکیږی

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوددی راشودرشو،راکړو ورکړو، تلنوراتلنواواړتیاؤ په ترڅ کی کلتوری اوژبنی راکړی ورکړی هم دودیږی اود تجرید او یوازیتوب ژوندله منځه ځی ...ٌ شاغلی رفیع وروسته ارواښاد محمد صدیق روهی یوه خبره رانقلوي ، چي ویلي یې وهٌ که دژبوتکاملی سیر ته وګوروپه نړی کی خالصی ژبه نشته اوکه وی هغه به دځینی بدوی ټولنوژبی وی چی له نوری نړی سره علمی اوثقافتی اړیکی نه لری . ٌ (۷). رفیع صاحب پرخپله څېړنه باندي داسي نتیجه بناکوي :ٌ په دې اساس دژبې دسوچتابه له پاره هڅه له یوې خواژبه اواولس یې تجریدکوی له بله خوادژبی دخارجی زده کوونکولپاره ستونزی رامنځ ته کوی اوله بله پلوه په خپله دژبی دویونکوله پاره دافهام اوتفهیم لاره اغزنه کوی نوځکه بایددی ناکامی هڅی ته زړه ښه نه کړواوپه زورخپله ژبه تجرید اوکړاومنه نه کړو.... ٌ (۸)دانتیجه په رشتیاسره یوه واقعي اوله علمي اصولوسره برابره نتیجه اخیستنه ده . دژبي سوچه کول دکره پښتو لیکني نني لارویان هم په خوله غندي خوپه عمل پرهماغه لار روان دي ، چي دوی یې تربل هرچادنه عملي توب له پاره ډېرځه ویلي دي.

لکه ددې بحث په سرکي چي تاسي ولوستل دژبي سوچه توب له یوې خوادنوروقوي ژبودواردتوپه وړاندي یوعکس العمل دئ چي تریوې اندازې یې دتوجیه کولوله پاره دمیړي لارموندله کېږي .خوله بل پلوه یوه داسي ناکامه هڅه ده چي دممکناتوپه ساحه کي ورته دنوک ایښوولوځای لاهم نسته . نوددغسي یوې غیرعملي پروژې له پاره نوکان ایستل چاته دکندهاردپښتنوهغه متل ورپه یادوي ، چي وایي:

عبث دارومردک دي ،چي په ولي ده ختې) ۹. (

(۱) ارواښادکاندیداکاډمیسن محمدصدیق روهي خوحتی دظاهرشاه دپاچهۍ په سرکي پرپښتو ادبیاتو باندي داروپایي افراطي ایډیالوژیو، الماني نیشنلیزم (فاشیزم) اوشوروي کمونیزم ، سیوري ته اشاره کوي اولیکي چي دې ایدیالوژیوٌ په ټولوهیوادوکې دافراطي یامعتدل نیشنلیزم درامنځ ته کېدو امکانات برابرکړل . په افغانستان کې یومعتدل نیشنلیزم مینځ ته راغی، چي عمده مضمون یې ملت پالنه ، دتاریخي مواریثو او عنعنودرناوی، حماسي ادب ، پرځان ویسااوملی غرور و. ٌ

)وګ: دپښتوادبیاتو تاریخ ــ معاصره دوره ـــ ۸۵ مخ (

)۲ (طلوع افغان ۱۲کال ۷۷۸ګنه. دادوه اعلانونه ماپخپله په سرسره کتلي وه خواوس مي دسراج الاخبار کلکسیون ته لاس کورټ نه رسېږي اود طلوع افغان حواله مي دښاغلي رفیع دژبپالنه نومي کتاب ـــ ۳۲مخ څخه واخیستله .

)۳ ((یوازنۍ پښتو) په ۱۳۰۱ش کال کي د (مرکه دپښتو) له خوا دپوهني وزارت په مطبعه کي خپور سو. د کتاب ټول مخونه ۱۵۲ ښوول سوي دي چي په سرکي یې خادم العلماءمولوي عبدالواسع قندهاري سریزه کښلې ده . (وګ : ژبپالنه ـــ ۲۵مخ)

)۴ (وګ: دافغان یادــ دعلامه حبیبي مقاله ـــ ۹مخ

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

)٥ (پالوال ــ معياري ژبه ــ ٧٨ ، ٧٩ ، ٩٠مخونه

)٦ (ژبپالنه ــ ٤٣مخ .

ما(هوتک) چي کله دلوی احمدشاه بابادپوان له ښوخطي اوچاپي نسخوڅخه ترتيباوه ، پردغه رازلاسوهنو اودلغاتوپرترجموباندي پېښ سوم اوزماپه نزدمي لاسوهلي ځايونه په نوي متن کي وانه خيستل . د هغولاسوهنو يوڅومثاله دادي :

دلفريبه ــ زړه فريبه

شکرلبه ــ خوږشونډې

پريرويه ــ پري مخه

دامنگيره ــ لمن گيره

موی کمره ــ ملاوېښته

(٢) وگ : دلوی احمدشاه بابادپوان ــ د١٣٧٨ش =١٩٩٩ع کال چاپ

)٧ (ژبپالنه ــ ٣٦ مخ

)٨ (هماغه کتاب ــ ٣٦ مخ . نقل قول کټ مټ رانقل سوی دئ.

)٩ (ده ختې دکندهارښارپه جنوب کي ديوه کلي نوم دئ. دامتل ځيني کسان په دې ډول هم وايي :ٌ عبث داورمردک دي ، فتح خان يې ږزوي.

په خوله کړلې تصفيه په زړه منلی سوچه توب

دپيوريزم په باب تاسي په تيروپاڼوکي ښه پوره تفصيلي بيان ولووست اودهغه دنه عملي توب اوتاواني توب په باب موهم نظرونه ترنظر تېر کړل چي اتفاق ته په نزدې اکثريت ټولوپوهانوورسره خپل مخالفت څرگندکړی دئ . خوپه عمل کي دپيوريزم له کرني سره سره د پښتوژبي دسوچه تابه بازار ښه توددئ . ددې مسئلې دښه څرگندتياله پاره به زه يوڅه شاته ولاړسم اوډژبي له پاره به دنوووجوړونوپرسابقه يوواربيامرورو کړم .

علامه محمودطرزي چي دافغاني ژبو(فارسي اوپښتو) دسوچه تابه له لومړيوپلويانوڅخه و ، په دې برخه کي ليکي :ٌ

... به فکرعاجزانۀ خود ما، يگانه وظيفه انجمن عالی معارف بايداصلاح وترقی وتعليم زبان وطنی وملتی افغانی

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

باشد، ازارباب علم ودانش این زبان یک گروپ مخصوص تشکیل یافته کتابهای تعلیمه ضروری لازمی آموختن آنرا تدوین وحاضر بایدکرد. حتی برای تطبیق دادن کلمات فنی وصنعتی واختراعات جدیده یی که نامهای آن درزبان افغانی غیر معروف است ، کلمات مناسب ونامهای متناسب به زبان افغانی پیدا بایدکردو هر قدراصلاح وترقی که لازم است درآنباب اجراء بایدکرد ٌ . (۱) محمود طرزي د(فني اوصنعتي کلماتو اونوواختراعاتو) له پاره دمناسبواو متناسبو کلمودپیداکولوسپارښتنه کوي . په (پیداکولو) کي دکلماتو پلټنه اوجوړونه دواړه راتلای سي . خودی داکلمات مشخص کوي اود نوولغاتودپیداکولواړتیایوازي په (فني ،صنعتي او داختراعاتو) په برخه کي رامحدودوي .

علامه عبدالحی حبیبي هم، چي په طلوع افغان کي (دپښتودعلمي اصطلاحاتویانوولغاتووضع) ترسرلیک لاندي ددغه کاراصول بیان کړي دي ،په هغوکي یې ٌ دپښتوسوچه لغاتوپلټنه اودلغاتووضع ٌ دجلامادوپه توګه ټاکلي دي . دنوولغاتووضع کول یې یوازي په تخنیکي ، صنعتي اوعلمي برخه کي سرته رسولي دي لکه ټیلګراف (لیرلیک) ، فوټوګراف (بشرلیک) ، فونوګراف (ږغ لیک) اونور،چي شپ ډېري نمونې یې په ژبپالنه ۷۰ ، ۷۱مخونوکي دطلوع افغان اخبار په حواله رانقل سوي دي . ګویا دعلامه حبیبي سپارښتنه هم پرفني او تخنیکي نومونوباندي تکیه درلوده . لروپښتنوهم خپلي جوړوني ساینسي څانګي ته متوجه کړي دي .

ښاغلي رفیع هم په شاعرانه ژبه باندي دساینسي علومود اصطلاحاتوله پاره دنومونوټاکل لازم ګڼلي دي . دی لیکي : ٌ دساینس اوتخنیک له پرمختګ سره دنړی په وړاندي تللوهیوادوکي هره ورځ نوی ــ نوی ساینسی زېږېدنی کیږی اوپه هره زیږیدنه دهمغه هیواد دژبی یونوم ایښودل کیږی اوبیادعلم نوی پیغله له خپل نامه سره بل هیوادته ودیږی اوهلته میشتیږی . که وروسته پاتی هیوادوژبی پته خوله پاتی شی اوپه دی نوی ناوی نوم کینږدی نوددی ناویانوسلسله خواوږده ده اوکله چي ددی هیوادخلک سترګی غړوی ګوری به چي ددوی دژبی ټول انګړ به دپرمختللیوهیوادونوراغلیوساینسی ، تخنیکی اونوومنځ ته راغلوناویونیولی وی اواصلی ژبی ته به یوازی چوکاټ اوچاردیوالی ورپاتی وی .... ٌ) ۲(

دښاغلي رفیع له بیانه هم دا خبره واضح څرګندیږي چي ساینسي او تخنیکي ٌ ناویانو ٌ ته باید نومونه کښېښوول سي.

اودپوهاندډوکتورزیارصاحب هغه نظربه بیاراوړم ، چي وړاندي مي هم رانقل کړی و . دی لیکي:

ٌ نوي جوړونه بایدپه علمی ، تخنیکی ، مدنی ، اداری اوداسی نورو مفاهیمو پوری تړلې وی چې زموږفکري اوکلتوری زیرنده نه وي ، لکه ژبپوهنه (لینګویستیک) ، ټولنپوهنه(سوسیولوجی) ، پوهنتون (یونیورستی)،څارندوی (سکوټ او پولیس) ،توغندي دراکټ او ورکتون دکوډکستان لپاره .مګرکه سوکرک یاسوړسک ته د جوارو ډوډۍ نوم وټاکو، یوه بې ځایه ټاکنه به وي . ٌ (۳)بل ځای وایي چي ساده وییونه په مصنوعي توګه جوړول غیراصولي کاردئ). ۴(

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوپه عمل کي چي گوروخبره بالکل له جلوه وتلې ده . حتی دکتاب ، قلم ، دېوان ، شعر ، شاعر اوپه سوونوروپه ژبه کي دودسوي لغتوته لگيادي ، نومونه جوړېږي . دپنسل له پاره يې دپښتومرکې (وچکښی ، وچکښ) بيرته ژوندی کړ . په ژبه کي رنځوراوناروغ سته اوعام دئ خو دوی (رنځمن) ورته راوايست، سراښ (دحريص په معنا) په لهجوکي پروت دئ خودوی(اسويلاند) ورته اختراع کړ، په ژبه کي تلاش سته اوعام دئ خودوی ورته (ډړون) جوړکړ، په ژبه کي طبيعت ددخيل لغت په توگه دوولس پيړی ژوندکړی دئ خودوی ورته (پنځون) وموند، په ژبه کي بلبل له زروکلوراهيسي سندري وايي خــودوی ورته (ډانگ لکی) پيداکړ اوځه موده وروسته يې بياهمدغه ډانگ لکی د (ډاينازاروس) له پاروټاکه (٥). نه پوهېږم چي دبلبل اودغه ماقبل التاريخ حيوان ترمنځ کوم ورته والی سته ؟ په ژبه کي ښکلی ، ښايسته سته خونه پوهېږم دوی ورته (ښاو)له کومه کړ، په ژبه کي نياودعدل اوانصاف په معنا رواج موندلی دئ خودوی ورته (سماو) راوايست ، په ژبه کي خېتو، خېټورسته خودوی ورته(ښازگېډی) توليدکړ، په ژبه کي پاسپورټ سته اوعام دئ خودوی ورته (لارليک) وزېږاوه ، په ژبه کي (کرښپل) سته خودوی ورته (پښه خاپونه ، پښوخاپونه) وضع کړ (٦)، (غوني) په ژبه کي ژوندی لغت دئ خودوی ورته (بنگن) راوايست (٧)، (کتابتون)جوړسوی دئ خو دوهم وارورته (کتاب خونه) جوړسواوهغه هم دپارسي ټکي په ټکي ترجمه (٨)، (بدلون)پخوا جوړسوی و،نو(ونجون) ته څه اړتياوه ؟، د(بېکسی) پرځای ټکي په ټکي ترجمې (بېځوکتيا) ته څه ضرورت و؟.

ځينو ډېروبې خوندو اوپېڅو ترجمه سوو لغاتوته خوزه بيخي حيران پاته يم ، چي ددې ضرورت څه و . لکه (اوسپنکښ) د (آهن ربا) له پاره ، (کوډلوبی) د(جادوگر) ، (کوډگر) له پاره ، (ړنده مره) د (کورموش) له پاره ، (پلغټ) د(چابک) له پاره (٩). ددې وروستي لغت له پاره خوپه ژبه کي (چټک) لغت سته ، نه پوهېږم چي هغه ته يې ولي چته اوښتې ده . موږدړغ دبلي اوشرنگ سوټي له پېغوره لاخلاص سوي نه يو چي دابل سرباری هم پرولوېډاواوردمعيارپه نامه !

پوهاند دوکتور زيارصاحب وايي چي ٌ نړيوېزونه يانړيوال وييونه (انټرنېشنلزمونه) لکه راډيو، تلويزيون،تيلگراف ياتېلگرام ، تېلي فوتو، تيلي ټايپ، تېلېفون ، اکسرې يالايزر(وړانگې) کمپيوټر ، ډاکټر، اکسيجن ، هايدروجن ، نايتروجن ، الکترون ، نايترون، پوزيترون ... ياځانگړي جغرافيايي نومونه اوياپه زرگونو کېمياوي او درملي نومونه ... دنړی په زياتروعلمي ژبوکې له يوځه جوليز(شکلي) اډاپټېشن (راخپلوني) سره يورازدودلري ، په نيولو جيزم کې راگډول بياهم دپيوريزم په ماناااخيستل کېږي ...ٌ (١٠)يعني نوي لغاتونه ورته مه جوړوئ . خوتردغه سپارښتني دوې کرښي وروسته بيا وايي چي که څه هم په عربي ، تورکي ، پارسی ، هندي کي نن سباډېر انټرنېشنلېزمونه راژباړل شوي دي يعني که موچم ورته جوړسو، ژباړئ يې . داچي تراوسه دغو نړيرالونومونوته نوي کلمات جوړسوي نه دي ، دچاخبره په چم يې نه پوهېږي چي ځرنگه لارورته ومومي . دمثال په توگه اکسيجن ته به څه رازنوم جوړکړي ؟ پارسي ژبي وايي ٌ ترک عادت موجب مرض است ٌ په ژبه کي اوبتل سته اوعام سوی دئ خوددوی زړه په سوړسوی نه دئ او(اوبډوب) يې هم ورته جوړکړ، په ژبه ، ادب اوفولکلورکي زرگسته خودوی ورته (زرپښ) وزېږاوه ، په ژبه کي ترينگلی د(عبوس ، پيشاني ترش) له پاره سته اوقاموسوهم اخيستی دئ خودوی ورته (اريړه اوربوز) وزېږاوه .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

يوځای وایوچي بین المللي تخنیکي نومونه به پرځپل حال پرېږدوخوبیرته خپله خبره اخلواوتیلفون ته (غږون) ، تلویزیون ته (لروینون) اوتیلګراف ته (لرلیکون) پېشنهادوو(۱۱). دمروجولغاتودوژلوپه کارکي هم سیالي ښه په زورروانه ده . دپېریوپېریومروج لغات دمعیارپه فتواله رواجه لوېږي . ماپه یوه بله لیکنه کي ددغولغاتویوه ډېره کوچنوټې برخه داسي بیان کړې ده :" زما دمشاهدې له مخي موږ په تېرو دوو درولسیزوکي (بډای) او (موړ) لغات په (شتمن) باندي تري تم کړل ، (یرغل) موپه (برید) له منځه یووړ ، (ایلچي) موپه (استازي) ورک کړ ، (جنګ) موپه (جګړه) وواهه ، (وطن) موپه (هیواد)نېستي کړ، (غولی) موپه(انګړ) پایمال کړ ، (تاداو) موپه(بنسټ) له بېخه وکیښ ، (ربړه) موپه (ستونزه) پسي واخیستله ، (لیکه) موپه (کرښه) پاکه کړه ، (کوچنیواله) موپه (وړکتوب) ووژله ، (جنګیالی) موپه (جګړه مار) ښخ کړ ، (اخته) (بوخت) او(مشغول) مو په (لګیا) الیش کړل ، (تلاښ) موپه (هڅه) نفی کړ، (کرنه) موپه (غندنه) محوه کړه ، (نجلۍ) موپه (جنۍ) ترپښولاندي کړه ،(کرار) مو په (ورو) وخوړ، (په) مود(پر) په فتوامسخه کړ اولالګیایو دمسخه کولو او محوه کولودابهېرپسي پالو اوپه ځان نه پوهېږو چي دخپلي ژبي لغوي زېرمه مو د چونګښو د هغه منګوټي په شان ګرزولې ده چي (یوه وراچوو ، دوې بیرته ځني غورځي)" . دالیست که پسي راواخلم ، خبره بل کتاب ته رسیږي .زه پوښتنه کوم چي تصفیه اوسوچه توب (purism)لکۍ لري ، ښکرلري ، څه لري ؟ دغه جریان چي اوس روان دئ ، تاسي چي هرڅه نوم پرایږدئ ،خوداکټ مټ اوپه مطلق ډول تصفیه ده . او تر ټولوبیادخواشینۍ خبره داده چي که چاپه لیکنه کي دغه جریان تعقیب نه کړ ، لیکنه یې ناکره ، لهجوي ، سیمه ییزه اونوراونوربلله کیږي .

زیارصاحب هم وایي چي هرڅوک بایدلغات جوړنه کړي . ډاکټرپالوال هم دغه کارپه صلاحیت پوري تړي زماچیغي هم دهمدې بابته دي چي اوس په دي ژبني سرطان(cancer) هرڅوک اخته دي دصلاحیت والاو جوړوني اودبې صلاحیتوداسره بېلېږي نه . دنیولوګیزم دنده که افرادو ته پاته سوه ، که صلاحیت والاوه ، که بې صلاحیته ، خبره انارشیزم ته رسیږي اورسېدلې هم ده .

څه موده وړاندي مي په یوه مجله کي دیوه متوفی مشرحقدارله خولې داسي ولوستل چي که دوزیرصاحب محمدګل خان وس رسېدلی دټول افغانستان دځلکونومونه یې هم پښتوکول (۱۲۱) دلیکني له خونداو شخوندڅخه څوک پوهېدلای سوای چي دژبي دتصفیې اشتهالا تر اوسه هم ښه پوره موجوده ده اوهمداذهنیت اوس هم دالفاظوترپردې لاندي دکره لیکنۍپښتوپه نامه پالل کېږي . په دغه شان روحیه باندي یوې ژبي ته انکشاف ورکول دیوویشتمي پېړۍ له انکشافاتوسره جدي تناقض لري ځکه په دغه پېړۍ کي دنړۍ ژبي تربل هر وخت زیاتي یوه په بله نښتلي دي.

مورته زیاتره ویل کېږي چي دنړیوالوعلمي اوفني اوسیاسي ټرمینالوجۍ سیلاب ته که لاس ترزنه کښېنو، ژبه راڅخه لاندي کوي . داحقیقت زه هم منم . خودنوولغاتواوپه ژبه کي داخښل سوواو مروجو لغتوبریدبایدوټاکل سي .که دا کارونه سي ، نوچي بیاپردیارلس لیکي (۱۳)لاس راسره کښېږدئ ، بیا هم ددغي اوسنۍ چاري نوم ترتصفیې په

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

هاخوابل څه نه سي کېدلای اوله دي منحرف جريان سره به دمخالفت آوازدسور تر شپېلۍ پوري روان وي . که هرڅومره ددي اوسنۍ ژبنۍ بخولي مخالفين ځانساتي، لنډاندي، مرتجعين وبلل سي اوحتی ښکنځل (کنځاوي) ورته وسي بيابه هم هغوی دګاليله په شان پر مځکه باندي د توبې ايستلوپروخت لاهم ووايي چي په دغه ژبه د افهام او تفهيم عمليه سرته نسي رسېدلای. له دغه راز نشراتو څخه لوستونکي سمه استفاده نسي کولای . داپښتوپسې عامېږي اوخلک ځني خوا توري کيږي . ددې چاره په کارده اوهمدانن يې په کارده. د پېريانانودې ژبې په پښتنوکي درزونه واچول ، ددې کارله پاره فکر کول په کاردي ، دا درزپراخېږي او چاره يې په دې نه کېږي چي وواېو :

ٌ کاروان به تيرېږي اوسپي به غپيږي ٌ (۱۴) . دپښتو ژوند د پښتانه له ژوندسره تړلی دئ ، نه له نيولوګيزمونوسره . که خدای مه کړه پښتون مړسو، پښتو او نيولوګيزمونه دواړه ورسره مري . په نيولوګيزمونو باندي دپښتوژوند نه راګرزي . ديوې شپېې له پاره يې فرض کړئ چي په پښتوژبه کي يولغت لاهم پردی نسته مګرکه پښتون همداسي شپون اوعسکروي اوروزي يې دشپنيتوب اوځان وژني له لاري مقرره وي ، دغه خالصه ژبه به يې کوم درد ور دواکړي ؟ ښاغلی پوهاندحسن کاکړدخپلوتاريخي څېړنوپه پای کي دې نتيجې ته رسېدلی دئ ، چي : ٌ پښتوچي بيرته پاتی ده اوعلمی شوی نده دژبې دځنګه والي له امله نده ، بيرته پاتی توب يې دپښتنوله لاسه دی . ددوی بيرته پاتی توب د پښتوبيرته پاتی توب شوی دی ٌ (۱۵) نو پرپښتو اوپښتنوبايدزړه وسوځل سي . دشهرت ، دنامه ، دعقدو له پاره بايد ژبه قرباني نه سي . دغه اندېښني دي، چي په مايې دا کتابګوتې وکيښ .

اوس په ځينو ليکنو او مرکوکي د نيو لوګيز مونوپر٪ ۲۵ باندي ټينګارکيږي . زه تاسي ټولو درنولوستونکوته واک درکوم چي که مو هروخت دغه فيصدي په عمل کي تطبيق ومونده ، زماداکتاب په هماغه ورځ په اورکي وسوځئ چي نوريې څوک ونه لولي . ځکه زما ارمان به ختلی وي اونوربه د پښتوژبې له بابته د اندېښنو ځای راته پاته نه وي .

دکره ليکنې پښتوله نني بهيرڅخه داسي نخښي اونښانې ليدلي کېږي چي دا خوځښت په نهايت کي په يوې لهجې باندي دنورودنفی کولوله پاره دئ . زه به ډېرخوښ سم چي که دپښتويوه لهجه دژبني انکشاف هغه حالت ته ورسېږي چي ټول پښتانه يې هم وليکي اوهم يې ووايي . داکه زمالهجه وي، که دبل ،که دهابل، ماته مهمه نه ده . مګر دا کار د پېړيو دئ او بايد په طبيعي توګه لکه په فارسي او نورو ژبو کي چي راغلی دئ، عملي سي. نه د اوسنيو ژبنيو ماجراجوييوله لاري.

(۱) ژبپالنه ــ ٦٣،٦٤مخونه دمقالات محمودطرزی د٧٧٤ مخ اوسراج الاخبارپه حواله

)۲ (ژبپالنه ــ ۷۵مخ

)۳ (ويي پوهنه ــ ٢٤،٢٥ مخونه. نقل قول کټ مټ رانقل سو

)۴ (پښتوــ پښتانه ۳۱۲مخ

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵) (زیار_ دپښتوژبې دودې اړتیااولارې چارې ــ ۹۷مخ

٦) (زیار، پښتوپښتانه ۲۰۷مخ

۷) (ويي پوهنه ۱۲۱مخ

۸) (ويي پوهنه ٤مخ

۹) (وګ: ويي پوهنه ۲۸۸ ــ ۲۹۰ مخونه

۱۰) (دپښتوژبې دودې لارې او چارې ــ ۹۹مخ

۱۱) (ويي پوهنه ــ ٦۰ مخ

۱۲) (ورځ مجله ـ شپږم کال ، ۳ــ٤ګڼه ــ ۱۰مخ ۱۳۸٤ ش

۱۳) (په کندهارکي ددیارلس لیکي اصطلاح دقرآن عظیم له پاره کارېږي. په نوروسیموکي به هم رواج لري .

۱۴) (وګ: استادزیاردپښتني فرهنګ یوځلاندستوری ــ ۱۵۵مخ ـ ۱۳۷۲ ش

۱۵) (آئینۀ افغانستان مجله ــ ۱۰٤ مسلسله ګڼه ــ ٥٤مخ ــ میزان ۱۳۵۸ ، اکتوبر ۲۰۰٦

پښتونیولوګیزم ژبنۍ اړتیاده که سیاسي تقلید؟

په یوه ژبه کي چي دنړیوالوپرمختیاوواوساینسي وتخنیکي انکشافاتواواختراعاتوله اسیته دنوولغاتودجوړوني اړتیامنځ ته راسي اودې کارته نیوګلوبیزمونه استخدام سي ،معناېي داده چي دا ژبه اوس هغوحوادثوته ځان تیاروي چيُ پرنوروتېرسوې اوپردې اوس راغلي دینهُ ددې پرڅنګ هره ژبه چي دخپل انکشاف په بهېرکي داسي ځای ته ورسېږي چي نورنوورته دنیولوګیزمونواړتیامحسوسه سي ،معنا يې داده چي دې ژبي دانکشاف نورپړاوونه وهلي دي او ویونکي يې هم دفرهنګي سطح په یوه داسي مرحله کي واقع دي چي نورټول کارونه سرته رسېدلي دي ، اوس نودژبي دسره کېدو وار رسېدلی دئ . په دغه وخت کي که دمعیاریت اوکره ژبي خبره رامنځ ته سي ، ځرنګه چي له حالاتوسره موافق شعاردئ ، نه به پرچا بدولګېږي اونه به مخالفت ورسره وکړي . خوکه دمعیاریت هڅه دسیاسي سیالیو زېږنده وي ، دانودژبنۍ اړتیاله مخي نه بلکي دنوروانګېزوپربنارامنځ ته سوی تلاښ دئ اوهغه څوک چي نه غواړي په دغه انګېزوباندي خپله ژبه ولږي ، یادغه سیاسي سیالۍ ورته دسیاست دمداریانو سرکسونه ثابت سوي وي ، نوطبیعي ده چي لومړی خوله دې لوبي سره څوني نه غورځوي اوکه ډېره درنه پرتمامه سوه نويې بیاپه مخالفت کي درېږي.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماچي به دپښتوژبي دکره توب له پاره دهڅوتاريخي سوابق او اوسنۍ هڅې له ځانه سره څېړلې ، نودچاخبره شپږم حس به راته ويل چې په دې هلوځلوکي ترژبنۍ اړتيانورمسايل ډېردخيل دي . ددې نورو مسايلوپريوه برخه باندي زه د(سوچه توب) په بحث کي رڼغېدلى يم . پوهاندزيارصاحب اوس پخپله يوه مرکه کي زماپردغه گومان باندي د يقين ټاپه ووهله چي زموږنوي جوړوني له پارسي سره دسيالۍ اود هغې په تقليدراپيل سوي دي . دى وايي : ٌ پارسي چي زموږورسره يوه رغنده سيالي روانه ده ، هيڅوک په نظرکي نه نيسي ، که پارسيوان زموږسره منفي سيالي کوي ، موږورسره رغنده سيالي کوو .

تاسودپارسي پخواني اواوسنى متن وگورئ چي هرڅومره يې پارسي قوي وي ، تاسوبه ووينئ چي څومره مخته تللې ده ، په پارسي کي څومره نوي ټکي راغلي دي ؟ نودانيوکه يوازي پرپښتوده ؟ ٌ (۱)ماته د حيرانۍ ځاى دادئ چي استادله ټول ژبني اکاډ ميت سره څرنگه د دغي سياسي لوبي په دام کي کښېوتلی دئ اونوروته يې لاتوصيه هم کوي . ددغي سيالۍ دسالميت ذمه څوک ترپايه پوري وهلاى سي . څرنگه امکان لري چي پارسيوان دي ددوى په وينا ، منفي سيالۍ کوي او پښتون دي بياورسره سالمه سيالي وکړي . داسيالي له لويه سره پر منفي تمايلاتوراپيل سوې ده اويوه کرغېړنه لوبه ده چي دوخت غير ملي حکومتوپښتون اوپارسيوان دواړه پکښې ښ کړي دي .

زماپه فکرخوهره ژبه دانکشاف اوپرمختگ په لارکي خپل موقعيتونه اوخپلي درجې لري . دنوروژبوپه پرتله يې دانکشاف سرعت هم توپيرلري ، ژبنۍ اړتياوي يې هم ځله بيلي وي . پښتوله بده مرغه اوس لاهم دخوشحال خان ختک خبره ٌ بکره پرته ده ٌ . ددغه واقعيت په ليدلو، کتلواومنلوباندي بايدهيڅ پښتون نه دحقارت احساس وکړي اونه هم دخپلي ژبي دنيمگړتيا. دارواښادنوميالي خبره ٌ پښتودژبي په حيث نه ترچاپاته ده اونه ترچازياته ده . ٌ (۲)لکه په انسانانوکي چي زوړ او ووړ سته ، په ژبوکي هم سته . دسيالۍ په وجه په ژبه کي بدلونونه راوستل ترگټه تاوان ډېرپېښوي . داسيالي هغه ناوړه دودودستورته ورته ده لکه ځيني کسان چي له خپلوتربروسره دسيالۍ په انگېزه خپل نابالغ زوی ته واده وروکړي اودخپل ماشوم زوی ژوندله خوراډېرودنگلوسره مخامخ کړي . وايي ٌ شرمښکۍ له ماره سره غزېده ، پرمنځ دوه ځايه سوه ٌ . داراز سيالۍ ته ځوان مغزونه دخپل طبيعي جوش وخروش او احساساتي جذبوله امله خورازيات آماده دي اوډېرژرپه دغه رازدامونوکي لوېږي . دسړې سينې درلوونکي مسن پوهان هيڅکله بايدځوانان دغه راز بازاري لوبوته تشويق نه کړي.

پارسي ژبه په دې پرمخ نه ده تللې چي نوي لغاتونه يې جوړکړي دي . پارسي په دې وړاندي ده چي دضرورت ژبه ده ، ددربارژبه وه اوده ، د علم ژبه ده ، ويونکي يې پخپله دتعليم اوسياست پرميدان تر پښتنو وړاندي دي . پېړۍ پېړۍ ورته دهند، ايران ، ماوراء النهر اوافغانستان پاچهانواودرباروکارکړی دئ . دې ژبي چي نيولوگيزم ته مخه لاکړې نه وه ، هم پرمختللې ژبه وه . ترعربي ژبي وروسته دمنطقې دعلم، د سياست ، دادب اوتجارت ژبه وه . دپارسي دپرمختگ دلايل بايدد هغې په ويونکوکي ولټول سي نه په لغاتوکي . له بلي خوا دپارسي ژبي خپل پوهان بيا په دې عقيده دي چي ددې ژبي دبرياليتوب يوعلت دادئ چي دډېروژبولغات يې پخپل ځان کي هضم کړي دي

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

اودژبي دروازه يې دنوروژبوپرمخ ترلې نه ده . ارواښادپوهاند دوکتور عبدالاحمدجاويد په دې برخه کي وايي چي په فارسي ژبه کي ددخيلو کلماتودښووني له پاره به تاسي صبحانه (سباناري) ته دعوت کړم . ميزپرتګالى کلمه ده (۳)، چاينک چينايي ، قاشق تورکي ، صندلى عربي ، نعلبکى عربي ده . اوپه پاى کي په ظريفه لهجه وايي ؓ ما مي مانيم ونان خشک ؓ . مراديې دادئ چي يوازي (نان) فارسي کلمه ده نور يې ټولي دخيلي دي اوله نوروژبوڅخه اخيستل سوي دي . (۴) ارواښاد دې کلماتوته په کرکه نه ګوري بلکي داد پارسي ژبي په کمالونوکي راوړي چي څرنګه يې دنوروژبولغات پخپل ځان کي حل کړي اوخپلي ژبي ته يې دافادې وسايل پرېمانه کړي دي .زموږپوهان بياتراوبودمخه ګاولي کاږي اووايي ، موږلغتونه څکه جوړوو،چي ؓ که سباددهقان لمسى او کروسى تعليم کوي د هغه لپاره (به) اسانه وي ؓ . ته دبزګرزوى ته دتعليم زمينه برابره کړه ، بيا دپښتوتعليم زمينه ورته مساعده کړه ، ژبه يې خير دئ سوچه دي نه وي ؟ دسبادبزګر دزوى غم به خورو خپل اوسني زامن موله خپلي ژبي څخه خواتوري کړل . موريې چي کومه ژبه ورزده کړې ده اوده ته ترهرڅه ګرانه ده ، هغه اوس په کتاب کي نسي موندلاى . دکتاب ژبه ده ته د يوې خارجي ژبي دزده کولوپه شان ستونزي لري . طبيعي ده چي وخت تردې په بلي قوي ژبي (انګرېزي ، اردو، فارسي اونورو) مصرفوي څکه په هغه ژبويې هم اړتيارفع کيږي اوهم يې په زده کړه کي تردغي نوي پښتومشکلات لږدي . له يوچاسره مي په دې برخه کي بحث کاوه ، را ته وې ويل : ژبه متخصصينوته پرېږده ، چي هغه يې سمباله کړي . په جواب کي مي ورته وويل : ماخو په هغو نامرادوباندي ډېري هديرې ډکي ليدلي دي ،چي دمتخصصو ډاکټرانو په نسخويې زني ورترلي سوي وي . دمتخصص سهوه دمرګي ګولى ده اوبس .

(۱) ښکلامجله ــ ٤ کال، ۳ ګڼه ٥۱مخ

(۲) دپښتنودټولنيزتاريخ مبادي ــ ۱۰۹مخ

۳) ددده په نظرپه فارسي کي (ميز) دمېلمه په معنا دئ اوپه مثال کي يې (ميزبان) راوړى دئ.

۴) که زماحافظې غلطي نه وي کړې ،دامقاله په اميدجريده کي نشرسوې وه. ما يې يادونه په يوه بله مقاله کي پخواهم کړې وه اوتاسي به يې په ضميمه کي ولولئ . له تکراره يې بخښنه غواړم.

نظري معيارعملي ګډوډي

ژبپوهان وايي دژبني معيارتاکلوله پاره اتاريټي (authority) په کارده . اتاريټي دوې خاوې لري . يوه يې دعلم اوصلاحيت خواده چي په ژبپوهانواړه لري او بله يې اجرائيوي اړخ دئ،چي په دولت يا اکاډميکو ټولنواړه لري . ژبپوهان علمي اړخ څېري اودولت يانور اکاډميک سازمانونه يې دترويج له پاره قانونيت ورتسجيلوي .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دپښتوپه معياريت کي ددې دواړوخواووخلا محسوس ده . د صلاحيت په برخه کي پوهاندزيارصاحب هيڅاته غاړه نه ده ايښې . نه الهام ته ، نه ترې ته، نه پالوال ته ، نه شپون ته ، نه ستوروته ، نه پښتو ټولني اواکاډيمۍ ته . اروابښادالهام ورځخه دوستانه ګيله کوي او ليکي چې ٌ ... که څه هم زيارموږدترې په شمول دتاريخي ـــ مقايسي ژبپوهني متخصصان نه ګټې اوښايي چې رښتيا به وايي ٌ (۱). ګويا د معيارپه برخه کي يوازې ددوی خپل نظر معياري دئ . اوداجرائيوي صلاحيت خلا خوپه دغوکلونوچي کي دا خوځښت راپيل سوی دئ ، په ټوله معنابيخي محسوسه ده . خلا خو پر لو لار پرېږدئ ، په دغوتېرو دېرشو کلونوکي خودخلقي او پرچمي دولتوپه شمول ټول دولتي نظام د پښتواوپښتنو پر ضدولاړو . (۲)

ددغه شان دوګانه خلاووپه موجوديت کي ديوه خوځښت قانونيت اواغېزمنتوب پخپله ترپوښتني لاندي راځي . اودهمدې عامل نتيجه ده چي دغه خوځښت تردوو دروملاتړلو پلويانوزيات نورونه موندل .

داچي اوس دنوولغاتوپه اعتياداخته کسان دخوځښت په پلويانوکي شمېرل کېږي اوبيادهغوله مخي داحرکت دبري لوړپوړته رسېدلی ګڼل کيږي ، يوه ذهني نتيجه ګيري ده چي داستنادپايه يې پرواقعيتونو ولاړه نه ده . حقيقت دادئ چي ددغه خوځښت له امله يوه نوې ژبه يا لهجه دتکوين په حال کي ده .تاسي دالاندي ګډوډيوته ځيرسئ چي ديوه خوځښت تردېرش کلن فعاليت اوبري ته ررسېدووروسته ! په هغونشراتوکي موجودي دي ، چي دکره ليکني له بهيرسره په يوه يابل دليل ځان ترلی ګڼي.

(۱) پښتواو پښتانه ته دالهام سريزه ـــ پنځم مخ

(۲) زيار صاحب په هغه خصمانه چلندډېر ښه خبردئ چي زموږسره دباخترآژانس دپښتوخبرونوپه رياست کي د دولتي مقاماتوله خواکېدئ.

د (په) او (پر) ګډوډي

دغه دوه سربلونه (prepositions) دپښتوپه ځينولهجوکي سره ګډيږي اويودبل پرځای يې په ناسمه توګه کاروي . په دغولهجوکي (په پښتوليکل) او(پرپښتوليکل) نسي سره بېليدلای. په داسي حال کي چي دادوې خبري جلاجلامعناوي لري . په (پښتوليکل) معنا دليکني ژبه پښتوده او(پرپښتوليکل) معنادليکني موضوع پښتوده . د پوهاند زيارصاحب په عقيده ٌ له کندهاری اوتاريخي ادبي پښتوپرته نور زياتره ګړدودونه (په) او(پر) سره ګډوي ٌ (۱)له تاريخي ادبي پښتو ځخه يې مراددکلاسيکوشاعرانوپښتوده .حقيقت هم دادئ چي په کندهاري ګړدودکي ددغودووسربلونواستعمال ديوه نالوستي شخص څخه هم نه غلط کېږي . دوی (په خره سپور) هيڅکله هم نه وايي . په داسي حال کي د(په) دغه شان استعمال په نورولهجو کي عام دئ . (۲)

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوهاندزيارصاحب په ويې پوهنه کي ددغوسربلونودسم استعمال ټول مواردراوړي دي چي په يوه برخه کي زه دداسي يوه پښتانه په توګه چي دپوهانددوکتورزيارصاحب دڅېړني په تاييدمي ددغوسربلونوسم استعمال دمورله غېږي څخه زده کړی دئ ، موافق نه يــــــم اوهـــــغه (پلانی پرکوم کال مړدئ)،په دې برخه کي بايد(په کوم کال کي مړدئ) کره شکل وي ځکه زمادڅېړني له مخي په دغه مشخصه برخه کي د کندهاري ګړدود استعمال دانګرېزي ژبي له (in) او (on)سره خوله په خوله برابردئ . په انګرېزي ژبه کي هم (in 2006) کره دئ او(on 2006) ناسم .

اروانښادعلامه رشاد(رح) په دې برخه کي دګوربت مجلې دلومړي کال په شپږمه ګڼه ، ۲۳مخ کي داسي څرګندوني کړي دي : ٌ د(په) او (پر) ترمنځ توپيرسته . (پر) داستعلاتوری دی ، پرمېزباندي ، پرچوکۍ باندي کښېناست ، پرمېزپې کتاب کښېښود(۳)، پرمايې پورباندي دی او داسي نورد(پر) په کلمه باندي راځي او(په) دظرفيت او آليت لپاره راځي (۴). مثلا په لښته يې وواهه . دلته (په) دآليت دنده اجراکوي . په کورکي دی ، په مکتب کي دی ، دلته دظرفيت مانا ورکوي .ٌ اوکله چي مرکه چي د(په کال) او (پرکال) په برخه کي توضيحات څني غوښتي دي ، نوعلامه مرحوم ورته داسي جواب ورکړی دئ :ٌ ... که (کي) ور سره راسي بايد(په) وکارول سي ولي هلته دظرف زمان مفهوم ورکول کېږي . ظرف پردوه ډوله دی ، يودزمان ظرف دی اوبل دمکان ظرف . په کورکي ، په مکتب کي داظرف مکان دی . په پسرلي کي داسي کېږي ، هغه وخت هغه دزمان ظرف دی،په کال کي داسي کېږي ياداسي وسول، داظرف مکان دی نوهلته دظرف مکان لپاره تر(پر)، (په) غوره ښکاري اوداستعلالپاره بياتر (په) ، (پر) صحيح دی . ٌ

د(په) او (پر) داستعمال له پاره ترسمي لارښووني وروسته ځينو ليکوالو ديوه غلط فارمول پيروي پيل کړه اوهغه داچي که په دغو سربلونوپسي وروسته د(کي ، سره) اوستربل (postposition)کارېدئ ، بايد(په) وليکل سي اوکنه نو(پر) سم دئ . ددې فارمول غلطي په دې کي ده چي (په) کله کله په) آلي ــ (instrumental حالت کي راځي اوهورې اوستربل نه ورسره ملګری کېږي . لکه (په لښته يې وواهه) . ددغه غلط فارمول پالونکي په داتېرمثال کي هم (پر) ځکه استعمالوي چي وايي وروسته اوستربل نه دئ راغلئ . نويې (پرلښته يې وواهه) وليکي . د(په لښته يې وواهه) او(پرلښته يې وواهه) جملې دمعناله مخي له مځکي تراسمانه پوري توپيرسره لري . (په لښته يې وواهه) معنا د وهلو وسيله يې (لښته) وه ، لرګی ياتوره يابل څه نه وه . (پرلښته يې وواهه) معنا دوهلوانګېزه يې لښته وه . ښايي وهلی يې په سوکانو، په لغتوياپه لرګي وي خوجنجال يې پرلښته سره پېښ سو)۵. (

ددغه ناسم استعمال ليکوال د(شينيت) له معافيت څخه په ګټه اخيستنه باندي دخپل ځان ليکنه معياري ګڼي اودنوروپرسمومشورو غوږنه نيسي . په نتيجه کي يې دمعيارترپردې لاندي يوه لويه ګډوډي رامنځ ته کړې ده اودښاغلي منلي خبره دمعيارمحتسبانو هم غوږونه کاڼه اچولي دي . دې مثالوته ځيرسئ چي له (ورځ مجلې ٦کال ، ۳ــ٤ ګڼې)څخه اخيستل سوي دي:

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ناسم ــ ٌ دالله دلوی اوعظیم ذات پرامر دنړۍ ټول مسلمانان دعبودیت ... ٌ (۱مخ)

سم ــ دالله دلوی اوعظیم ذات په امر دنړۍ ټول مسلمانان دعبودیت ....

ناسم ــ ٌ دهمدغه کال دشعبان په ۲۳ دپنجشنبې پرورځ ....ٌ(هماغه مخ)

سم ــ دهمدغه کال دشعبان پر۲۳ دپنجشنبې په ورځ .... ٌ

ناسم ــ ٌ پرپښتني درنښت ــ اداره ٌ (۲مخ)

سم ــ په پښتني درنښت ــ اداره.

ناسم ــ ٌ محمدګل خان مومندباباداخلاقواوشخصیت پرلحاظ دسپېڅلي کرکټر .... ٌ (۹مخ)

سم ــ محمدګل خان مومندباباداخلاقواوشخصیت په لحاظ دسپېڅلي کرکټر .....

ناسم ــ ٌ سردارعلي احمدجان ... کابل ته واستول شو اوپرتوپ وویشتل شوٌ (۱۰مخ)

سم ــ سردارعلي احمدجان ... کابل ته واستول شو اوپه توپ وویشتل شو . پرتوپ وویشتل شومعناداچي پرتوپ یې ودراوه اوپه توپک یا بل څه یې وویشت . یابله معنایې داسي کېدای سي چي دتوپ پر سر باندي یې ترمنځ شخړه سوه ، په نتیجه یې دهمدې شخړې له اسیته وویشت . خوپه توپ وویشتل شو، معناداچي دوژني وسیله یې توپ و. دتوپ مخي ته یې وتاړه اوتوپ ته اوروړکړ.

ــ ناسم ٌ دوزیرصاحب زیات ناچاپ آثاریې ځان سره دچاپ پرهیلې ساتلي وه.ٌ (۱۱مخ)

ــ سم ــ دوزیرصاحب زیات ناچاپ آثاریې له ځان سره دچاپ په هیله ساتلي وه.

ــ ناسم ــ ٌ ... دپخواپرخېر ... ٌ (۹٦ مخ)

سم ــ .... دپخواپه څېر

ناسم ــ ٌ ... په عواموکښې پراستاذ صاحب (رح) مشهورو،ٌ (۹۸مخ)

سم ــ ... په عواموکښې په استاذصاحب(رح) مشهورو.

(پراستاذ مشهورو)معناداچي تراستاذزیات مشهور. خو(په استاذ مشهور) ومعناداچي دوهم نوم یې استاذ و، خلکواستاذ باله.

ناسم ــ ٌ ... پرامربالمعروف لاس پوري کړو .... ٌ (۹۸مخ)

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

سم ــ په امرباالمعروف لاس پورې کړو....

ناسم ــ ٌ په گل اغاشېرزي ځان مرگې بریدشوی ٌ (تول افغان ویبپاڼه ــ ۳۱ــ ۷ــ ۲۰۰۶ ع)

سم ــ پرگل اغاشېرزي ځان مرگې بریدشوی .

په گل اغاشېرزي بریدشوی معناداچې گل اغاشېرزي پخپله په ځان پورې بمونه تړلې وه . اوپرگل اغاشېرزي بریدشوی معناداچې دبرید هدف گل اغاشېرزی و، چې له منځه یې یوسي.

ناسم ــ ٌ د۱۳۶۶ لمریزکال پرکب میاشت ....ٌ (ښکلامجله ۲ گڼه ٤کال ۵۸ مخ)

سم ــ د۱۳۶۶ لمریزکال دکب په میاشت کې .... ، یا د۱۳۶۶لمریزکال په کب میاشت کې .... دلته میاشت دزمان ظرف دئ.

ناسم ــ ٌ دخپل مطبوعاتي کارله پیله راپردېخوا.... ٌ (هماغه مجله هماغه گڼه ، ۵۹ مخ)

سم ــ دخپل مطبوعاتي کاردپیل راپه دېخوا....

ناسم ــ د۱۳۷۹ لمریزکال دتلې پرمیاشت ....ٌ (هماغه مجله ، هماغه گڼه ، هماغه مخ)

سم ــ د۱۳۷۹ لمریزکال دتلې په میاشت کې . دلته هم میاشت دزمان ظرف دئ ، نه استعلا.

ناسم : ٌ که بومیان پکې پرلږه کې (اقلیت) واوړي ...ٌ (پښتو، پښتانه ۲۳۱مخ)

سم : که بومیان پکې په لږه کې (اقلیت) باندې بدل شي . پرلږه کې

اوښتل معناداچې دبومیانوشمېرترلږه کې زیاتیږي . اوښتل دزیاتېدلو معنا ورکوي . په ۲۳۲مخ کې بیاداتېروتنه سمه سوې ده .

ناسم : ٌ ... دقلم پرژبه ترموږرارسولي دي .ٌ (پښتوتاج التواریخ ــ ج مخ)

سم : ... دقلم په ژبه ترموږرارسولي دي .

دقلم ژبه دلته آله ده . په آلي(instrumental) حالت کې د(په) استعمال صحیح دئ.

ناسم : ٌ قضاوت پرلوستونکیواړه لري ٌ (پورتنی اثر ــ هـ مخ)

سم : قضاوت په لوستونکیواړه لري.

په پارسي کې هم په دغسې جمله کې (به) تر (بر) سم دئ اود(به) پښتومعادل (په) دئ .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ناسم : ٌ لس باروړونکي خره به مي تل پرغوجله ولاړوو ....ٌ (هماغه اثر ـــ ۱۱۹مخ)

سم : لس باروړونکي خره به مي په غوجل کي ولاړ وو ....

خرپه غوجل کي ولاړوي نه پرغوجل . غوجل دلته مکاني ظرف دئ اوپه ظرفي حالت کي (پر) استعمالول سم نه دي ، بلکي په in = يې کره شکل دئ . ٌپراوخورولاړ ويٌ لا اسعماليږي ځکه هلته يورازاستعلايي حالت موجوددئ .

ناسم : ٌ ... پرلاندنيوژبوخبري کولای شم اوليکونه يې هم لوستلای شمٌ (هماغه اثر ۳۱۷مخ)

سم : په لاندنيوژبوخبري کولای شم اوليکونه يې هم لوستلای شم . پر ژبوخبري کولای سم يعني دنوموړوژبوپه باب معلومات ورکولای سم ، خوپه ژبوخبري کولای سم معناداچي نوموړي ژبي مي زده دي.

ناسم : ٌ که چېرته دافغانستان دوګړوپاچادهغوی هم دين نه وي اوپه هغوی حکومت کويٌ ....(هماغه اثر ۳٦۹مخ)

سم : که چيرته دافغانستان دوګړوپاچادهغوی هم نه وي اوپرهغوی حکومت کوي.

(په هغوی حکومت کول) يعني دهغوی په واسطه حکومت کول اوپه دې صورت کي حکومت معنادافغانستان خلک. خو(پرهغوی حکومت کول) معنادامیرله خوادافغانستان پرخلکوحکومت کيږي .

ناسم : ٌ ... دخوقندښارترنيولووروسته يې هلته نوی ښارجوړول پيل کړل اوپر(سيم) ښاريې ونوماوه ...ٌ (هماغه اثر ۱۲٤مخ)

سم : ... دخوقندښارترنيولووروسته يې هلته نوی ښارجوړول پيل کړل اوپه (سيم ښار) يې ونوماوه.

د(په) او(پر) داټول ناسم استعمالونه له ناسمي لارښووني ځخه پيښ سوي دي . دليکونکي له پاره فارمول د(کي ، سره) سته والی اونه سته والی دئ اودې خبري پرناسمه لارروان کړی دئ .

دامثالونه دومره ډېردي ،چي که ټول راوړم يوکتاب به ځني جوړسي . داورانی ټول دمعيارپه نامه ناکافي لارښوونوپيښ کړی دئ که يې له خپلي لهجې سره سم ليکلی وای ، ښايي دومره زياتي ورانۍ يې نه درلودلای. زه پرلهجه باندي اعتراض نه کوم . ماته پخپله لهجه کي هم ځيني ګرامري ورانۍ رامعلومي دي .هروخت مې چي اړتيااحساس کړې ده ، بې پردې مي بيان کړي دي اودخپلي لهجې زلميوليکوالوته مي يې دسمولوسپارښتنه کړې ده . خودلته داورانی ناسمو لارښوونو منځ ته راوړی دئ . دغه ځای دئ چي زه وايم معيارپه فيصلو او فرمانو نسي عملي کېدلای اوکه عملي سي بياداسي دنګلې هم لري . معيار بايد دښوونځي له تاداوه تدريس اووروښوول سي . داديوې ورځي ، يوې لسيزي اويوه کال کارنه دئ په تېره بيادافغانانوپه دا اوسنۍ پاشلې ورځ کي چي دپښتونشرات يې په سلوکي نوي ترخپل هيواد دباندي سرته رسېږي . دمعياربېرۍ له اروپاځخه نسي پرلار برابرېدلای

اومزله ته رسېدل يې هم نسلونه غواړي.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۱) ويي پوهنه ـــ ٤٧ مخ

(۲) په دې برخه کې زمااودښاغلي استادصميم صاحب ترمنځ يوه دوستانه ادبي مناقشه يووخت راغلې وه . اروابښادعبدالجليل وجدي صاحب په دغه وخت کې په ټورنټوکي و . ماته به يې پخپل ټول صداقت سره ويل ، چې د(په) او(پر) په دغه مباحثه يې سرنه خلاصيږي . علت يې داوچې دده په محيط کې هم ددغو سربلونوناسم استعمال عام واوده خپله مورنۍ زده کړې قاعده نه سواى هېرولاى.

)۳(مرکه چې داستادپه ژبه کې تصرف کړی دئ اوداستادخبري يې په خپل زعم معياري کړي دي .

)۴ (په گوربت کي (عاليت) راغلی دئ چې دمرکه چې تېروتنه ده .

)۵ (وگ: لېمه مجله ـــ کال ـــ گڼه ـــ مخ ـــ ددې قلم ليکنه.

د مجهولي (ې) لانجه

دختيځې اولويديځې اوجنوب لويديځې لهجې ترمنځ دمجهولي (ې) داستعمال په برخه کې ښه پوره محسوس اودپاملرني وړتوپيرونه سته . دې توپيروته پاملرنه نه کول اوترسريې تېرول ياپه يوه جرأتمندانه حکم سره گام تراړول اوهيسته غورخول دپښتوژبې په گټه کارنه دئ . په پښتوپښويه (دربيم چاپ)کي راغلي دي چې سويل ــ لويديزه گړدودي ډله ٌ د نورو (منځنيو، سوېل ـــ ختيزواوشمال ختيزو) گړدودي ډلوپه وړاندي له تاريخي پلوه زيات رغاونيزلرغونوالی لري ٌ خوله دغي ارکاييکي ځانگړتياووسره يې په کره ليکلارکي له پامه غورځولې ده (۱)دغه ځانگړتياوي يې چې ببله مثالوپه ډېره مختصره توگه هيسته ودوري راوړي دي ، دکتاب دوه مخه يې نيولي دي اوپرزياته کړې يې ده چې که ٌ دکندهاری پښتو دغه پاسنۍ ځانتياوي يومخيزه په پام کي ونيسوٌ نودغه د پښتو پښويه کتاب به دوه چنده غټ سي . دغوځانتياوو يا ځانگړتياووته يې ٌ بېقاعده گۍ ٌ ويلي دي . اوس نوکه څوک په دې برخه کې نظرځرگندوي خو د لايسنس نه لرلومتروکه به پرداککری وخوري اوورته وبه ويل سي چې ته د ويلو حق نه لرې . مگرکه لږڅه دبيان آزادي موجوده وي نوديوچاپه ذهن کي هرومرواپوښتنه پيداکيږي چې د پښتوديوې ٌ ارتې بيرتې گړدودي ډلې ٌ هغه ځانگړتياوي چي په يوازې سردنوروټولو گړدودونو په پرتله ديوه بشپړکتاب په اندازه حجم لري(۲)اوترنوروگړدودونوپې تاريخي لرغونوالی هم منل سوی دئ ، د(بې قاعده گيو) په نامه هيسته غورځول دعلم لارده؟ دانصاف لارده ؟ عملي لارده ؟ له تعصبه خالي لارده ؟ ديووالي لارده ؟ کره لارده ؟ کومه لارده؟

دپښتوپښويه کتاب دلومړي چاپ (۱۳٦۲ش) اودريم چاپ (۱۳۸٤ش) په سريزوکي دمحتوياتوله مخي خورازيات توپيرونه سته ، چې ځيني دغه توپيرونه دلوستونکي په ذهن کي يولړنوري پوښتني هم را پيداکوي . دکندهاري گړدودپه اصطلاح ٌ بې قاعده گۍ ٌ چې ښاغلی مولف يې په آب وتاب بيانوي ، دلومړي چاپ په سريزه کي نسته .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

له دي امله دلوستونکي په ذهن کي داخبره ورگرزي چي آيا ښاغلي مولف ته دکتاب دلومړي چاپ پروخت دغهٌ بې قاعده گۍٌ معلومي نه وې ؟ هرومرومعلومي وې . نودنه يادولوعلت يې څه و ؟ ښايي دابه يې مصلحت نه وي گڼلی چي دنورولهجوپربې قاعده گيوباندي سترگي پټي کړي اويوازي کندهاری گړدودلوستونکوته دٌ بېخرته بې قاعده گيوٌ درلوونکی وښيي . که داښاييدنه رشتياوي ، نونن هم ددې راز ورانوونکوقضاوتويادونه دمصلحت پرمقوله نه سي برابرېدلای . د پښتوپه دې دونه زياتولهجو کي يوازي ديوې لهجې په اصطلاح بې قاعده گۍ بيانول ، پخپله دٌ سکه اوناسکهٌ مفهوم ذهن ته تداعي کوي . زمابشپړيقين دئ چي ښاغلي مولف ته دپښتود نورو لهجو گرامري بې نظمۍ هرومروڅرگندي دي . پرهغوباندي غوړونه کاڼه اچول اوديوې مشخصي لهجې په مقابل کي دريغ نيول ، پخپل ذات کي مناسب کارڅه چي ، لادلاسه خصمانه عمل دئ.

دلومړي چاپ په سريزه کي ددغويادوونو دنسته والي دوهم تعبير داسي هم کېدلای سي چي ښايي اوس به يېٌ توبه له مېړنوخالي ليدلې وي ٌ . ځکه ددريم چاپ پروخت دهمدې مغضوبي لهجې درې ويونکي ستوري (علامه حبيبي ، استادبينوااوعلامه رشاد) اودغه رازد ژبپوهني نورټول متخصصين ډاکټران دلحدبنديان سوي ول . گويا د پوښتني اوبازخواست څوک نه وپاته . په دغه صورت کي زه نورڅه نه سم ويلای ، يوازي به دومره قدر ووايم چي خدای دي داښاييدنه نه رشتياکوي.

دپښتوپښويه ددريم چاپ دسريزي په ۱۵مخ کي څرگنده سوې ده چي دلويديځ گړدوددځانگړتياوو دپه پام کي نه نيولوحق يې دنومړي لهجې دٌ پرتليزلړه کيواليٌ له امله ترلاسه کړی دئ . دحيرانتياځای دادئ چي ددغي فتوا ورکوونکي له پښتوټولني سره لانجه پردې وه چي هغوی په ريفرنډم ژبني مسايل حلول . اوس دی پخپله داکثريت واقليت په حکم يوه پراخه لهجه په پام کي نه نيسي اوځانگړتياوي يې له تاريخي قدامت سره سره ، چي دی يې پخپله هم مني ، (بېقاعده گۍ) بولي اوپه گرامر کې نه راوړي . که دا ځانگړ تياوي ټولي (بېقاعده گۍ) وي ،نوددې خبري خومعناداده چي دپښتو ژبي ټول تاريخ پربې قاعده گيوولاړدئ . له لويه سره يې گرامربې قاعده دئ اوس دوی معياري گرامرورته جوړوي . ځکه ددغوځانگړتياوو تاريخي لرغونتوب خو مولف پخپله هم منلی دئ . آيا داخبره به له امکانه وتلې وي ، چي دا ځانگړتياوي دپښتوخپل گرامري اصول وه ، وروسته ترخځي ولمني پکښې راغلي دي . په هرصورت داېلتونپاله فيصله پخپله دکره ليکنې پښتومخه نيسي اوپه دغه صراحت يې يادول خود جرأتمندۍ يوه نمونه کېدلای سي مگردٌ مصلحتٌ پر مقوله باندي يې برابرول ، لکه وړاندي چي مي هم وويل ،له عقله ليري ښکاري.بايدووايم چي داقليت اواکثريت خبره يوه بې بنياده ادعا ده . د پښتو دلويديځي لهجې ويونکي يوازي (کندهار، هيلمند او سيستان ...) ښوول سوي دي ، په داسي حال کي چي په دې لهجه باندي دکندهار ، هيلمند، زابل ، ارزگان ، نيمروز، فراه ، غور ، هرات او بادغيسولايتونه،په شمالي کي دغوربند او شينوارو د ولسواليو پښتانه، د پروان ولايت پښتانه (له ساپيواوداودزيوپرته) ، دميمنې ، مزار، بلخ زياتره پښتانه اودکوچيانو لوی اکثريت لروډېر ږغيږي (۱) او ما چي يې دواک فونډيشن داحصائيوله مخي يوه تقريبي اندازه معلومه کړه نو يوازي په

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

افغانستان کي ددي لهجې ويونکي څه دپاسه دري ميليونو تنوته رسيږي . که دډيورنډ دناولي کرښي هاخواته پښتانه ور سره يو ځای سي، نوبي شمېر دوه چنده زياتيږي . ددومره پراخ نفوس لهجه د پښتوګرامرپه يوه کتاب کي په پام کي نه نيول اوپه دي منطق ، چي د کتاب حجم په زياتېږي !، ترهغې ګام اړول له حق څوړلو پرته بل څه نه سي بلل کېدلای . له ژبي سره که د معيار تر پردې لاندي داسي لوبي رواني وي ، نودي پښتنوته خدای خيروړپېښ کړي .

په بل غشي ټـوپک هيڅ ويشتلی نه يم

که ويشتلی يم خوبياپه خپل ټوپک يم

)دخوشحال خان خټک مرغلري ــ ٦٣٣مخ(

(١) پښتوپښويه ١٤،١٥مخونه ــ دريم چاپ .

(٢) پردغه لهجه باندي هربرت پنزل امريکايي ژبپوه يوبشپړکتاب کښلی دئ چي دنړۍ په ټولو مشهوروکتب خانوکي سته اوارواښادالهام په پښتوژباړلی دئ . نه پنزل اونه الهام داخبره کړې ده چي دغه لهجه پربې قاعده ګيوولاړه ده . دوی دواړه دژبي متخصصان وه.

چې ــ مې ــ کې

په اوسني مروج ليکدودکي دغه ضميرونه په اوږده (ې) ليکل کيږي اوپه لويديځه لهجه کي په لنډه (ي) . دلويديځي لهجې له قاعدې سره سم ، چي ځيني کسان يې بېقاعده ګي بولي! که په اوږده (ې) وليکل سي ، د معنابدلون پېښوي اوچې= چي يې ، کې= کي يې ، مې =مي يې معنا ښندي . دکره ليکنې پښتولارويانوددغي قاعدې شخړه په يــــوه (نې) ورشلولې ده اووايي چي دادکندهارګړدوددئ ، موږپه معيارکي نه دئ نيولئ . داکارېي د هغه په اصطلاح پروسيجرله مخي کړی دئ ، چي دپوهاندزيارصاحب له خولې ، دلاسليک رنګ يې وچ سوی لانه و، بيايوه لاسليک کوونکي ويل زه يې نه منم، زه دحبيبي صاحب او دده د پيروانولارپه رسميت نه پېژنم او بغاوت يې وکړ ۀ (٢) مادا پرو سيجرليدلئ نه دئ خواورېدلي مي دي ، چي په هغه کي دلغاتو افراطي او پخپل سرجوړونه هم منل سوې نه وه .که دا خبره رشتياوي نو دکره ليکنې پښتولارويان نيم قرآن مني،نيم نه مني . د پروسيجرهغه برخه چي ددوی له اجنډاسره موافقه وي ، مني اونوري نه مني . په هرصورت دې پرېکړي له پښتودېواني ادب سره مشکلات زيږولي دي .زه به د دېواني ادب ځومثالونه تاسي ته درکړم چي شاعرانو دغه لهجوي ځانګړتياپه پام کي نيولې ده اوشعري وزن يې په ترلی دئ .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د((کې = که يې)) مثالونه:

۱ ــ دحنان له کلامه

داگوهربه دي په کارسي کې په غوږ کړې

درته وکــــــــــړه ((حنان)) څه ويل مليح

)دېوان ۲۲ مخ(

کې خبري کړي دوې سترګي خودبخوده

عجب نه ده پــــــــــــــرته وايي تل بيمار

)دېوان ۲۷ مخ(

په دواړو بيتو کي راغلي (کې) ظرفي ادات نه دي ، بلکي د (که يې) لنډ شکل (مخفف) دئ. اوس که يې څوک د (که يې) په بڼه وکاږي ، دلومړيونيم بيتيو وزن يوسېلاب زياتيږي او ميرزاحنان دومره ناپوه شاعرنه و ، چي دسيلابوپه ترلوکي دي يې ستونزي درلودې . ده دشعرپه سيلابوکي خپله لهجوي ځانګړتياپه پام کي نيولې ده.

۲ ـ دحاجي جمعه بارکزي له کلامه

د((جمعه)) دزړه پرهاربه هلته جوړسي

کې رفــــــــــــوپه تاردزلفوکړي جراح

)دکابل چاپ ديوان ۵۷ مخ(

زړه مي درکړ زمــــــاياره ستاپه لاس

ستارضاده کې لوټل کړې که يې پاس

)دېوان ٦٨ مخ(

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددي گلوتېرېده دچـــــــاپــــــــه يادډي

کې پرې ايښي پرځای نه وای نايبان گل

)دېوان ۸۱ مخ(

په دي دريومثالوکي هم (کې) د (که یې) په مفهوم کارسوی دئ . په دوهم مثال کي خوشاعر دسېلابوپه تړلوکي خپل مهارت اولهجوي ځانگړتيا ډېره ښه ښوولې ده . لومړی (کې = که یې) يې له خپلي لهجې سره سم راوړی دئ اودوهم وار که يې خپله لهجه په پام کي نيولې وای ، نيم بيتی يوه هجا لږېدی ، ځکه يې نود (که يې) په بڼه راوړی دئ او سېلابونه يې په پوره کړي دي . لکه وړاندي چي اشاره ورته وسوه ،د حاجي جمعه بارکزي دغه دېوان ښاغلي هيوادمل داروابناد‌علامه رشادباباتر نظر لاندي تهيه کړی دئ اولارښوداستاديې په دغه باريکي سر ښه ورخلاص کړی دئ ځکه يې هرځای ودغه راز مورد ته په لمن ليک کي د (کې = که يې) توضيح ورکړې ده.

د ((چې = چي يې)) مثالونه

١ ــ د ميرزاحنان له کلامه

دفلک دباغوان لاس دېرېکېدودئ

پرجـــــــــهان چې دبېلتون تخم کاره

)دېوان ١٢١ مخ(

گل ورقي دخپل ځان ورکړې وبادته

چې ليدلئ ستادمخ دخـــــط رقم دئ

)دېوان ، يوسل وځلورشپېتم مخ(

په دواړوبيتوکي (چې) د (چي يې) مخفف شکل دئ .که يې د (چي يې) په بڼه وکاږو ، دبيت دهجاوو شمېر ديوه په اندازه ورزياتوي . په دې لاندي مثالو کي بيا د (چي يې) په معنا نه دئ راوړل سوی.

چې دخط سبزې يې ځای په رخسارونيو

زمـــــــــــــادزړه آيينې ځکه زنگارونيو

)دېوان ١٠١ مخ(

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوس که دپورتني بيت (چي) دمروج ليکدودله مخي (چې) وليکل سي گويا دشاعرمراد به (چي يې)وي اودامعنا له بيته سره سرنه خوري.

داليدلې يې غمزه ده ستادسترگو

چي آهوله ښاره کوچ وکړ بري ولاړ

)دېوان ٣٦ مخ(

په دې بيت که (چي) د (چې) په بڼه وکښل سي ، د (چي يې) معنا ښندي اوپه دې صورت کي به نو(آهو) له عموميته ووزي او په يوڅا يا

يوځای به اړه ولري .همداسببونه دي ، چي زه د (چي) کلمه په دغسي مواردوکي په اوړده ياء نه کاږم.

٢ ــ دجمعه بارکزي له کلامه

چي خنداکړه په شاهۍ دبادشاهانو

په سپېروايـــــــرولړلي ملنگان ولاړ

)دېوان ٦٨ مخ(

ننگ ونام و سود و زيان ددنياپرېږدي

چي خالص وي پــردېدارباندي غرض

)دېوان ٧٢ مخ(

په دې دواړو بيتوکي (چي) د (چي يې) لنډيز دئ او په حاشيه کي ښاغلي مرتب ورته اشاره کړې ده.

دحاجي جمعه بارکزي په دېوان د (چې = چي يې) لمنليکونه دان دپاسه دي . زه ددغي باريکۍ دنوري څرگندتياله پاره نورمثالونه هم

راوړم.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ((مې = مي يې)) مثالونه:

وکتوتـــه يې دسترګوحيرانېږم

چې مې کل هڅونه کړه رېزه رېزه

)دحنان دېوان ۱۲۸ مخ(

دادبه ځوکړم دبې رحم يارله جوره

پرسينه مې دتېغ کين وواهه ولاړ

)دحنان دېوان ۳٦ مخ(

په لومړي بيت کيٍ شاعرخپلوهڅونوته اشاره لري ، چې کوم بل چا ور(رېزه رېزه) کړي دي . که يې دلته د (مې) پرځای (مي) راوړی وای ، نوبه بيادبيت معنا داوای ، چې حنان خپل هڅونه پخپله (رېزه رېزه) کړي دي .په دوهم بيت کې يې خپله سينه مطلب ده ، چې بې رحم يار وربان‌دي دکين تيغ وواهه اوترې ولاړ . که دلته هم (مې) د (مي) په بڼه وکښل سي ، مطلب به داوي ، چې حنان پر پخپله سينه بانديي پخپله دکين تېغ وهلی دئ اوبېرحمه ياريې دده تردغه کار وروسته تللی دئ . دغه سبب دئ ، چې زه دجملوله سياقه سره سم (مي) او (مې) دواړه کاروم . خوبه مروج ليکدودکي ، چې کره ليکدود! هم بلل کېږي ، يو شکل لري اوپه اوږده ياء يې کاږي . په دې لاندي بيت کي وګورئ ، شاعر((مي) د (مي يې) په معنا نه دئ راوړی.

صحيفه مي دزړه وګـــــورئ عالمه

پکښې نقش دئ کلي احوال دترکو

)دېوان ۹۷ مخ(

اوس به ددغه راز لنډيزونونورمثالونه هم په ګډه سره ولولو.

د ((نې = نه يې)) مثالونه:

۱ ـــ دحاجي جمعه بارکزي له کلامه

نه خبردعشق په زيان ياست

نې خبرياست پـــــــه حاصل

)دېوان ۸۰ مخ(

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

نې ازل له ابتداء سته چې و کله

خاوندنه لـــــــــــري ابدنه انتها

)دېوان ۳۹ مخ(

۲ ــ دحنان له کلامه

چې نې خوري ، نه يې نوم ښه نه دخدای پاروي

دغـــــــــــه هسې استغناڅـــــــــــه په کارنه ده

)دېوان ۱۱۵ مخ(

له دې خپله زړه ګیله کړم ډېره ډېره

چې دیارکـــوڅې ته تئ نې کړم خبر

)دېوان ۳۰ مخ(

د دواړوشاعرانوپه مثالوکې (نې) د (نه يې) مخفف دئ اوکه يې لنډيزه بڼه ونه کښل سي ، دنیم بیتې په وزن کې يوه يوه هجا زیاتېږي.

د ((بې = به يې)) مثالونه

۱ ــ دجمعه بارکزي په کلام کې

چې بهاربې پـــه راتللوشګفته سو

دغه هسې لاله رخه خوبرويان ولاړ

)دېوان ٦٧ مخ(

په هـوابې د دیدارکړې فراموشه

هم جنت هم يې زینت هم يې لذت

)دېوان ٤٨ مخ(

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ ــ دحنان بارکزي په کلام کي

که مي سرکه مال که عقل دئ که صبر

تردیدن بې کـــــــــړم قربان دشکرلب

)دېوان ۱۳ مخ(

چي شهیدپه تیغ دسترګوسي حنانه

پس له مرګه بې لګېږي پرمزارشمع

)دېوان ۵۳ مخ(

۳ ــ دعلامه رشاد بابا (رح) په کلام کي:

خودبې نه ټولېږي مږي ، خودبې ملک په وینورنګ وي

دقــــــــــــوي له جوغه غـــــــــــاړه چي هرچاده غړولې

)افغان ولس مجله ــ پنځم کال ، لومړی ګڼه ، ۲۹ مخ(

په دې ټولومثالوکي (بې) د (به يې) په معنا راغلې ده اودنـــــفی (بې) نه ده . په دې لاندې بیت کي (بې) د نفی په حساب کارسوې ده.

تمام عمرېې له وصله بې نصیب یم

لکه زخم دناســـور حاصل مي یاس

)دحنان دېوان ٤٥ مخ(

زما څخه لکه چي دمثالونوبرخه لږڅه اوږده سوه . پرهمدې ځای بې پای ته ورسوم او لوستونکي دي د (تې = ته يې)، (زې = زه يې)، (سرې = سره يې)اونورپه لسو مثالونه دحاجي جمعه بارکزي په دېوان کي ولولي) . ۳ (

مادمخه داسي فکرکاوه چي داقاعده یوازي په کندهارۍ لهجه کي سته خودحمیدمومندپه کلام کي مي هم وموندله:

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

له آسماني ميرخمن کړم

داشــــــــنادمــــــــهرداد

)دېوان ــ ٨٥ مخ د١٣٦٢ ش چاپ ــ دهيوادمل په زيار(

په حاشيه کې ورته کښلي دي : آسماني = آسمان يې) ۴ (

يا:

ماته سره په وينوخـــوله لېوه ليده شی

چي دظلم په پيسه پيرودی پان خورې

)دېوان ٣٤٣مخ(

په لمنليک کې ورته کښلي دي : چی = چی يې

يا:

لادي صافه آئينه اوســـهٌ حميده ٌ

چی داهسی وهرښکلی ته حيراني

)دېوان ٣٨٦مخ(

دي بيت يې هم په حاشيه کي کښلي دي : حيراني = حيران يې) ۵ (

له دي اوړدوخرګندونواومثالوڅخه به لوستونکوته روښانه سوې وي ، چي دايوه عادي درسم الخط مسئله نه ده چي څوک يې بس په دي خبره حل کړي چيٌ داګړدودي لانجه ده .... داموږپه لږکيوکي راوستې دهٌ اوڅوکرښي وروسته بيا وايوٌ دالوی پرابلم دی . داعجيبه ده چي په اروپايي ژبوکي دغه کليتيکس (واړه کليمات) تړل بې اکسينټه دي او په کندهارکي اکسينټ لري ، دا د اکسينټ مسئله ده چي له نورو ګړدودوسره توپيرلري . ٌ) ٦ ((چي لوی پرابلم يې ګڼئ نوبيايې ولي په پام کي نه نيسئ ؟ ولي حساب نه پرکوئ ؟ ولې تحليل وتجزيه نه کوئ ؟ ولي يې نفی کوئ ؟ ددې منطق څه دي ؟ دليل يې بس همدادئ چيٌ د ا موږپه لږکيوکي راوستې دهٌ . داتولي پوښتني مستدل جواب غواړي.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۱) پښتواوپښتانه دژبپوهني په رڼاکې ـــ ۳۰۳ ، ۳۰٤ مخونه .

(۲) ښکلامجله ـ ٤کال، ۳گڼه ٥٠مخ

)۳(دمثالودابرخه ما په یوه مقاله کې چې ډاکټر بسم الله امیرپه جواب مې کښلې وه ، هم راوړې ده . دا مقاله په کندهارمجله څلورم کال دوهمه گڼه ، ۱۳۸٤ل کال کې چاپ سوې ده .

)۴ (دعبدالحمیدمومندپه کلیات کې چې دښاغلي محمدآصف صمیم په زیار برابر سوی دئ ۱۳۸۳ل ، دابیت په همدې بڼه راغلی دئ خوځرگندونه یې ورته کښلې نه ده . دکابل دپښتوټولني د۱۳۳۰ش چاپ دېوان اوحمید درو مرجان ـ د سید انوارالحق جیلانی ترتیب ،داغزل نه لري.

)٥(دعبدالحمیدمومندکلیات اودرومرجان کې دابیت همداسې بې له توضیح راغلی دئ

)٦ (ښکلامجله ـ ٤کال ، ۳ گڼه ٥٦ مخ

ښځینه جمعي

په تحمیل سوې کره لیکنۍ پښتوکې دښځینه جمع له پاره یې په تولوحالاتو کې اوږده(ې) په پای کې وراچولې ده لکه ښځې ، منې ، سترگې ، هوټلې ، ژړاوې ، اناگانې، میندې ، کرکیانې ، خروټې ، شینوارې اوربشې ...(۱)اودلویدیځ گړدود، چې دکندهاري گردودپه نامه هم یادېږي ، ځانگړتیاوې یې د" بې قاعده گیو" په حساب کې شمېرلې دي . زه به تاسې لوستونکوته ددې لهجې دښځینه جمع قاعده بیان کړم اوددغې قاعدې مثالونه به کلاسیک ادب کې هم درکړم.

په لویدیځه لهجه کې هرهغه ښځینه مفردنوم چې په پای کې یې زوره کی اوفشارېې پر لومړۍ څپه وي ، دجمع په صورت کې یې پای ته (ې) ورلوېږي . لکه:

ښځه ښځې

کونډه کونډې

پېښه پېښې

منډه منډې

تنده تندې

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

لنګه   لنګي

لنډه   لنډي

ونډه   ونډي

اوهرهغه ښځینه مفردنوم چې په پای کې یې زور(فتحه) او فشاریې پر وروستۍ څپه وي،دجمع په شکل کې یې پای ته (ې) ورلوېږي . لکه:

منه   منې

لنده   لندې

غرمه   غرمې

پېښه (تقلید) پېښې

سږمه   سږمې

کونده   کوندې

دنده   دندې

اوږده   اوږدې

ددې قاعدې دڅېړلوپه نیامت مې دحمیدمومند اواشرف خان هجري دېوانونه هم وکتل . دحمیددېوان (۱۳۶۳ش کال چاپ ــ کابل) په ۲۸۰ مخ کې یوه غزله سته چې مطلع یې ده:

چې زغمم ستادرقیب بدې فتنې زه

یاره کله یـــــــم داهسې بې کینې زه

ددې غزلې نورې قافیې (یینې ، سینې ، نینې ، پښتنې ، ستنې ، آدینې ، مدینې) کلمې دي چې مفردشکلونه یې (یینه ، سینه ،نینه ، پښتنه ، ستنه ، آدینه ، مدینه) دي اودټولو فشارپر وروستۍ څپه دئ ځکه یې نودجمع شکلونه په اوږده یې باندې د(پښتنې) پر وزن جوړکړي دي . په ۳۱۵مخ کې بله غزله سته چې مطلع یې داسې ده:

څه حکمت دی چې مې نه چوي لاسینه

یـــــــــــاره ســــــــــتادرقیبانوپه کینه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددې غزلي نوري قافيې (يينه ، مدينه ، مهينه ، نينه، پشمينه ، رنګينه ، کمينه ، ارتينه) دي.

په دغوټولوقافيوکي يوه لاهم داسي نه ده ، چي فشاردي يې پرلومړۍ څپه وي اوکه فرضاً حميدمومند (غنمينه ، اوربشينه ، شيرينه ...) دوروستۍ څپې په فشارتلفظ کولای ، هرومرويې په دې دووغزلوکي راوړلې .دپښتواوپارسي په پخوانيو شاعرانوکي دا دود موجود و، چي تر وسه وسه يې په غزل کي ټولي هم مثلي قافيې راوړلې اوداېې پرژبه باندي دشاعرد تسلط نښانه بلله . په ١٤٧ مخ کي هم دتيرو دوو غزلوپه شان ورته قافيې راغلي دي . له دې مثالوڅخه داسي ثابتيږي چي د حميدپه مومندۍلهجه کي د اوسنۍ لويديځي لهجې په شان دښځينه جمع قاعده موجوده وه.

د اشرف خان هجري په دېوان کي همدغه قاعده پالل سوې ده . دده ددېوان (د١٩٥٨ع چاپ ــ پيښور) په ٤٧٦مخ کي يوه غزله په دې لاندي مطلع باندي ثبت سوې ده:

دډنياخـــــــــونه دبادپه مخ ايرې دي

پائنده چارې هورې دامسخرې دي

ددې غزلي نوري قافيې يې (خورې دي ، دېرې دي ، څهرې دي ، تېرې دي ، اسرې دي ، منارې دي ، هورې دي ، پېرې دي ، سپېرې دي ، سورې دي) سره تړلي دي . په دې قافيوکي يوه لاهم داسي نسته ، چي فشاردي يې پرلومړۍ څپه وي .که اشرف خان هجري (ښځه ، ونه ، لمنه ، ....) ددوهمې څپې په فشارتلفظ کولای ، هرومرويې دلته راوړله.

په ٤٨٢مخ کي يوه بله غزله هم سته چي دقافيې کلمات يې (څهرې ، تېرې ، ايرې ، دېرې ، سورې ، څېرې ، آيرې؟ ، خورې ، پرې ، پېرې ،زهرې ، اسرې ، مېرې) راوړې دي . دلومړي دفترپه ٢١٢مخ کي دهمدې قافيې په شان راغلي کلمات (خورې ، انبارې ، سورې ، نغارې ، درې ، سفرې ، زرې ، تېرې ، طرې ، څهرې ، دېرې ، ايرې ، اګرې ، سيرې ، ښيرې ، هديرې ، چهرې ، مېرې ، فوارې ، سپېرې ، منارې ، آرې ، خورې ، ديورې ، مسخرې ، دهرې) دي . دټولوفشارپرورروستۍ څپه دئ .

دمقطعاتوپه ٥٤٠ مخ کي هم د(زمانې کړې ، شکرانې کړې ، رخنې کړې، معنې کړې، خزانې کړې ، ويرانې کړې) سره قافيه کړې دي .

درباعياتوپه ٥٦٤مخ کي يې هم (خولې کا ، قيصې کا ، پسې کا) په قافيوکي سره اوډلي دي .

له دې څخه معلوميږي چي داشرف خان هجري په خټکه لهجه کي هم دلويديځ ګردودپه شان قاعده جاري وه . که اشرف خان هجري (ونه ، ښځه ، لنډه ، ونډه ،...) دوروستۍ څپې په فشارتلفظ کولای ، دلته به يې دجمع شکلونه په قافيه کي هرومرومونډل سوي وای.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوپه اوسني معيارکي دغه قاعده د(بې قاعده ګيو) په کتارکي راوړل سوي اود ٌ کتاب دېنډېدو ٌ په دليل !بياله پامه غورځول سوې ده . که دپښتومعيارتاکونکوپه دې برخه کي دبې قاعده اکثريت ؟ پرځای باقاعده اقليت ؟ اوکلاسيکه ادبي پښتوپه پام کي نيولې وای ، لکه د(په) او(پر) په برخه کي چي يې نيولې ده ، زماپه فکربه يې ډېرمعقول کارکړی وای (۲) . اوس چي يې داکارنه دئ کړئ ، نولېترلږه خودي دهغه چاپرليکنوداعتراض ګوته نه ږدي ، چي داقاعده پالي .

ژبني مسايل داکثريت په معيار(هغه لاهم شکمن اکثريت) حلول د ژبنيواصولوپرمنطق برابرېدلای نه سي اوداسي ښکاري چي ددغه شان فيصلوترشادي دناژبنيواصولوبې منطقي پرته وي . دناژبنيو اصولو د بې منطقۍ ترزهرجن شپول لاندي هررازېلاوبتر را غونډېدلای سي . د ژبې خواخوږي بايدځوان نسل ته دغه بلاوبتر ورانتقال نه کړي.

(۱) پښتوپښويه ــ ۹۱ ،۹۲ مخونه

)۲ (دعددي جمع په برخه کي پوهانددوکتورزيارصاحب (دوې نجوني) ليکي، نه (دوه نجوني). خونوريې بيانه پالي اودکره ليکني محتسبين هم ډېر سرنه په ګرزوي . نېخه چي ولي ؟

التباس ته نه پاملرنه

التباس ته نه پاملرنه) دی He= ـــ دی: (Is=

په اوسنۍ کره ليکنه کي ددې التباس په باب فکرنه دئ سوئ . مثلاً په دې جمله کي (دی زماورورد‌ی) ، لومړی (دی) مفردغايب ضميراودوهم(دی) فعل دئ خودواړه په (ی) ليکل کيږي .که دلهجوپه وړاندي ښه نيت موجود وي ، نودغه التباس له لويديځ ګردودخخه په استفادې سره په دې ډول ليري کېدلای سي:

دی He = او دئIs=

په کره ليکنه کي وينې (مى بينى) اووينې (خون) يوشان ليکي ــ سرې (سرخ) اوسرې (امبار) يوشان ليکي ــ ورځې (مى روى)، ورځې (روزها) ورځې (ابروان) يوډول ليکي .

ترهغې دې وروسته (۱)، دغه (دي) له ښځينه مفردغايب ضمير)دي (she = سره التباس لري.

(لړې) دلړل له مصدرخخه له (لړې)= دوريځولړې سره التباس لري ، البته که دواړې په (ې) وکښل سي.

اوداسي نورډېرمثالونه.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

داچي ويل کيږي دلويديځي لهجې (وسو) له (وسو = وسوځېد) سره په التباس کي واقع کيږي اودهمدې دليل له مخي يې په (بې قاعده ګيو) کي راوړي ، زماپه خيال پوخ دليل نه دئ . دارنګه التباسونه په نورولهجوکي هم سته خوهغوته څوک (بې قاعده ګۍ) نه وايي . لکه په دې لاندي مثالوکي:

شوم (شدم) له شوم (نحس) سره ؛

شوله (دانجلۍ واده شوله) له شوله (پوډول خواړه) سره اودغه له شوله (تېره تېغ) سره ؛

شوه (دانجلۍ واده شوه) له شوه = کښته سره ؛

که شوه د (شيوه) په شکل وليکل سي نوله (شيوه = طريقه) سره ؛

کښته (پايين) له کښته (ازکشت) سره ؛

لاړ (رفت) له لاړ (دمرغلرولاړ) سره . اونورډېرالتباسونه.

زه دااالتباسونه دالفبې پرنيمګړتياوراړوم . په نوروژبوکي هم دغه رازالتباسونه سته.

په پارسي کي برد(يووړ) له برد(يخ ، سوړ) سره ؛

شد(سو) له شد(دفشارنخښه) سره ؛

در(دروازه) له در(مرغلري) سره.

په انګرېزي کي د (read)فعل ماضي حالت په عين سپيلينګ خو جلاتلفظ سره) د redپه شان (جوړيږي.

(١) پښتوپښويه ــ دريېيم چاپ ــ ٢٩٧مخ

د ايې لابله

ناسم ــ ٌ اوهغه ټولي هيلي اواميدونه ترښاورولاندي شول ٌ (١)

سم ــ اوهغه ټولي هيلي اواميدونه ترخاورولاندي شول.

ناسم ــ ٌ چې له کتاب ، لوست اوقلم سره ددې دلېونۍ مينې اندازه ترې له ورايه لرېداى شي ٌ (٢)

سم ــ چې له کتاب،لوست اوقلم سره ددې دلېونۍ مينې اندازه ترې له ورايه لګېداى شي . لرېدل = کمېدل

ناسم : په ټولوهغوولايتونوکې چې سک لګکې ژوندکوي .... (٣)

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

سم : .... په ټولوهغوولايتونوکې چې سک لړکې (اقليت) ژوندکوي ....

(روږد) کلمه د (عادت) پرځای کارول يوه ډېره بيخونده ترجمه ده . (روږد) کلمه د(اموخته) په معنا استعماليږي . (موږک په کندو روږد سوی دئ ، يعني دکندولاريې مونډلې ده هره ورځ ورته راځي . غل مو په کورروږدسوی دئ يعني څوواره يې غلا راڅخه کړې ده . غلا دغله عادت وي مګرداچې اوس زموږدکورلارمونډلې ده ، نوواېوچې زموږ په کورروږدسوی دئ . که (روږد) دعادت له پاره استعمال کړويعني غله زموږله کورپرته دبل کورغلا اصلا کوي نه.

ۜ داېي روږد و ٌ (پښتوتاج التواريخ ۲۲۰ مخ) په هيڅ صورت سره داسې معنا نه ورکوي چې (داېي عادت و) . له بلې خوا د(عادت) کلمې دپښتوکولو ضرورت څه دئ ؟ هره کلمه بايدپښتونه سي.

ۜ زمارورږد دا و ٌ په مطلق ډول ددې جملې ترجمه نه ده ،چې واېي (عادت

من اين بود) . داټوله بيخوندي دسوچه توب له (عادت) څخه راپيدا سوې ده .

(پل) او (قدم) يوله بله توپيرلري.

ۜ داکړدی دامپراتوردتره دزوی له کيږدی نه دېرش پله (قدمه) ... لرې درول شوي وې . ٌ (هماغه اثر۱۲۳مخ)

(پل) په خاوره ياخټه کې دانسان ياحيوان دپښې ايښولوله امله جوړې سوې نخښې ته وايي چې اوږدوالی دپښې په اندازه پورې اړه لري او ښايي دانسان پل د۲۵ ــــ ۳۰ سانتي متروپه شاوخواکې وي . خو،له (قدم) څخه مراد(ګام) دئ چې اوږدوالی يې ديوه مترپه شا و خوا کې اټکل کېدلای سي . په تېره جمله کې يې مراد ګام دئ يعني دا کړدی د امپراتورله کړدی څخه دېرش متره ليرې وه . که يې دېرش پله وبولو ، نو دافاصله بايد ددرومتروپه شاوخواکې وي . ماته داخبره بيا هم عجيبه ښکاري چې آخر د(ګام) کلمه بايدولې استعمال نه سي ؟ د دا راز مثالو بيانول په رشتياسره يوبل کتاب ليکل راڅخه غواړي .

(۱) بينواويبپاڼه ـــ ۱۲جولای ۲۰۰٦

(۲) ټول افغان ويبپاڼه ـــ دبې بې سيده عارف ... کتاب ته داستادصميم سريزه ـــ ۱۱زمری ۱۳۸۵ ش

(۳) بينوا ، ٦نومبر۲۰۰٦، دميرويس جلالزي رپوټ دباباناڼک د ۵۳۹يم تلين په مناسبت

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

مونږ ـــ موږ ـــ موږه

دلیکني معیارلارویان داسي فکرکوي چي لیکنه په فیصله باندي سمیږي . که دکاغذ پرمخ څه ولیکل سول نوګویا معیارهم تطبیق سو . پوهاندزیارصاحب وايي ؓ �. موږپه ننګرهارکي داستونزه درلوده چي موږ، مونږاو�. موږدومره وکړه چي لیکدودمووررسم کړ. اوس ننګرهاري لیکوال ، شاعر، څیړونکي (ن) غورځولی دئ . ؓ (۱)

خودهمدي مجلې په ۱۷مخ کي داستادیوه اروابښادشاګرد، چي استاد يې دروزني خبره لاهم کوي ، په يوه شعرکي مونږ،موږ ، موږه دري واړه

استعمال کړی دئ .

ؓ موږه دي وينومانوا!

خوموږدي وينوبيږی

زمونږميلي ، پرهديروټولېدل ؓ

زه له دغه استعمال سره هيڅ رازمشکل نه لرم . دشاعرشعر مي خوښ دئ اودپښتوشعرپه وياړونوکي شمېرم . نه کوم اعتراض پرلرم اونه په زړه کي کومه خيره . نه له نوموړي لهجي سره دښمني لرم اونه بې احترامي . له يادوني څخه مي مراددادئ چي يوازي مودکاغذپرمخ په فيصلوځان خوشاله کړی دئ . ژبني ، ټولنيز ، اوسياسي اصلاحات که په فرمانوباندي منځ ته راتللای نوبه زموږهيواداوس دنړی په ډېرو پرمختللو هيوادوکي شمېرل کېدلای .

تردې يادونووروسته نوبايدپوښتنه وسي چي : آیادمعياريت هڅه بري ته رسېدلې ده ؟

(۱) ښکلامجله ٤کال ۳ګڼه ٥٠مخ

آیادمعیاریت هڅه بري ته رسېدلې ده؟

دژبي معياريت ديوه پروسيجرپه لاسليک اوديودوودروکتابوپه تاليف بري ته نه سي رسېدلای . دادمعياريت پرلورلومړي ګامونه دي خودادپټي سردئ ، پټی وروسته سورور دئ . بري ته لاډېرګرنګونه پاته دي چي ووهل سي . په پروسيجرکي راغلي لارښووني چي له ښوونځي نيولي بيادټولومطبوعاتواوميډيا په ګډون هرځای عملي او منل سوي نه وي ، دبري ادعاکول يوه شاعرانه باټه ده . انفرادي هڅي خودډېري ستايني وړدي مګرکافي په هيڅ ډول نه دي . ترڅوژبه له تاداوڅخه کره نه سي ، له ښوونځي څخه کره ژبه ونه ښوول سي ، په ښوونځي کي بياددولت پروګرام

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورته عملي نه سي ، ژبه کره کېدلای نه سي . اوس به سمدلاسه هغومره گوله اخلوچي هضمولای يې سو ، چي يوه موهضم کړه بله به اخلو. داکه کلونه نيسي، که لسيزي ، که پېړۍ . چاره نسته .

که مودٌ کړي مي باربري ، زوی مي راملاکړهٌ فارمول پرتطبيقاوه ، دغسي ژبه به ځيني جوړه کړئ لکه دانن چي يې په راديوگانواوانټرنيټ کي اورئ اولولئ يې .

وماعليناالی البلاغ.

دمعياري ژبي عاميانه درک

دمعياري ژبي عاميانه درک

اولهجوته په سپکه سترگه کتل

دايومنفي بهېردئ ، چي زه بېربرم خدای مه کړه تاداويې پرتعصب باندي ولاړنه وي . ددې بهېرلارويان دمعيارله پاره يوازي يو محک لري اوهغه دپښتوپه مرستندويو فعلونوکي په (شين) باندي د(سين) اړول اوپه هغه پوري اړوندتلفظونه دي . که چاداکار کړی وي ، ژبه يې پرمعياربرابره گڼي ، نورکه يې هرڅه بلاوبتراوله گرامرڅخه سرغړوني کړي وي ، دهمدغ يوه محک په خاطرورمعاف کېږي . دې بهيرڅه د پاسه نيمه پېړۍ دافغانستان پرمطبوعاتو اوميډيا باندي واکمني چلولې ده . ددې منفي بهېر له امله ډېرمستعد اود خورا ښه ميکرو فونيک آوازڅښتنان پښتانه په کابل راديوکي دوياندئ له حقه بې برخي سوي دي ، دډېرښکلي آوازلرونکي محلي سندرغاړي د خپل هنر دښوولولو حقه محروم سوي او ورپسې مايوس سوي دي او هغه هم په دې مضحک دليل چي د(ږغ) لغت يې دتاريخي انتخاب په حکم د مور له غېږي څخه د(غږ) په شکل زده کړی او اورېدلی نه و . (١)

ددې منفي بهېرلارويان په نظراوخبروکي داسي ښيي ، چي گويا دوی ليکنی پښتويوه کول غواړي خوپه عمل کي يې دخلکوپه خولو کي دژبي دبدلولوناکامه ،بې معنا اوبې منطقه هڅه پيل کړې ده .

دې منفي جريان پښتوژبي اوپښتنوته ډېرتاوانونه رسولي دي اوکه يې مخه په يوه سالم اوټول افغاني تدبير ونه نيوله سي ، لابه يې نورهم ورسوي . دهمدغه منفي بهېرپه وړاندي دفاعي عکس العمل هم د پښتنوپه گټه تمام سوی نه دئ اومنفي انحرافات يې زېږولي دي چي د انديښني وړدي.

علامه رشاد(رح) دگوربت مجلې له خبريال سره دمرکې په ترڅ د مرکه چي ددې پوښتني چيٌ دسيمه ييزي لهجې د کارولوپه اړه موڅه نظردی لکه ځيني ليکوال وشول فعل مشتقات په سول ليکي، داچي په گڼ شمېرځايونوکي ټکرمنځته راولي،لکه (وسول) چي اورېدونکی يې کيدای شي (سوځېدا) وانگيري ،ښننه غوړام تاسې هم دهمدې لارې پيروي کوئٌ په جواب کي داسي ويلي دي :

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ٌ داسي ملتبس کلمات خوپه ژبه کي خوراډېروي . ددې مانادا‌سي نه ده چي وسول . ددې صحيح تلفظ خووسوځل دی . نوپه هغه شکل دې يې راولي بيابه له دې التباس څخه خلاص وي (۲). امامسئله داده چي دلته تاريخي سلسلې بايدسرې په نظرکي ونيسي . کوم وخت چي فيصلې سره کيږي ، هغه وخت پردې مفصل بحث په کاردی . نود لهجاتوقطعي ترک يابيخي ترک داپه هيڅ ژبه کي نه سته ... دامسايل په گرده دنياکي سته . ددنياپه گرده ژبوکي سته . بحث دي وربانديې وسي اودې ته په کرکه کتل ښه کارنه دی ، مناسب کارنه دی . (وسول) څوک ليکي ، ودې ليکي ، (وشول) څوک ليکي ، ودې ليکي ، (وشي) څوک ليکي ، ودې ليکي او(وسي) ليکي ودې ليکي . ولي داباځت داختلاف نه گرځي . موږتاسي دغه اوس فارسی چي وينودې فارسی کي څومره تفاوتونه سته په ليکنه کي سته اويوازي فارسي نه ده په نوروژبوکي هم همدغه اختلافات موجوددي (۳) . نودغوته دومره په اهميت کتل زماپه فکرلږڅه تنگ نظرښيي ٌ) ۴ .)

کله چي دنوري نړی په راډيوگانوکي دپښتوپروگرامونه دسياسي انگېزوپه ټونگ ددغه منفي بهېرتراغېزوتلي پيل سول ، نوځينو پښتنوته په خپله هغه ژبه بانديې دويانډی اوکارمونډلوزمينه برابره سوه ، چي دمورله غېږي يې زده کړې وه . خوپه هماغوپردېسو موسسو کي هم کله ددغه منفي برداشت پلويان دخپلوپښتنووروڼو دکار او زيارمخه نيسي.

(۱) پروين فيضزاده ملال په دې برخه کي خوراترخه حقايق بيان کړي دي . وگ : ښکلامجله ــ ۳ کال ــ ٦ گڼه ــ ۱۲٤مخ

)۲ (داوسنۍ کره ليکنې التباسونه ما (هوتک) دهمدې کتاب په (۱۱۲ مخ) کي راوړي دي ، دمعيار محتسبين بياپه هغه کي ری نه وهي .

)۳ (دااختلافات دهمدې کتاب په (۲۹ ــ ۳۱ مخونو) کي ولولئ.

)۴ (وگ: گوربت مجله لومړی کال ٦ گڼه ــ ۲۵ مخ.

دکره ليکنۍ پښتوداوسنۍ هڅي

دکره ليکنۍ پښتوداوسنۍ هڅي

د نه تطبيق او له هغې سره د مخالفت عوامل څه دي ؟

انگرېزي ژبي دمعياريت له پاره زاړه ديني متون(ټکسټونه) درلودل ، عربي ژبي هم درلودل او ځينونوروژبوهم . اروابښادعلامه رشادوايي ٌ عرب که مثلاً دقريشولهجه غوره يامعياري گڼي هغه خوقرآن پکښې نازل سوی دئ اماپه پښتوکي خوداسي يومتن موږنه لروچي هغه دي تقدس هم ولري اوهغه دي دومره جامعيت هم ولري اودهغه تلفظ

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي يا دهغه ليکدودي موږومنو � ُ (۱)ځکه نوکله چي ددي ژبودمعيار اړتيا منځ ته راغله ، دغوزړومتونودمعياري ژبي ديوه تاداو په توګه سترول ولوباوه. خوپه پښتوکي موږزاړه ديني متون نه لرو. د خيرالبيان متن خودروښان پيرپه ژوندکي لادرويزه خپلوداورلمبوته اچاوه . ترلسمي هجري پېړۍ وروسته چي نورادبي کلاسيک متون راپاته دي، په هغوکي دخطانوله خوالاسونه وهل سوي دي . دهغو لهجې،دجملوجوړښتونوته دخطاط له ذهنيت سره سم تغيرورکړه سوی دئ (۲).ځکه نودمعياري پښتوله پاره په دغه مشخصه برخه کي د نوروهيوادو د ژبپوهانو پرپلوباندي ترمزله رسيدلای نه سو. موږبايد د پښتوپه برخه کي خپله مشخصه اودژبي اودهغې دويونکوله عيني اوواقعي حالت سره سمه لارواخلو. لکه وړاندي چي موخوواره ويلي دي ، پښتودپښتنوله ژوندځخه سيوا په خلاکي مطالعه کولای نه سو . داخبره دلمرپه شان يوحقيقت دئ چي پښتودخپلوګاونډيوژبوپه پرتله وروسته پاته سوې ده اود پوهاندوکتورزياراخبره دکاني کرښه ده چي ويلي يې دي ٌ دپښتودفرهنګي سيالۍ کمزوري اووروسته والی دخپلي وروسته پاتې ويونکې ټولنې پايله ده . ددي جرړه بايدپه اړوند ټولنيزبشپړتيايي بهيرکي وپلټواوهغه داچې ديولړتاريخي ــ جغرافيايي اونورولاملونوپربنسټ پښتني ټولنه په يوه وروسته پاتې مخ ځمکواکي ټولنپير(فورماسيون) تېرني پېرکي (۳)ځنډېدلي پاتې اويوه برخه يې چي ځمکواکي (فيوډالي) هغه ته رسېدلې ، بياهم ترډېره پښه پرځای پاتې شوې ، نو په دې توګه پښتانه له هندي اواورياني (پارسي) خپلوانو او ګاونډيو سره په هيڅ ډګرکي دسيالۍ جوګه شوي نه دي اوپه ټوليزډول ترې لږترلږه يوټولنيز پړاووروسته دي .... (۴)دې اودې ته ورته نوروعواملونه يوازي داچې پښتانه يې له خپلو ګاونډيوځخه ٌ يوټولنيز پړاو ٌ وروسته پاته کړي دي ، بلکي دهغوی دژبنيوګړدودو تر منځ اړيکي يې هم سره ليري ساتل سوي دي . دپښتو د بېلابېلو لهجو ويونکي ان تردانزدوکلونوپوري لاهم يودبل په ژبه باندي په پوهېدلو کي جدي ستونزي درلودې . ديوي پښتودمنځ ته راتګ له پاره دهغې د ويونکوترمنځ يووالي اونږدېکت ته اړتياسته . هرکله چي دغه ارمان تر سره سي بيابه دژبي ديوکېدلوله پاره يوه کوچنۍ هڅه هم ډېرکار وکولای سي . دژبي دويونکوترمنځ نزدېکت ځانته مشخصه ټولنيزه او اقتصادي زمينه غواړي . دټولنيزاو اقتصادي ژوندپه يوه مشخصه مرحله کي دغه راز نزدېکت ممکن کېدلای سي . دغه ټولنيزه او اقتصادي مرحله ځينو پوهانو د سرمايه داري نظام ټينګښت بللی دئ اودژبي دمعياريت خبره يې ددغه رازيوه نظام په سته والي کي ممکنه او عملي ګڼلې ده چي ترډېره ځايه يې خبره دمنلووړهم ده) ۵. (

لکه وړاندي چي مي اشاره ورته وکړه ،پښتانه دري ځلورلسيزي وړاندي يودبل په لهجوډېرلږپوهېدل .اوس داستونزه لږڅه مخ پر حلېدو روانه ده . زماخپله دپوهنتون تجربه ديوه عيني واقعيت په توګه داده چي دپښتوژبي دويونکوترمنځ دلهجوي اختلاف له امله له بده مرغه فاصله سته . موږچي دپوهنتون په ليليه کي دلومړي ځل له پاره دپښتو دبېلابېلولهجوله ويونکوسره ديوځای کېدوزمينه ومونده، هلته په دغه واقعيت باندي ډېرښه پوه سوو. هورې به موږته يودبل پر ټوکو خندانه راتله . که موږ کندهاريانو به پخپلومنځوکي ټوکي کولې او ژبني ظرافتونه به مويوبل ته سره تبادله کول ، پکتياوال او ننګرهاريان به اريان راته تللي و اوپوښتنه به يې کول : داتاسي پرڅه خاندئ

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

؟ دغه رازموړیووخت دوردګودتوکوداوربدلوپروخت له هم داسي حالت سره مخامخ سوو . له دې څخه ښکاري چي درې څلور لسیزي وړاندي لاد پښتنومحصلینو ترمنځ د لهجوپه پوهېدنه کي مشکلات موجودول . داستونزي اوس ورو ورو دحلېدوپرلور رواني دي خومزله ته لاډېرموړونه پاته دي. نوګویا هغه شرایط چي له دې ټولو لهجوڅخه دیوې معیاري لهجي دراوتلوله پاره لازم دي ، لاتراوسه پوري نسته.

دنړۍ دنوروژبوتجربو راښوولې ده اولکه تاسي چي دانګلیسي ژبي په برخه کي ولوستل ،دمعیاري ژبي ترټاکلووړاندي بایددهغې دلهجو ټول لغات حتی المقدور راغونډ سي . په پښتوکي داکارخولاڅه کوې ، دپښتولهجولغوي زېرمي له سره کتلي سوي نه دي . دپوهاند زیار صاحب انفرادي هڅي په دې برخه کي دستاینې وړدي خوکافي نه دي . که د پښتودټولو لهجوله کتني څخه مراد هغه هڅي وي چي د افغانستان دژبپوهني داطلس برابرولوپروخت (۱۳۴۱ــ ۱۳۵۱ ش) سر ته رسېدلي وې ، نو دهغوڅېړنوپه سرنوشت خوتر۲۰۰۰م کال پوري ددغي موسسې مدیر اروښادداکټرالهام لاهم خبرنه و . اروښادالهام په دغه کال لیکلي دي :ٌ ... دکابل پوهنتون دژبواوادبیاتودپوهنځي له ځلموپوهانوڅخه یوټیم جوړشو،چي اول وروزل شي اوبیادژبوپه ثبتولګیاشي. په دې ډله کي زیار،اڅک اوپالوال هم برخه لرله. دي ډلي ... دژبني ګړودیزاطلس دتدوین لپاره یې ښایسته ښه موادثبت کړل . په آخرکې دغه موادیونسکوته وسپارل شول چي دافغانستان دآریاني اطلس ورڅخه تدوین اوبیاخپورشي .خوله بده مرغه تراوسه پوري دهغه څرک ماته ونه لګېده . ٌ (٦) داروښاد الهام دغي پوښتني ته پوهاندزیارپه حاشیه کي کښلي دي چيٌ دغو پوښتنوغبرګون دکتاب په متن کي دئ . ددغه اطلس دپروژې یوبل فعال غړي ډاکټرپالوال خولادغه موادکافي هم نه دي بللي . ده څوکاله وړاندي داسي لیکلي دي :ٌ ... دغه دسره او مستندولیکنوله پاره کافي ځکه نه بولم چي یوخویودژبپوهني موسسې غړي ددغي وظیفې دصحیحي بشپړوني له پاره پوره نه وه تربیه سوي . دوهم ــ دوی په لازمه موادواووسایلومجهز نه وه. دریم ـم هغه دپوښتنوکتاب (Questionery) چي دموسسې غړو کارځني اخیستی دایران له پاره ترتیب سوی و نه دافغانستان له پاره . څلورم ــ که څه هم دافغاني ژبوداطلس پروژه دیونسکوله خواڅخه حمایه کیدله مګربیاهم د موسسې دغړوله پاره دکاراوسیدني اوحمل ونقل مصارف اونور تسهیلات برابرسوي نه وه . ځکه نوپه نامساعدو شرایطوکي دصحیحو اومستندوکاروغوښتنه یوه غلطه توقع ده . ٌ

(۷) ماله اروښاد پوهندوی نوراحمدشاکرڅخه اورېدلي وه چي ددغو څېړنو یومتن دکابل پوهنتون دژبواوادبیاتوپوهنځي په الماریو کي ده پخپل لاس قلف کړی ساتلی و. پوهاندزیارصاحب اوس په دغه ترخه حقیقت خبرکړو چي دغه دلسوکلونودکارثمره دحزب وحدت په لاس د کابل دجنګوپرمهال داوریه لمبوکي لولپه سوه اوډاکټرزیار صاحب یې کله کله چي موقع ورته میسره سي دسویس دهیوادله کاپۍ څخه ګټه اخلي (۸)په هرصورت دمطلب خبره داده چي ددې ټیم دکلونو زیار او زحمت ثمره لا تراوسه دسویس له الماریوڅخه راوتلي نه ده اوپه پراخه توګه عامه استفادې ته وړاندي سوي نه ده . هرچاته دسویس دتګ امکانات نسته چي استفاده ځني وکړای سي . دپښتولهجوڅېړنه که سوې هم ده نودجوړښتو (structures)شکلونه به یې په انفرادي توګه ثبت سوي وي .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلغوي پانګي ثبت خولاتراوسه په کړوغاړوولاړپاته دئ . که څوک داادعاکوي چي دلغوي پانګي ثبت هم بشپړسوی دئ ، دا نو تر یوې شاعرانه غټبازۍ په هاخوابل څه نسي ګڼل کېدلای.

پوښتنه داده چي ديوې پښتو اويوه ليکدودله پاره هڅي ولي ځای ته نه رسېږي ؟ ولي يې مخالفين پيداکړي دي ؟ هرومروڅه خبره سته . خامخاځيني عيني اوترذهن دباندي علتونه موجوددي چي ددغي مخلصانه هڅي په لارکي خنډ لوېږي . ددې پوښتني جواب په دې ساده استدلال کي نسي موندل کېدلای چي له نوي بدلون سره تل زاړه عنعنه پال مخالفت کوي . دارازاستدلال ترعلمي تاداوزيات پرسياسي بنسټ ولاړدئ . دپښتوديوه واحدليکدوداوواحدي ژبي له پاره خودچاخبره زاړه دودپال پرلويه لارايله کړئ ،حتی په نوې پوهنه اوژبپوهنه سمبال کسان لاپريوه لارروان نه دي اودمعياري ليکنۍژبي پرټاکلوباندي په يوه خوله نه دي .ښاغلی زيارصاحب پخپله وروستۍ مرکه کي وايي چي دوی يوپروسيجردمرحوم حبيبي اومرحوم خادم اوډاکټردولت محمدلودين په ګډون لاسليک کړ خوخادم صاحب ٌ بيامخالف شو او ويې ويل چي زه دحبيبي صاحب اودده دپيروانولارپه رسميت نه پېژنم اوبغاوت يې وکړ ... ّ (۹)حقيقت دادئ چي زموږ دمشرانواستادانو علامه رشاد، اروانښادروهي ، مرحوم الهام ، اروانښادشاکر، مرحوم عطايي ،رفيع ،ډاکټر پالوال ، اونوروليکنی ژبه له هغي ژبي سره چي موږته دمعيارپه نامه راښوول کيږي ، له مځکي تراسمانه توپيرلري اوحتی پخپلومنځوکي هم يوله بله سره فرق لري . داپوهان چي ماېې تاسي ته نومونه وړاندي کړل ، ټول دژبي خواخوږي اوپرپښتومين کسان وه اودي . زماخپل استنتاج دادئ چي ددې لاري اصلي خنډ پخپله دپښتوژبي اوپښتنوپه اوسني ټولنيز، اقتصادي ، قبيلوي او سياسي حالت کي دئ ، دې کارته د پښتواوپښتنوپه نه امادګي کي دي . هغه رازآمادګي چي ماېې د نورو ژبوپه برخه کي يادونه وکړه . له دې بنيادي عامل سره چي نور واړه او کوچني عوامل ملګري سي نو بيا د ريشاصاحب په اصطلاحٌ خبره بېخي غړکه سي ّ .

تاسي وړاندي ولوستل چي په انګلستان کي دباسوادوخلګود فيصدۍ په پام نيولوسره لاهم د سټنډرډ ژبي دخوځښت هڅي چي له ۱٤ ــ ۱٥ ميلادي پېړۍ څخه راپيل سوي وې ، ايله د۱۹ پېړۍ په سرکي دنسبي برياليتوب اوعموميت مرحلې ته ورسېدې . خودپښتنود عمومي بېسوادۍ په سته والي اود بې ثباتوحکومتو، انقلابو او پاچا ګښتيو په موجوديت کي څرنګه ادعا کولای سو، چي دپښتوله پاره د معيارانفرادي هڅي دبري لوړ پوړ ته رسېدونکی دئ .

په کوچنيواواړخکي عواملوکي يوعامل پخپله ددغه خوځښت د لارويانوپه عمل اوکړوکي پروت دئ ، پخپله په پوهاندصاحب زيارکي پروت دئ،چي ددغه حرکت موسس اوتيوريسن دئ . (۱۰) پوهاند زيار صاحب دخپلوعقايدواو نظرياتو پر سموالي باندي دومره ډاډه دئ ، چي حتی ديوې سالمي مشورې دمنلو له پاره لاهم تيارنه دئ . دی خپل ځان ته ټاکلي اصول اوخپل استنتاجونه دکاڼي کرښي بولي . پوهاند الهام په دې برخه ډېره محتاطانه اشاره لري اوليکيٌ زيار... په ډېرو برخوکي په خورازيات باوراوټينګارغوځ حکمونه کوي اوښايي کومه ورځ دی پخپله هم يوځل بياپرې کتنه وکړي . ّ (۱۱) پوهاند زيارصاحب په دې برخه کي دوستانه انتقادته لاٌ غاښ ماتونکیٌ جواب ورکوي . زه ددوی دغه عادت ددوی پرسياسي اوايډيالوژيکي تفکر باندي تاوانوم . زيارصاحب په سياسي لحاظ په يوه داسي

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایډیالو ژیک محیط کې راښکېل سوی و، چي په لیکنۍ ژبه کي یې د سختو او حتی پارووکوجملواوعبارتوکارول ، له طبقاتي دښمن سره دنه پخلا کېدني مضبوط دلیل ګڼل کېږي اوپه محاسنوکي یې شمېري . پوهاند صاحب زیارله دغي ایډیالوجۍ سره خپل عقیدتي اړیکي هیڅکله هم پټي کړي نه دي اوتل یې په زغرده بیان کړي دي . داددوی دسیاسي زړه ورتیا لوی ثبوت دئ خوله بده مرغه یې ددوی علمي دریځ ته زیانونه رسولي دي . ددغي ایډیالوژۍ په ادبیاتوکي د ټولنړیوالو نورمونو پر خلاف ، دسیاسي مخالف له پاره د ٌ څنځیري سپيٌ لقب ورکول رواځه ، چي دستاییني وړکاردئ . دوکتورزیارد خپلي معیاري لیکنۍ ژبي د منځ ته راوړلودحرکت مخالفان هم په دغه شان ادبیاتو وهل اوټکول . ددوی له یوه جوړسوي لغت سره چي چا مخالفت کړی دئ ، دوی یې په مقابل کي غاښ ماتونکی جواب ورکړی دئ . دوی پخواني مشران پوهان په انک (توهین)سره دودپال وبلل اوله دودپالوسره یې شعارٌ وړاندي دنوي دورانسازه .... پرلورٌ ورکاوه . له دودپال څخه بـه خلکودٌ مرتجعینو اورجعت پسندوٌ معنا اخیستله . پوهاندصاحب په یوه مرکه کي چي په کتابي شکل چاپ سوي ده ، ددغومخالفو دانشمندانو په باب ډېرزیاتی کړی دئ چي وایي : ٌ کاروان به تیریږي اوسپي به غپیږي ٌ) ۱۲ (

دیوي پښتو!خوځښت هغه وخت خپل علمي ارزښت له لاسه ورکړ، چي دثورانقلاب په ارزښتونوکي وګڼل سو . داهغه وخت دئ چي پر هیوادباندي دکمونیستي اوسویتېیستي استبدادډارووونکي څپې مسلطي وې . له هرانقلابي عمل ؟سره مخالفت له سرسره لوبي وې . دا مخالفت که دسرپه زیان تمام سوی نه وای نولږترلږه خوله وظیفي څخه دبرطرفۍ اوله بې سرنوشتۍ سره دمخامخ کېدلوپه بیه هرومرو تمامېدئ . ددغي واهمي اغېزه وه ، چي پوهانډاکټرالهام لا د مقاماتو دترټني له ډاره ځان پهٌ ذهني کارګرانوٌ کي وشمېره (۱۳)چي زمایقین دئ پخپله دالهام مرحوم په نزد به هم یوه بازاري سیاسي اصطلاح وه . دژبي دمعیاري کولوله دغي مشخصي انقلابي هڅي سره دپښتنو پوهانوسترغیرګوندي اکثریت مخالفت ډوله ملاحظات درلودل . دغه وخت له بده مرغه دهیوادعلمي مرکزونه له صلاحیت لرونکو مقاماتو څخه خالي سوي وه . ارواښادحبیب الله تږی ، استاد شپون ، ډاکټر پالوال دمهاجرت لاره اخیستې وه . علامه رشاد د ثور انقلاب له شامته په نامردۍ سره تقاعدته سوق سوی و. له علمي مرکزو څخه لیریتوب اوهغه هم دبې وخته تقاعدپه نامه،علامه مرحوم دځان په حق کي ناحقي ګڼله اودې کاردونه ځورولی و، چي ډېرکلونه یې له خپل نامه سرهٌ متقاعدپوهاندٌ کیښ . ارواښادروهي که څه هم دهیواد خپلواکۍ ته ګواښونوسخت ځوراوه ،خونه یې غوښتل له انقلاب سره په مخامخ مخالفت کي ودرېږي . دپوهنتون غیرګوندي استادانوهسي شپه سبا کوله . دژبپوهني پرډګر یوازي پوهاندزیارپاته و اوله هغه سره د انقلابي دولت ټول امکانات اومساعدتونه ملګري سول اوله هغو څخه په استفادې سره یې دمعیارکورنګي ته پونده ورکړه .داحرکت یوازي اویوازي پرفردي اراده ولاړحرکت و اودهغه وخت صلاحیت لرونکو مشرانوپوهانوټولوورسره لیکلی اونالیکلی مخالفت څرګندکړی دئ .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

خودانقلاب ځواک دچامخ نه کاته اونتیجه داسوه ، چي پر پښتو خوارکۍ باندې دانابللی مېلمه وتپل سو. داچي اوس دهغه له پاره تاريخي سوابق جوړېږي اود پخوانيو ژبپوهانونومونه اخيستل کېږي ، دارواښادالفت اونورو مشرانوله خولې دموافقې په باب نقل قولونه ليکل کېږي ، ټولي هغه افتراګاني دي چي مفتري به يې خدای ته ور وړي .داافتراګاني هغوهڅوته ورته دي لکه دپټې خزانې مخالفينو ، چي دعلامه حبيبي ، استادکامل او نورومشرانو ترمړيني وروسته را منځ ته کړې وې . زمايوه ساده پوښتنه داده چي که دغه ژبپوهان د چا خبره ددې نوي جوړي سوي پښتوپلويان وه ، نوېې بياولي همداژبه نه ليکله .ددغوپوهانواوژبپوهانودليکنۍ ژبي په خوندخوږوک مړېږي نه . تاسي داڅوعبارتونه وګورئ :

ارواښادبينواپه هغه ژبه ليکنه کوي ، چي دده خپل پښتانه يې په ورځنيوخبرواتروکي کاروي . تاسي دده دالاندي متن ولولئ:

" دپخوانوپښتنودعامي طبقې اوغريبانوخوهمدوني دلاسه وسوه چي پښتويې دزمانې دهررازطوفاني هرج ومرج څخه په خپلوسينوکي وساتله اوتردې وخته يې راورسوله . په سووسوو اورژبي شاعران پکښې پيداسوه اودخپلي ژبي ادب يې ترخپله وسه پوري ، دنوروپه زروکالو روزل سووژبوله ادبه سره تقريباً څنګ پرڅنګ ودراوه . که څه هم دوی شاهان نه وه،مګربيايې هم خپل دغريبۍ په کورکي دملي پانګي زياتولودپاره رازراز(پټي خزانې) راغونډې کړې دي ، چي اوس يې کله دسليمان ماکوله کيږدۍ څخه نيمه چپاوسوې خزانه راباسي اوکله دمحمدهوتک پر(پټه خزانه) چي دپښتودهررازمرغلروډکه ده پيښيږي .... " (۱۴)په دغه پښتومتن باندي به دمعيار محتسبين هرومرو دسيمه ييزي لهجي نوم کښېږدي، خوزما پوره باور دئ ،چي دپښتود هري لهجې ويونکي ته په زړه پوري دئ اوخوښيږي يې .

دارواښاداستادګل پاچاالفت پښتوخود (خو) ځای نه لري . سرتر نو که داولس پښتوده اوټول پښتانه چي يې ولولي ، هرومروبه ژبي پر ټکوي . دايوه نمونه به يې ولولو:

" دانسان په وجودکښې دوه شيه ډېرعزيزمعلوميږي چي يوه ته زړه او بل ته دماغ وايي . له دماغ نه علم اوفلسفه پيداشوه اوله زړه نه شعر او ادب.

اروپايان زړه دعواطفواونفسي احوالوځای ګڼي ، مسلمانان دايمان او عقيدې ځای ته زړه وايي . صبر،رحم،کرم، شجاعت،سخاوت دزړه کار دی . عشق اومينه په زړه کښې وي شعرله زړه نه الهام اخلي اوله زړه سره کارلري .... دعواطفوروزل دزړه کاردی اوشعرته دعواطفواو احساساتودظهوراوتجلياتوکوه طوروايلی شو .... همدغه عواطف او احساسات چي دشاعرله زړه نه الفاظوته رانقل شي شعرترې جوړشي او په زړونواثرکوي ") . ۱۵ (

علامه رشادخولکه پخپله چي دروندواومتين شخصيت و، ليکنه يې هم درنه اوپه عين درنښت کي بيا(که يې دمعيارمحتسبين په سيمه ييز تورونه کړي) خوږه ده . راځئ چي ويې لولو :

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ٌ په نړۍ کې دریابونه ډېردي اوپه هغوکي دکښتیوځه کمی نسته . زه چي گورم په دغوکښتیوکي دپښتنوکښتۍ یوه خښمېدلي تندبادپسي اخیستې ده اوپه ډېره تیزي سره یې دنابودۍ دگرداولورته پوري وهي . زموږددریاب داوبوپرمخ نوري کښتۍ هم لیدلي کیږي خوهغه دې توپاني بلانه دي پسي اخیستي . زه نه پوهېږم چي دپښتنوپه کښتۍکي دامقناطسیت څنگه پروت دی چي زموږددریاب له هري غاړي څخه هرتوپان چي پیداسي وخپلي خواته راکشوي . زماپه خیال کېدای سي توپانونه دپښتنوپربلاوهلې کښتۍ مین وي اوله هره یې بادبانو مچولوته په ډېره لېوالتیارادانگي.

آدپښتنوخواخوږو! بلامو‌واخلم لیڅي راوغږئ اوپایڅې رابډوهئ، یوه ډله دبدبختۍ دمقناطیس په لټه کي سئ که مو‌موندددریاب تل ته یې ارتاوکړئ چي بیادنړۍ مخ ونهویني ، بله ډله دکښتۍ هغه بادبانونه وشکوئ چي دتوپان بلاپرمینه ده) . ١٦ (

اروانښادکاندیداکادمیسن سرمحقق محمدصدیق روهي چي کله یوه علمي موضوع لاهم بیانوي ، ژبه یې پرچانه درنېږي . تاسي دده د لیکنۍ ژبي جوړښتونو ته فکروکړئ چي څومره روان دي :ٌ میتودپه اصل کې د٠میتودوس) په بڼه یوناني کلمه ده چي په لغت کې طرزالعمل (دیوې چارې دسرته رسولوطریقې) ته ویل کېږي . په عربي ــ دري ــ پښتو ژبو کې دمیتودپه ځای داسلوب،طریقې،روش، دودکلمې هم استعمالېږي . میتودو لو جی دمیتودپوهنې معنی لري . میتودولوجي دفلسفې یوه څانگه ده چي په عام ډول دعلم اوپه خاص ډول دهرځانگړي علم د څېړنې منطقي اصول بیانوي . ٌ (١٧). دژبي رواني یې له دې امله ده چي د سوچه توب ناروغي ورلوېدلې نه ده . دافادې له پاره یې دخیل غیر پښتولغتونه کارکړي دي هم یې مطلب په ښه توگه په بیان کړی دئ او هم یې دژبي خوندپه زیات کړی دئ.

اروانښادپوهاندحبیب الله تږی هم دمطلب اداینه دلغاتوترسوچه توب نه قربانوي . دی لیکي :ٌ کوم څېړونکي اومولفین چي وایي ترکي خلجیان دزابلستان په ځایي خلکوکې منحل شوي اوپه نهایت کې په پښتوغلځیانوبدل شوي دي هغوی په حقیقت کې داخبره تصدیقوي چي لږترلږه ددوهمې اودرېیمې هجري پېړۍ په حدودوکې وزابلستان ځایي اوسېدونکي پښتانه وو، ځکه جهان نامه وایي چي ترکو خلجیانوخپله ژبه بایلوده اودزابلستان دځایي اوسېدونکوژبه یې زده کړه . که ترکوخلجیانودزابلستان دځایي خلکوژبه زده کړې وي ، که د غلځیانوژبه تراوسه پښتووي اوغلځیان اوخلجیان هم سره یوشي وي ، نودخلجیانودمهاجرت په وخت کې به دزابلستان دځایي اوسېدونکو ژبه هرومروپښتووه . که نه وي نونه بایدخلجیانوپښتوزده کړې وي او نه بایددغلځیانوژبه پښتووي . ٌ).١٨)

داروانښادپوهاندوکتورمحمدرحیم الهام ژبه هم ددخیلولغاتوپرمخ خلاصه ده :ٌ په همدې ترڅ کې دانستیتوت ترجوړېدومخکې او وروسته ډېرکسان دعصري ژبپوهنې دزده کړې لپاره بهرنیو هیوادوته لېږل شوي وو اوولیږل شول

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

،چي په هغوکې عبدالاحدياري ، نوراحمد شاكر، حبيب الله تږي اوماپخپله په امريكاكې ، عبدالحكيم هلالي ، لودين ، پولاد ، ماه گل ، په شوروي اتحادكې ، اځک په هندوستان كې اوزيارپه يورپ كې دژبپوهنيزو علمونولوړې زده كړې ترسره كړې .

داخلک په هيوادکې دژبپوهنې په بېلابېلوڅانګوکې په تدريس ، تحقيق اوترجموبوخت شول اوله خپلې وسې سره سم يې كم يازيات علمي خدمتونه وكړل . دتږي اوزما توجه اوتمركزبه زياتره پرعمومي تشريحي ژبپوهنه باندي واوتدريس موكاوه .... ٌ (۱۹)په دې لنډ مثال كې تاسې وينئ چې ارواښادالهام مطلب په ډېره روانه ژبه بيان كړئ دئ.

د(تحقيق ، تدريس ، ترجمو ، توجه ، تمركز ،...) لغتونه يې پيريان پر سترګونه دي راغلي .ځكه نه دي راغلي ، چي دى پوهېدئ چې د دخيلو لغتونوادې اوباباچي دهرڅای وي ، خوچي ژبې ته ننوتل ، دهغې ژبې خپل مال ګرځي اوپه استعمالولويې څوک نه ګناهكاركېږي.

داستادشپون نثر خوبياپه بل لايزاركشش لري . زه يكښې ورک وم چې كومه برخه يې انتخاب كړم ، اخرمې د(ګټيالي) له اول مخ څخه اوله برخه راواخيسته :

ٌ دادكاپرشی لانه وراغلی اوهرشی هماغسې و چې پلرونوراپرېښی وو. غم ښادی ټولي آشناوې هسې نه وچې دنياګل وګلزاروه خوموږورسره روږدي وو، قادراوحاجی زردادلاهم خپل سودونه خوړل ؛ شاه محمد دوكاندارلاهم چې مې تللې دړه يې وهله ؛ موږهلكانولاهم دګاوندېو دهقانانودپاليزنه ختكي غلاكول ؛ كوډګرې اوفالبينې لاهم خورجينې په شاكورپه كورګرځېدې ؛ دكلوملايان لاهم دكونډواوهلكانوسره پرتوګ ښكلي ګيركېدل . خوهرڅه پرخپل ځای وو اوكه چاشكايت درلود نودخپلې ټنډې اوتقديرنه ورپېښه شوې وه .... ٌ

پوهاندزيارصاحب چې دخپلې جوړې كړې ژبې پرخلاف ليكنه وكړې نودهرچا لپاره ډېره خوندوره، محاورې ته نږدې اوكره وې لكه دالاندي مثال چې ماپه تصادفي توګه رااخيستي دئ:

ٌ استادحبيبي ددغه لرغوني فرهنګيالي هيواددېوه پياوړي پوهاند، ليكوال ، څېړونكي اومؤرخ په توګه خپل ټول ژوند همدا راز علمي څېړنواوپلټنوته وربښلی اوځنګه چې (لټونكي موندونكي دي) نو د داسي ډېروپټوخزانو پر را برسېرونه بريالی شوی هم دی . د غوريانو، سوريانو،لوديانو، لويكانو ، دسوات اوكونړد اميرانو او داسي نورو افغاني اوبياپښتنو واكمنانو اوسوبمنانو برسېرونه اوپېژندنه يې ددغوخبروځلاندي بيلګې او ساري بلل كيږي . ٌ (۲۰) خوچي دكره ژبې ليوالتياوورولاړه سي ، نوبياځوانانوته پښتو ګرامر په داسي ژبه ورزده كوي ،لكه دالاندي بيلګه:

ٌ په پښتوكې كړاوون هم له پښوييزچاراوهم له رغاونيزپلوه يو مخيز آرياني دی او مرستيالكړونه ، لكه (ول ،بودن) اوشو(شدن) هيڅكله په هندي كې نه وو،بلكې يوازې (هو) او(تها) پكې كارول كېږي . همدارنګه په پښتو كې مخكړونه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

یاکړوال مختاړی (فعلي پیشوند) دودلري اوپه هندي کې یې څرک نه لګي . په پښتوکي اوسترمهال له وسمهال کړسره د(به) وییکي په ملتیاجوړېږي ، حال داچې په هندي کې اوسترمهال له یوه ستاینومیزروستاړي چې له آره یې کړواله ده ، رغېدنه مومي (لکه کرونګا) دغه روستاړی دستاینوم په څېړنرینه او ښځینه ، یوګړي اوډېرګړی لري اواوړون مومي .ٌ یاٌ ... موخه داچې پښتودپارسۍ په پرتله داوستااو زړې پارسۍ ترمینځه یومنځوال اکر یادریځ لري اود نوماوړون له پلوه په یوه زیات لرغونې پړاوکي تېکاو مومي ؛ هرګوره د کړاوړون له پلوه پښتوزیات ونجون موندلی دی . ٌٌ (۲۱)نوچې له یوې خواموضوع ترخه علمي موضوع وي او له بلې خوایې ژبه دغسي نابلده وي ، دلوستونکي اریان دي نوخدای مل سي..

له تیرومثالوڅخه به تاسي ته څرګنده سوې وي ، چې دپښتنوټول پوهان او ژبپوهان هغه ژبه نه لیکي ،چې موږته دمعیاري په نامه را ښوول کیږي.

لکه وړاندي چې مي وویل ،دژبي دمعیاري کولوله هڅي سره مخالفت هغه وخت زیات سوچي داهڅه دثورانقلاب له ارزښتونوسره وتړل سوه . ماته په لومړي سرکي داسي ښکاریدله چې له دې حرکت سره دمخالفت اساس به هغه دچاخبره لهٌ علي سره محبت نه بلکي له معاویه سره دښمني ويٌ خووروسته مي پښتوژبي ته ددې حرکت په تاوانوسرخلاص سواودپوهانواندېښنې راته معقولي ثابتي سوې.

لکه دثورانقلاب ددفاع له پاره چې دټولني ددانسته وو کسانو پر ځای لهٌ العوامٌ څخه کارواخیستل سو، دغه راز د معیاري ژبي دا اوسنی خوځښت هم له څوګوتوپه شمارمحدودواومعدودومنلو لیکوالو پرته نوردخالي ذهنوپښتومینو زلمیانوپراوږووبارسو اوپه پر مخ بېولو کي یې له هر رازماکیاولیستي لاروچاروڅخه کارواخیستل سواو اخیستل کېږي . ددغوزلمیانومعصومو مغزو ته دمعیارمحک داسي تلقین سوی و، چي که چا دپښتو افعال (سو ، سي ، ....) پـــــــه (شو، شي ، ....) وکښل ، ګویامعیاري پښتویې ولیکله . څرنګه چې په دغه اوسني دچاخبره کره پښتوکي شین سالاري واکمنه ده ، ځکه یې نو دمعیارپه نامه منلې ده اونوریې په ګټه اوتاوان کي ری نه دئ وهلئ .کنه ، زمایقین دئ چې همدازلمي له دغي نوي راټوکېدونکي پښتو سره دان دپاسه مشکلات لري خوپرخوله یې نه راوړي .

دمسئلې یوبل خواشینوونکی اړخ دادئ ، چي پښتانه دنزدې یوې نیمی پېړی راهیسي دیوې نامطلوبي اوتپل سوي کړښي له امله تردوو بېلابېلواقتصادي اوټولنیزونظامونولاندي ژوند کوي . دې عیني واقعیت دکرښي ددواړوخواووپښتنوپه فرهنګي اوکلتوري اوژبنۍ برخه کي توپیرونه ایجادکړي اوله بده مرغه په ځینو برخوکي یې توپیرونه ژورکېږي . ددې عیني واقعیت مسخه کول اوپر هغه باندي سترګي پټول دمسئلې واقعبینانه چاره نسي کېدلای . دې بېلابېلو نظامودداړوخواووپښتنوته دژبنیاو فرهنګي فعالیتویو له بله بالکل جلا زمینې برابري کړي دي .داړواښاددنومیالي داخبره خوراژوره ریښه لري چي ویلي یې وهٌ هغه آزادي چې جعفراځګزی یې په بلوچستان کي دنظامي جنرال دکلکي دیکتاتورۍ په دوران کي لري ، نومیالي یې په ټوله ژوندکي ، حتی دمعتبرۍ په حالت

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

کي لاهم سلمه برخه په خوب نه ده ليدلي . ۠ (۲۱) ددواړو خواوو پښتنو سياسي دلچسپيوهم دفرهنگي اوژبني فعاليت جريان ته تاوان رسولی دئ . د کرښي په يوه خواکي دپاړسي ژبي درباروا کمنۍ اوپه بله کي دپنجابۍ

حاکميت پښتوژبه دفرهنگي ژوندپه ډگر کي ديوې دوهمي او دريمي ژبي درجې ته راټيټه کړې ده اود ضرورت ژبه سوې نه ده . د همدې واقعيتونوداغېزې له امله په پښتوکي ديوې معياري ليکلاري او ليکدوددرامنځ ته کېدواوپر هغه باندي دبشپړ توافق په لاره کي خنډونه اوځنډونه لوېدلي دي .دکرښي ددواړوخواووخواخوږوپښتنو د ډېرولسيزوپه دوران کي ددې خنډونو او ځنډونو چاره بې له دې چي د مسئلې عيني او واقعي حالت ته پاملرنه وکړي ، د مېلمستياوو د مېز د سرپه فيصلوباندي کړې ده اوطبيعي ده چي اغېزه يې نه ده ښندلې .

خبري به سره راغونډې کړم اوخاتمه يې به په دې عبارت بشپړه کړم : يوه ژبه چي نه ددولت په سطحه قانوني ملاتړولري اونه دملت په سطحه کي دسوادپياوړې سابقه ولري اوترهمدانن ورځي پوري يې لا دالفبې دبشتړتابه هڅي ته اړتيا په اوليتوکي راځي نوپرهغي باندي دنوروژبو په تقليددمعياريت جريان ازموېل اوپه دې ډول يې له خپلوويونکو څخه پردی کول به له ظلمه پرته بل څه وي . زه نه پوهېږم چي دمعياريت په مينه کي ډوب ليکوال ددغه واقعيت په ليدلو او کتلوکي ولي ړانده دي ، چي ددوی په دغه نوې ژبه باندي ددوی خپل پښتانه باسواده پوهنتون ليدلي اوليسانسه وروڼه نه پوهېږي .

۱) (وگ: گوربت مجله ، هماغه کال ، هماغه گڼه ، هماغه مخ

۲) (ددغه رازلاسوهنوښه پرېمانه مثالونه دښاغلي ډاکټرپالوال په نوي کتاب "معياري پښتو" کي لوستلای سئ.

۳) (مراديې ماقبل فيوډالي قبيلوي پړاودئ. م . هـ

۴) (پښتواوپښتانه دژبپوهنې په رڼاکي ـــ ۱۰٤ مخ

۵) (اروابشادالهام هم دغه شان وړانديزکړی و چي يادونه يې په مخ کي تاسي ولوستله.

٦) (پښتواوپښتانه دژبپوهنې په رڼاکي ـــ دويم ، دريم مخونه

۷) (پښتوچاپي آثار ـــ ۲۵۹ مخ ـ ۱۳۵۷ ش کابل

۸) (ښکلامجله ـــ څلورم کال ـــ دريېمه گڼه ـــ ٥٤مخ

۹) (ښکلامجله ـ ٤کال، ۳گڼه ٥٠ مخ

۱۰) .(داخبري مې بايددعقايدوډتفتيش په معناونه گڼلي سي. زه دهرانسان عقيدې اوافکاروته دزړه له کومي درناوی لرم .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۱(پښواوپښتانه دژبپوهني په رڼا کې کتاب ته دپوهانددا کترمحمدرحیم الهام یادونه ــ پنځم مخ .

۱۲(زیار ــ دپښتني فرهنگ یوځلاندستوری ــ ۱۵۵مخ

۱۳(پښتوپښویه ــ سریزه

۱۴(پښتوروزنه ــ ۳۹ مخ

۱۵(لیکوالي ــ ۷۸مخ

۱۶(دعلامه مرحوم له نوي چاپ سوي اثر (ادبي نثرونه ، .... ، ۲۰ مخ څخه

۱۷(وگ : دپښتوادبیاتو تاریخ ــ ۱۹ مخ

۱۸(وگ : پښتانه ــ ۸۲ ، ۸۳ مخونه

۱۹(دپښتواوپښتانه کتاب ته سریزه ــ درېیم مخ

۲۰(وگ : نومورکي مورخین ته دپوهاندزیارصاحب سریزه ــ دریم مخ ـ ۱۳۵۹ش

۲۱(پښتواوپښتانه .... ۷۷ ــ ۸۶ مخونه

۲۱(دپښتنودټولنیزتاریخ مبادي ــ ۱۲۷مخ

څه باید وسي ؟

اوس چي دمعیاریت په باب زماخبري تقریباً بشپړي سوي اوددغه خوځښت په باب مي خپل انتباهات ټول بې پردې بیان کړل ، پرهغو باندي به داخبره هم ورزیاته کړم ، چي زه دمعیاري لیکني پلوی وم ، پلوی یم اوپلوی به یې اوسم . درنو لوستونکوبه زماپه دې کوچنوټي کتابگي کي ځیني هغه لغتونه ، اصطلاحات اوترکیبونه هم لوستلي وي ، چي د همدې جریان په بهیرکي نوي منځ ته راغلي دي . معناداچي زه د هغو اصطلاحاتواستعمال ته هم حاضریم چي زماژبه اوفهم یې د هضمولو ورتیالري .زمامخالفت له هغه اسلوب اوجریان سره دئ چي اوس دمعیاریت په نامه دپښتوریښې ورکاړي اوتاسي ته مي دهغه په معرفۍ کي خپل وس نه دئ سپمولئ . خدای دي وکړي چي دزړه په خبره سره پوه سوي یو.مگرداخبره هم ترلمرراته څرگنده ده، چي نه زما پرخبره څوک غوږنیسي اونه زه په یکړسرددغه اعتیادمخه نیولای سم . ددې سرکښه بهیرلاري ته راوستل ډله ییزکاراومفاهمه غواړي ، مسئولانه عمل غواړي ، دموضوع په جدیت سرخلاصیدل غواړي ، د پټو سترگو تقلیدي کارونودرېدل غواړي .... له دې لیکني څخه زما مرادداراتلونکي نسل ته خپلي غاړي خلاصول دي . ما چي دا هرڅه لیکلي دي ، له خپلي خوږې پښتوسره مي

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دميني په جذبه کښلي دي . اوس به دهمدغي ميني په جذبه خپل څو وړانديزونه درته وړاندي کړم اود(خذ ماصفادع ماکدر) مقولې په ويلو به درڅخه رخصت واخلم .

ـــ دمروجولغاتوله پاره دنوولغاتوله جوړولوڅخه ديوڅوکلونوله پاره دنصوح توبه وکاږئ . همداچي موجوړکړي دي ، درته بس دي . پرېږدئ چي پښتو اريانه په دې کي څونه هضمولای سي . دراتلونکي له پاره که څوک تحسين کېدل ،که نفرين کېدل ، همداجوړسوي ورته کفايت کوي.

ـــ که دنووعلمي اوتخنيکي لغتوله پاره دلغت جوړوني اشتهادرولاړه سوه،ترجوړولووروسته يې سمدلاسه دټول افغان ، بينوا اونوروويب پاڼوله لاري دنظراخيستلوله پاره وړاندي کړئ . ترمشورې دمخه يې کورټ مه عاموئ . داکارکه دننه په هيوادکي ممکن وای خوبيخي به ښه وای . هورې اوس دپښتواوپښتنوله پاره نه حمايه سته نه زمينه . داسي لوبه روانه ده ، چي که يې خدای مه کړه همداسي دوام وکړ، نه به پښتوپاته وي نه پښتانه .

ـــ د(سو) او(شو) نفاق اچوونکي اورته پيک(پکه) مه وهئ . دا بهېر خپل طبيعي جريان ته پرېږدئ . که يووخت دختيځي لهجې په شان ، چي (سو) يې ترتاريخي اوږدبنيوعواملولاندي په (شو) بدل کړ او لويديځي لهجې هم دې بدلون ته غاړه کښېښووله، خوترښوبه لاښه سي اوکنه ، په دې باندي نه دپښتوکورانېږي نه دپښتنو. ختيځي لهجې دغه (سين) په فرمان جاري کولوسره په (شين) نه دئ بدل کړئ . اوس هم له هماغه تاريخي تجربې څخه کارواخلئ . که د معياري ليکني لارويان د (شين) له کاروني سره دزړه مينه لري ، نودي پرهمدې مسئله دي ډېر ټينګارنه کوي ځکه هرڅومره چي پرهمدې موضوع ټينګار کېږي ، هغومره د (سين) عمراوږدېږي . قوي اوغښتلي تلفظونه خپل کار پخپله کوي . که (شين) خپل قوت په دغه تاريخي ازموينښت کي په طبيعي ډول ثابت کړ،دلويديځي لهجې هرويونکی به يې د(مورنس پاړسي وايي) په مصداق په ويلواوليکلوباندي فخروکړي . اوکه دانه وي نوپه زورکلي نه ودانيږي.

ـــ دپښتنوپرباسوادکولوباندي دي بايدزورواچول سي . پښتوليکنه دي ورزده سي . دهري لهجې پښتوچي وي ، پروانه لري ځکه دلهجو د هرم سربيرته يوې پښتو ته رسيږي.

ـــ دپېريوپېريودخيلولغاتوپه اړولواوپښتوکولوباندي مه خپل وخت ضايع کوئ مه انرژي . دغه وخت دپښتويوبل کتاب ليکلوته وروباسئ .

پښتواوپښتانه دخيلولغتونه دي خوارکړي . دخوارۍ عوامل يې نور دي ، چي ماورته په متن کي څوواره مکرري اشارې کړي دي.

ـــ پښتون دمدنيت په ګېڼه سمبال کړئ چي پښتوپخپله ورسره مدني اوکلتوري سي . دڅټ له خوا آس ته کيزه (قيضه) مه وراچوئ.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ـــ دنشراتودبې شمېره تعددمخه ونیسئ . لږ خپروني ډېري حمایه کړئ ، ویې ولولئ اوبل ته یې ولولئ.

ـــ په پښتوژبه دهري ځانګي کتابونه وژباړئ ، ویې لیکئ اوخپاره یې کړئ.

ـــ دمعیارپه پلمه لغتونه مه وژنئ . پرېږدئ چي پښتودیوه مفهوم له پاره شل لغته ولري . دټولودکارولوهڅه وکړئ .

ـــ له لهجوسره مسئولانه چلندوکړئ . دې واقعیت ته ځیرسئ ،چي لهجه په پښتنوکي لا تراوسه هم دتقدس درجه لري . له مقدساتو سره بېباکي د کورپایې نړوي . دلهجومرګ وژوندهم طبیعي جریان ته پرېږدئ . ناحقه خپل ځانونه مه په خوني کوئ.

ـــ دهري لهجې ویونکي چي یاست ، دخپلي لهجې لغتونه راټول کړئ اوخپاره یې کړئ . داکارهمدانن شروع کړئ . له لهجوي زېرمي سره که اصطلاحات (ګړني) راخوندي سي ، خودزوی زېری به وي .(۱)

(۱) زه له خپلي پلرنۍ مېني څخه په فرسخولیري پروت یم . له زلمیوکندهاریوځېرونکوڅخه هیله کوم چي دخپلي لهجې لغتونه راغونډکړي . که ماته دمرستي اړتیا احساس سي ، زه ملاتړلی ولاړیم.

په پښتوٌ یې وکاږم کهٌ پر پښتو ٌ

ضمیمه

په دې برخه کي زه خپلي هغه لیکني راوړم چي په بېلابېلووختوکي مې دکره لیکني اونیولوګیزمونوپه باب خپرې کړي دي . په دې ډول غواړم وښیم ، چي په دې

هکله زماهڅي نوي نه دي اوله ډېره وخته مې خپل نظریات اوپه ځینو

برخوکي اندېښني له لوستونکوسره شریکي کړي دي .په دې لیکنو

کي به لوستونکي ځای ځای پرمکرروخبروباندي ، چي

دکتاب په متن کي هم راغلي دي ، پېښ سي .

زه دهغوله بابته بخښنه غواړم .

په پښتوٌ یې وکاږم کهٌ پرپښتو ٌ

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

موږ پښتانه باید د ډېوې مجلې احسان ومنو،چې په دې تیاره شرایطوکي یې راته په خپله ژبه اوپرخپله ژبه دځه لیکلوزمینه برابره کړې ده . په دې لړکي مي داستادډاکټرعبدالرازق پالوال هغه لیکنه په ډېره علاقه مندی سره ولوستله چې د ډېوې مجلې ددریم کال په لسمه ګڼه کي یې دامریکاړغ په نامه خپره سوې ده . دپښتونشراتوپه باب زما په زړه کي له ډېره وخته ځیني خبري راګرزېدلې اود لیکلو زړه مي ځکه نه سوای کولای چي یوخودچاخبره ٌ الم نشرح هغه الم نشرح ده خو خوله د ملاعثمان غواړي ٌ، بل مي په ځان کي دوني بیچ هم نه لیدئ چي ددغه رازعمومي جریان په غبرګي ورسم . اوس چي مي ښاغلي استاد پالوال پدل رامات کړئ نوبه زه هم خپل معروضات درته وړاندي کړم . واردواره به یې له (په)او (پر) څخه راونښلوم . د دغو دوو اداتو بیځایه کارولو ځیني بېخوندی ، یاباید وواېم تېروتني پېښي کړي دي . په اوسنیوزیاتره نشراتوکي دغه ادات لکه څرنګه چي باید وي ، نه استعمالېږي اوځای ځای خولاداسي هم راته ښکاره سوې ده چي(پر) د (په) پرځای په ارادي توګه راوړل سوئ اوپه پښتو کي دیوراز نوي انکشاف رنګ ورکول سوی دئ.

ٌ په پښتوېي ولیکم ٌجملې معناداده ، چي دلیکني ژبه مي پښتوده ، دمفاهمې وسیله مي پښتوده ، پاړسي یاانګرېزي یاکومه بله ژبه نه ده او ٌ پرپښتوېي ولیکم ٌ معنا داده، چي لیکنه دپښتوژبي په باب ده ، یا یې پرګرامر ، یایې پرتاریخ اوادب یا پر نورو اړخونوږغېږم . زه چي اوس ځیني نشرات لولم زیاتره یې (پر)د (په)پرځای راوړی وي . د مثال په توګه د ډېوې مجلې په همدغه ګڼه کي چي وړاندي مې یادونه وکړه ، یوه جمله داسي ده ٌ ... دمغازواولویوځایونوښینبې ماتول ، د ماشومانواوښځوتښتول،په هغوتېری کول اوبیايې وژل .... ٌ

دلته ٌ په هغوتېری کول ٌ هغه رازمعنانه ورکوي ، چي دلیکونکي مرادداده . دلیکونکي مرادداد ئ چي له بې سرپرسته ماشومانوڅخه په غرب کي داسي ډلي جوړي سي ،چي د مغازو او لویوځایونوښیښېي ماتوي ، ماشومان اوښځي تښتوي اوښځوته بیا بدنامي ور اړوي ، بې عفته کوي یې . چي دغه رازمطلب باید ٌ پرهغوتېری کول ٌ وي ، نـه ٌ په هغوتېری کول ٌ . د ٌ په هغوتېری کول ٌ دا معنا ، چي له دغو تښتول سوو ښځوڅخه دنوروښځودبېعفتۍ له پاره کاراخیستل کېږي . یالکه موږ چي وواېو ٌ په ښځوېي غلاوي وکړې ٌ ، یعني داغله د جنس له مخي ښځي وې.

د (پر) دغه رازبېځایه کارول په هیوادکي دننه هم رواج سوې و . کال مې دقیق نه دئ په یاد ، چي کوم و ، په پوهنتون کي په یوه علمي سیمینارکي ښاغلي زلمي هیوادمل دفاضل استادپوهاندرشادصاحب د مضمون لوستل زماپرغاړه راواچول . پخپله استاد سیمینارته تشریف نه و راوړی . مضمون درحمان بابا دمړیني دنېټې په باب نوې څېړنه وه اوعنوان یې و ٌ رحمان باباپه کوم کال مړدئ ؟ ٌ . له دې عنوان څخه ٌ رحمان پرکوم کال مړدئ ؟ ٌ جوړسوی و . داستاد مقصد خوداو، چي درحمان بابا دمړیني سنه وښیي چي کومه یوه ده ؟ ۱۱۱۸ هجري قمري که ۱۱۲۸ هجري قمري . خوترلاسوهلو وروسته دجملې معنا داسي اوښتې وه چي ګویادلیکوال مطلب دادئ چي رحمان بابا په ځوکلنۍ کي مړسوی دئ .ٌ پرکوم کال مړ ٌ همدغه مفهوم افاده کوي . په داسبا چي مي استادته دسیمیناربیان کاوه اوپه ضمن کي مي د څېړني دعنوان یادونه ورته وکړه ، په خندایې راته وویله چي ٌ معیاري کړی یې دئ ٌ . خوزه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوه سوم ،چي له دغه رازلاسوهلوڅخه خوښ نه و . ٌ پر کوم کال مړ ٌ ترکيب مي په ډېوه مجله کي هم يوواړپه سترگه سوی دئ چي په ناسم ډول يې کارکړی و . ماته ديوې پېښي دوخت دښوولو له پاره د (پر)کارول هله غوره ايسي ، چي وغواړو پرکال سربېره يې دمياشتي ورځ هم وښيو . دمثال په توگه :

زه په يوزر ودرې سوه شپږويشتم هجري شمسي کال ددلوي پر شپاړسمه زېږېدلی يم . دلته چي دمياشتي و ورځي خبره راغله نو(پر) کارول پرځای کاردئ . يا روسانو په يوزرودرې سوه اته پنځوسم کال دجدي پر شپږمه پرافغانستان يرغل وکړ . د (پر)نورمواردبه هم راوړم . پلانی يې په توپک وواژه اوهابل يې پرتوپک وواژه . په لومړي مثال کي دوژلو وسيله توپک دئ . په چاړه ياسوټي يې نه دئ وژلی اوپه دوهم مثال کي مطلب دادئ چي توپک ورڅخه و ، غله پر پېښ سول ، توپک يې ځني اخيستی ، ده نه ورکاوه ، څوپي مړکړی او توپک يې ځني واخيست . گويا پرتوپک يې سروخوړ . دادوه مورده بايد سره بېل سي . (۱).

(۱) دامقاله د ډېوې مجلې دڅلرم کال په لومړی گڼه (جنوري ـــ ۱۹۹۷ ع) کي خپره سوه . دهمدې کال په دوهمه گڼه کي دراغلي ليک ترعنوان لاندي پوهاند زيارصاحب زماپرپورتنۍ مقاله تبصره کړې ده . ليک ته په واضح ډول د زيار صاحب نوم نه دئ ليکل سوی.

ټکي په ټکي ژباړي ـــ تلفظي بېخوندي

دډېوې په تېرو دوو گڼوکي د (نوارغزه) پرټکي په ټکي ترجمې باندي خبري سوي دي . په دې باب زماسره يوه خاطره سته چي خپله ليکنه به په همدې پيل کړم . زه چي په کابل کي وم ، دباخترآژانس په پښتوڅانگه کي مي څه موده دبالمقطع اجيرپه توگه اوبياوروسته درسمي غړي په صفت کارکاوه . ددفترغړي ټول دپښتوژبي خواخوږي وو . مشر مو دپښتوژبي شاعر ، ليکوال اوپه مطبوعاتو کي د نسبتاً اوږدې سابقې لرونکی و . چي رشتياسي ، په ترجمه کي يې خارق العاده استعداد درلود . په دومره دقت اوچټکۍ سره چي ده ترجمه کوله ، زموږديوه هم له وسه پوره نه وه . له دې ټولوصفتوسره بياهم د مقاماتو په نزدکړلي و ځکه چي د واکمن گوندغړيتوب يې نه لاره . موږ ټولوپه ژباړه کي يورازبيروکراتيک اواداري خنډونه درلودل اوهغه داچي دمطالبوپه ترجمه کي مو ٌ ميرزايي ٌ هم په پام کي نيوله . هڅه موکوله چي اداري مسئوليت ځانوته متوجه نه کړو . دې کار ټکي په ټکي ترجمې ته اړتيا پېښوله اوهغه هم په دې دليل چي که سبا چا پوښتنه وکړه پلانی ټکي ولي دارازترجمه سوی و ؟ ، موږبه ورته وواېو ٌ چيزی که دخط بود ٌ . استادپوهاندزيارصاحب به هر وخت زموږله ټکي په ټکي ترجمې څخه ډېر سر ټکاوه . يووخت د(نوارغزه)له ترکيب سره مخامخ سو . ددفترپه پکتيا والو غړوکي يوه (ترانگه) پېشنهاد کړه ، ما (تراډه) وړاندي کړه اوبل يوه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

بل څه . یوه خولاپه ټوکـــــــوکي (پټۍ)سمه ترجمه ورته وبلله اود(قطع نوار) مثال یې راوړ، چي ډېرموېر وخندل . دمقاماتوله څپېړي څخه د خلاصون په خاطـــربايد د (نوار)له پاره یوه کلمه پر (غزه) باندي زیاته سوې وای . کنه نوسمه خبره خوداوه چي یوازي مو (غزه)لیکلې وای . په پای کي داسي سوه ،چي که به له نوارغزه سره زه مخامخ سوم ،ترادېه مي لیکله اونوروبه ترانګه اووزماپه خیال دترجمې داصلاح په وخت کي دواړه (دغزې په ناوه) اوښتل ! چي دابه بیاترهغو دواړو لا شوډنګ و . کله کله چي به د دفتر دمشرپه غیاب کي مایابل چا دڅاپاړل سوي متن دسمولوچانس مونده نوبه یا ترانګه تېرېدله یابه ترادېه . په داسي حال کي چي(ترادېه) او (ترانګه) دواړه له یوې جغرافیايي ساحې سره راوړل ، بېخونده ایسېدل . په پای کي لکه چي (ترانګي) میدان یووړ اویووخت مي له بي بي سي څخه هم واوریدله . مشکل داو، چي له پوهاندزیارصاحب پرته چي هروخت به پرموړراګرزېدی او ګټوري لارښووني به یې راته کولې ، نورنونه یوه ټاکلې موسسه وه چي ژبه دي کره کړي اونه هم یوه واحده مرجع . د اژانس پښتوڅانګي یو راز پښتولیکله اوورځپاڼو بیا پرخپل سر ډنګوله اوبل رازژبه یې لیکله . په داسي حال کي چي د اژانس ژبه باید تر ټولو غوره ، کره ، خوندوره او داولس ژبې ته نژدې او په اصطلاح معیاري ژبه وای داځکه چي ډېروخلکواورېدله . دکابل راډیووینډویوبه بیا د نویوکلموپه تلفظ کي پرابلمونه درلودل چي د څوناسموتلفظونو په باب به څوکرښي وروسته وړغېږم . په نړۍ کي د مطبوعاتوژبه تربل هر ځای ډېره کره اوفهم ته نژدې ژبه وي مګر زموږ د اژانس دترجمې په څانګه کي ، چي غړي یې ټول زماډېرصمیمي دوستان اوپرپښتني کلتورمین خلک وو ، ددفتر له مشراوپودوو تنو پرته چي دپښتوژبي په لیکنه اوژباړه کي یې سابقه درلوده ، نورټول زماپه ګډون غیرفني خلک وو اویوازي دماموریت د تغیروتبدیل په لړکي یادیوې ګولې مرۍ پیداکولوپه خاطرتراژانسه رارسېدلي وو . همداعلت و،چي د مطبوعاتوپه ژبه کي بېخوندي لیدل کېدله اودخلکوله ژبي څخه ورو ورو پردۍ کېدله . په دې برخه کي پښتو یوازي نه ده ، بلکي پاړسي ډېره پردمخه ده . اوسنۍ لیکلې پاړسي خو داولس له ژبي سره بېخي ډېره فاصله لري.

دتلفظي بدلون په برخه کي به زه یوڅوکلمې دنمونې په توګه راوړم چي اولس یې یو رازاوکابلي سوو پښتنواودهغوپه تقلید یې مهاجر سوي پښتانه بل رازتلفظ کوي.

دنده ـــ دې کلمې دوظیفې ، مصروفیت په معنامطبوعاتوته له څو کلونوراهیسي لارموندلې ده . په لویدیځه لهجه کي یې د (بنده)پر وزن تلفظ کوي یعني فشاریې پردوهمه څپه راوړي . دکراچي په ښار کي مي له پښتونخواڅخه دراغلوپښتنوله خولې هم ددغي کلمې تلفظ کټ مټ دلویدیځي لهجې دتلفظ په شکل اورېدلی دئ . په پښتو تشریحي قاموس کي یې هم فشارپروروستۍ څپه راوړی دئ . خو د کابل راډیو دوینډویو په پیروۍ یې ځیني کسان فشارلومړۍ څپې ته ورکوي او د (لنډه ـــ داوږدې ضد) پروزن یې تلفظ کوي چي زماپه خیال سمېده غواړي . دغه راز:

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

اغېزه ، خواله، وړانګه ـــ داکلمې ګرده پروروستۍ څپه فشارلري . پښتو تشريحي قاموس (اغېزه) نه ده راوړې خو (خواله)ته يې پروروستۍ څپه فشاروركړى دئ . په رواج سوي تلفظ كي يې لومړۍ څپې ته فشارورکول کېږي چي ماته دکندهاريانوپه اصطلاح په زامه كي خوندنه راكوي . ځكه (خواله)كه دلومړۍ څپې په فشارتلفظ سي د (خوا + له) شكل اخلي ، چي (څنګ ته)معناوركوي . ((خواله مي راسه چي خواله درسره وکړم)) يعني څنګ ته مي راسه ، چي زړه درته تش كړم . ماته خوسمدلاسه ددغوكلموپه باب په كلاسيک ادب كي د څېړني امكانات نسته خو د(هربنده خپله پې كرونده) متل مي د (هربنده خپله يې دنده) په شكل ترسترګوسوى دئ .

البته داخبره بايد وسي ، چي تلفظونه مقدسات نه دي، چي بايد بدلون ونه مومي . لكه دكلموشكلونه چي بدلېږي ، دغه رازيې تلفظونه هم پرله اوړي . خوكه دتلفظ اوښتني التباس پېښاوه ، هلته نوبياكلكه پاملرنه غواړي چي مثال يې ماپه (خواله)كي وړاندي كړ.

١٤ دسمبر ١٩٩٦ ع

ټورنټو ــ كاناډا(١)

(١) دالنډه ليكنه مي ((ډېوې)) مجلې ته ولېږل خولكه چي دچاپ د واري تر رسېدو وړاندي ډېوه له بده مرغه خاموشه سوه اونوره چاپ نسوه.

پر پښتو كره ليكنه باندي د نيولوجيزم سيورى

د ژبي كره كول يوه اكاډميكه اړتيا ده . د نړۍ د ټولو ژبو ويونكو دا اړتيا حس كړې او ور سره سم يې د خپلو ژبو د بېلابېلو ګړدودونو (لهجو) څخه يوه سمه، سوچه، پر اصولو برابره او ټولو ته د منلو وړ ژبه را ايستلې او عامه كړې ده . د كره كولو په بهير كي د يوې ژبي وينګ (تلفظ) لوستنګ او ليكل دريې سره په پام كي نيول كيږي . تر كومه ځايه چي ما ته معلومه ده د نړۍ په ټولو متمدنو هيوادونو كي ميډيا (Media) ژبه معياري ژبه وي او د هغې له مخي وګړي خپله ژبه سموي . د پښتو ژبي كره كېدل هم د وخت غوښتنه ده او د خوښۍ ځاى دئ چي دې بهير ته له تېرو دېرشو پنځه دېرشو كلونو راهيسي ډېر پام اړول سوئ دئ . نيولوجيزم (لغت جوړونه) د ژبي د كره كېدني يوه برخه ده . دا چي موږ ته د پښتو نيولوجيزم څرګونه د امير كروړه رانيولي تر حمزه شينواري پوري راښول كيږي، معنا يې دا نه ده چي په دغه اوږده واټن كي د ژبي د معياري كېدلو له پاره هلي ځلي كېدلې . د امير شېر علي خان، امير حبيب الله خان او امير امان الله خان په وختونو كي چي د پښتو د رواجېدني له پاره كوم تلاشونه سوي دي د ژبي د معياري كېدني عنصر پكښي كورټ نه ليدل كيږي او نه د هغه وخت واكدارانو او د پښتو ژبي خواخوږو د معياري كېدني اړتيا محسوسه كړې وه . دا د ژبي د ژوندي كېدو او بابېدو له پاره لومړنۍ هڅي وې چي موږ يې

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د احسان بشپړ منونکي يو . که تاسي د امير شېر علی خان د وخت پښتو نظامي لقبونه او د امير امان الله خان د وخت د پښتو مرکې ليکنۍ ژبي ته ځير سئ ،و به وينئ چي د عربي ژبي په پېښو يې پخپله ژبه کي يو لړ مقلوب اضافي ترکيبونه په پېخر سره کوترم کړي دي . پخپله د پښتو مرکۍ نوم د پښتو پر معيار برابر نه و (مرکه د پښتو يې بلله . زما مطلب کورټ دا نه دئ چي خدای مه کړه د هغوخواخوږو هڅو ته په درنه سترگه نه گورم . د هغوی هلي ځلي د اوسنيو د لاري مشال وې او چا خبره سعي يې مشکوري دي . زما مطلب دا دئ چي د پښتو د کره کېدني هڅي ډېر زوږ تاريخ نه لري . له بده مرغه په تېرو شلو دېرشو کلونو کي چي چا د پښتو نيولوجيزم په وړاندي خپل ملاحظات ښوولي دي، ټولني ته داسي معرفي کيږي چي گويا هغوی د پښتو د کره کېدني په مقابل کي ټينگار کوي . په داسي حال کي چي موضوع دا ډول نه وه او نه ده . پر پښتو باندي د عربيت تر اغېزې لاندي د ناوړه ترکيبونو عمومي توب ټول پښتانه خواخوږي ځورول . د ملايې پښتو دغو عبارتونو (په کتابو کي يې دفقه راوړي دي)، (نيت د لمانځه د اختر داسي دئ)، (شهادت ورکوم په وړاندي د محکمې)، (بر قراره دي وي تخت و بخت د پاچا د اسلام) او دې ورته جوړښتونو زموږ پر ژبه سيوري اچولئ دئ . د دغو جوړښتونو د سمون له پاره له طلوع افغانه رانيولې بيا د وخت تر پښتو ټولني پوري ټولو د خپل اهليت و صلاحيت په اندازه کار کړئ دئ او دا چي کافي و يا نه و، بېله خبره ده . زما مشاهدات راښيي د کره کېدني (معياري توب) بهير چي هر وخت او په هر نيت پيل سوئ دئ، پای يې پر لغت جوړني (نيولوجيزم) درېدلئ دئ او نوري چاري ځني پاته سوي دي . زما د مسالې پر همدغه اړخ باندي غواړم خپلي ليدني او کتني بيان کړم او ورسره سم د دغه بهير د ځينو نورو اړخونو په باب هم وږغېږم.

لکه وړاندي چي مي وويل د پښتو نيولوجيزم ځرکونه موږ ته له امير کروړه رانيولې بيا تر حمزه شينواري پوري راښول کيږي، خو د دغه بهير د چټکتيا او زياتي را برسېرېدني زمانه له تېرو درو لسيزو را پيلېږي . دغه کلونه دي چي د پښتو لغت جوړوني يا نيولوجيزم د اړتيا او ځرگندتيا په برخه کي شعوري هڅي پيل کېږي او ور سره سم يې پلويان او مخالفين ميدان ته راوزي . د نيولوجيزم بهير که چا پيل کړئ که يې کړلئ دئ، دواړه د پښتو ژبي خواخوږي وو او دي . دواړه له خپلي ژبي سره د ميني په مقصدلاس و پښې وهي . دا نه د جگړې ډگر دئ او نه د سياست ميدان چي څوک پکښي ماته خوري او څوک پکښي بريالی کيږي . که د پښتو نيولوجيزم يا د پښتو کره ليکني بهير ته په دغي روحيې سره څوک وگوري اوو يې څېړي زما په خيال گټه به يې ډېره وي . نيولوجيزم په حقيقت کي د پښتو کره ليکني د لوی بهير يوه کړی ده . نوري کړی يې د زړو لغتونو را ژوندي کول (ارکاييزم)، له گړدودونو څخه د لغاتو را ايستل او دغه راز له نورو ژبو څخه را پورول دي . لکه وړاندي چي مي وويل د پښتو نيولوجيزم منظم او سيستماټيک بهير له تيرو درو لسيزو را پيلېږي خو د ارکاييزم برخه يې يو څه مخکينی تاريخ لري او کله چي موږ د پښتو د لرغونو لغتونو د بېرته را ژوندي کولو او يا له محاورو څخه و ليکني ته د را لېږدولو پر بهير رغېږو، نو د انصاف په حکم بايد د فاضل استاد پوهاند رشاد صاحب (۱) هلي ځلي له پامه وانه چوو . استاد د لرغونو لغتونو يوه لويه برخه نظم او نثر ته را نقل کړي ده او ډېر داسي لغتونه يې په ليکنه کي کارولي دي چي په محاوره کي وو خو

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

قاموسونو ثبت کړي نه وو . ارواښاد استاد گل پاچا الفت د (لودي پښتانه � د پوهاند رشاد تالیف) په سریزه کې لیکي :ٌ . . . . ښاغلی رشاد په پښتو لیکلو کښې داسي لغاتو (زاړه لغات � م . هوتک) ته زیات مایل دئ او د پخوانو په شان ځیني زاړه لغات په زاړه ډول استعمالوي، دا کار د ځینو مړو یا نیمژواندو لغاتو د ژوندي کولو د پاره ښه دی او ده پکښې هودغه گټه لیدلې ده ٌ .

ددغو لغتونو لیست زما د همدې لیکنې تر بحث وتلې خبره ده ځکه نو نه پر رغېږم . داسي ښکاري چې د کره لیکنې بهیر اوس یوازې نیولوجیزم ته را لنډ سوئ دئ او نوري برخي یې په دومره جدیت نه پالل کیږي لکه د نیولوجیزم دا . د کره لیکنې له پاره چې ښاغلي استاد پوهاند زیار صاحب کوم لارښود کتابونه (پښتو لیکلار) او (ویي پوهنه) کښلي وو اوس د انځروني گل سوي دي . نوم یې سته خو موندل یې سخت دي دا ځکه چې پر هیواد باندي د نازل سوو بخولو (فاجعو) له شامته د فرهنگي زېرمو په گډون زموږهر څه پوپنا سول . په هغو کتابونو کې د کره لیکنې عمومي اصول او ورسره سم یې یو شمېر مثالونه راوړل سوي وو . خو د هغو په دوام نور تشریحي او تفسیري کتابوته هم اړتیا وه او سته . د مثال په توگه د پښتو فعلونو د گردان په برخه کې چې د (ورسېدئ، ورسېدلئ، ورسېدو، ورسېده، ورسېدلو، او رسېدو) په وړاندي (ورسېد) د استاد په نظر معیاري گڼل سوئ دئ . (گوربت مجله، دویمه گڼه، لومړئ کال، ۷۴ مخ) د دي لړۍ د ښه تراپوهېدلو له پاره په کار وه او ده چې د پښتو فعلونو د گردانونو چوکاټونه په یوه مجموعه کې ولیکل سي او په پراخه بیمانه تکثیر سي.زما د معلوماتو له مخې د روسي او فرانسوي ژبو په زیاترو ډیکشنریو کې د افعالو د گردانو یوه لویه برخه د ضمیمي په توگه ور سره چاپ سوي دي . د افعالو غیر منظم گردانونه خو یې هرومرو راوړي وي، ان د منظمو افعالو گردانونه یې هم ورسره مل کړي وي . په روسي ژبه کې خو د پدیړونو ( ) د گردانونو غټي غټي مجموعې په ځانگړې توگه په غټ تېراژ خپرې سوي دي او د هر چا لاس ته ور رسېږي . په پښتو کې دا کار په پخوانیو کتابو کې یو څه سوئ دئ خو په اوسنیو کې یا نه دئ سوئ، یا زه نه یم پر پېښ سوئ . زما پیشنهاد دا دئ چې د پښتو افعالو د گردانومجموعې دي هم چاپ سي او په هغو کې دي د مثال په توگه د (ورسېدل) مصدر ټولي صیغي درج سي (زه ورسېدم، ته ورسېدې، دی ورسېد، تاسي ورسېداست،دوی ورسېدل، موږ ورسېدلو)دغه راز نور افعال هم درواخله .په دی ډول به نو د (ورسېدلم، ورسېدلې، ورسېدلاست، ورسېدلو) د لیکلو مخه نیوله سوې وي، ځکه د استاد په نظر غیر معیاري دي.

زه چې اوس د کره کتنې اوسني بهیر ته گورم لارویان یې له نیولوجیزم (لغت جوړوني) پرته له نورو اړخونو څخه لار چپوي زما په خیال په دې برخه کې یو څه عیني ستونزي سته . د مثال په توگه په ارکاییکو لغتو پسي د زړو متنو لټول یا له گړدودونو څخه لغتونه را غونډول خو ستونزمن کار دئ ځکه نو د پښتو ویی پانگې (لغوی زېرمې) نور درې اصله د هېریدو په درشل کې دي او یوازې د کاغذ پر مخ سته خو په عمل کې نه پلي کیږي . ښاغلي صمیم صاحب د جملو د جوړښت په برخه کې ډېري خوارۍ گالي، خورا ښه، پر اصولو برابر، خوندور رغښتونه راښیي خو څوک یې لږ مراعتوي . علت یې دا دئ چې د پښتو د سوچتابه شوقیانو ته دا ډېره اسانه ده چې لغتونه پښتو کړي او نور

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو ورته خوشاله وي چي ګنې کره لیکنه یې وکړه . دا بهیر که د خوند و شخوند خواوي لري د پاملرني او اندېښنې وړ اړخونه هم لري چي یادونه یې زه یوازي او یوازي په دې نیامت کوم چي پر خپله ژبه او خپلو هم ژبو مي زړه خوږېږي.

د لوستنګ او وینګ ستونزي:

پښتو الفبې (ابېځې) لا تر اسه پر دې نه ده بریالۍ سوې چي د ژبي ټولي ږغېزي ځانګړتیاوي دي وښولای سي، د خج له پاره خو هڅ و څه سته نه . پښتو ته نوري جوړوني د کتاب، مجلې، ورځپاڼي له لاري رسېږي، له لیک څخه د پښتو لغت سم لوستنګ که ناشوني نه دئ نو ستونزمن خو هرو مرو دئ . له دې ستونزي سره زه پخپله مخامخ سوئ یم ما دپښتو د پخوانی مقنن او د دفتر څښتن (شېخ ملي) نوم وار د واره په کتاب کي ولووست، یو وار به مي وزن ورته (لرګی) وټاکه، بیا به مي د ملي (National) پر وزن ووایه او کله به مي له (ادې) سره په یوه قافیه کي برابر کړ په پای کي د خوشحال خان یوه بیت له جنجاله خلاص کړم :

په سوات کي دي دوه څیزه که خفي دي که جلي

مخـــــــــــــــزن د درویزه دئ او دفتر د شېخ ملي

گویا (ملي) د (جلي) پر وزن دئ.

اوس مي د پښتنو له خولې (بیلګه، دنده، خواله، اغېزه) په څو رازه اورېدلي ده، علت یې دا دئ چي دوی هم پورتني لغتونه د لیک له لاري زده کړي دي، زما په اورېدو خو د دې څلورو سرو لغتو فشار پر وروستۍ څپه دئ ، او د (لنده یا ډنډه) پر وزن باید وویل سي . په اولس کي مي پر لومړۍ څپې فشار نه دئ اورېدلئ، د کراچي په ښار کي د اوسېدونکو پښتنو په منځ کي د (دنده) لغت ډېر باب دئ، (په څه دنده لګیا یې؟) هغوی یې هم فشار دوهمي څپې ته ورکوي، ما ته دا خبره لا سمه روښانه نه ده چي په وینګ کي بدلون ته نیمګړتیا ویلای سو که نه؟ وینګ خو به د چا خبره د قرآن توری نه وي چي که په ناسم ډول تلفظ سي، له سره ایمان ځي . خو زما په فکر که له ناسم وینګ سره التباس پېښ سي نو بیا د اندېښنې وړ خبره ده . (خواله) که د لومړۍ څپې په فشار وویله سي، د (خوا-له) یعني (طرف-ته) مانا ورکوي، (خواله مي راسه) یاني (څنګ ته مي راسه) خو که فشار لومړۍ څپې ته ورکوو نو بیا (د زړه راز)، (د زړه د درد خبري) مانا لري . د دغي ستونزي یو اړخ د ښاغلي استاد پوهاند زیار صاحب په سپارښتونو کي بیان سوئ دئ (ګوربت مجله ۷۸ مخ، ۸ نومره) خو هوري یې د خج له بابته سمعي ولفظي ټکرته اشاره نه ده سوې . هلته د (لرښت) او (لګښت) ټکر ته ګوته نیول سوې ده . زما په ګومان د خج ستونزه هم جدي ستونزه ده او تر هغو چي موږ سمعي و بصري وسایل و مومو � سمدلاسه که له فونومیک الفبې یا نورو اشارو څخه کار واخلو، ښه به وي

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

. د لیک له مخي د لغت زده کول یوه بله ستونزه هم لري او هغه د ټایپیست له خوا نا سمه لیکنه ده . لکه (ښلنگونه وترنگونه) چي یو ځای د (ښلنگ او ترنگ) په شکل راوړل سوئ دئ (گوربت مجله � ۷۸ مخ) . د ناسم لوستنگ او وینگ ستونزه د پښتو الفبې (ابېځې) د ځو واره اړولو را اړولو په خاطر ځو چنده سوې ده . موږ ته له پخوا څځه د پښتو ټولني فیصلې پرتې وې او له هغه سره مو ځانونه عیار کړي وو . ما پخپله سره له دې چي د ښونځي په لومړیو ټولگیو کي مي (کښې) هم لووست او هم مي کیښ، خو کله چي مي هغه هېر کړ او پر ځای یې له (کي) سره هم په لیکلو او هم ویلو کي عادي سوم، ناڅاپه د باره گلۍ فیصلې را باندي راغلې ((سپېدې)) ته چي به مي څه لېږل، مجبور وم چي د شلو دېرشو کلو عادت پر خلاف کار وکړم . د (یاگانو) یو راز کارولو بیا بل غم پېښ کړئ دئ . له اوږدې یا سره میني خو (Neologism) لا هم د (نیولوجیزم) په بڼه واړاوه! په اوږده یا سره د نیولوجیزم وینگ که یوه انگرېز ته واورول سي، نو به یا په پوه نه سي،یا به له خندا ورته شین وي . د جوړونو په برخه کي دا خبره منم چي دا کار د مسلکي پوهانو دنده ده خو اوس زه پکښې یو راز انحصاریت وینم . زما مخي ته اوس سم دلاسه د Prefixاو Suffix له پاره دوه لغتونه چي دواړه د ژبي د مسلکي پوهانو له خوا کارول سوي دي، د (مختاړې او روستاړې) او (مخوندې اووشاندې) په شکلونو کي پراته دي، خو دا دوهم ته یې ځوک زړه نه ښه کوي . (پروفیسر گل جنان ظریف ورته مخنیاڼې او وروستیاڼی ټاکلي دي) . د کره لیکونکو په لیکنه کي هم کله کله د (خو) ځای موندل کېدلای سي . دمثال په توگه (ښلنگ د یوه تاړې . . . په زیاتونه یا پیوندونه له یوه ساده ویې څخه رغېدنه مومي) له (رغېدني مومي) پر ځای ماته (رغېږي) فصیح و خوندور ښکاري . د (په) او (پر) د کارولو په برخه کي بیا هم ملاحظات لرم . په (واښه پر خوله رسی پر غاړه) کي خو (رسۍ پر غاړه) د چا خبره د خدای رضا ده، مگر (واښه پر خوله) نو د (حسن او حسین غزا) ده . ذهن مي یې هیڅ نه سي منلای . زه د (واښه پر خوله) څخه داسي مفهوم اخلم چي (واښه) د خولې (د پاسه) پراته دي . نور مثالونه یې (مچ پر پزه)، (برېت پر شونډو) دي . چي (مچ) او (برېت) دواړه په ترتیب سره د (پزي) او (شونډي) د پاسه دي . (واښه) خو باید (په خوله) کي وي نه (پر خوله) . که دا لاندي مثالوته ځیر سئ و به وینئ چي په ټولو کي (پر) د (د پاسه) په مفهوم راغلئ دئ.

پاس پر کمر ولاړه گله

نصیب د چا یې اوبه زه در خېژومه

++++++++

چي مازیگر سي زړه مي ښه سي

پر گودر جوړ سي د منگیو کتارونه

++++++++++

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ــ پر څه تِگ سړي واوښتم، پر خوله یې غوزار کړم

ـــ پر خره سپور خر څیني ورک

ـــ ولي مي پور نه راکوی؟ وروره! ناداره یم ناګاره نه یم، څه وخت مي لا د خدای پر اویجه پرېږده که خدای کول پر رشه به دي غاړه دروباسم.

ـــ ښځي په ښراوو کي وایي : د مغزي پر دره غوزار سې، دا کار د کړو و چي تا وکړ.

ـــ جنګ پر غله دئ، غله په کندو کي ده.

له دي مثالو څخه به څرګنده سوې وي چي (پر) د یو شي د پاسه مفهوم ښندي . څکه نو (واښه پر خوله) معنا (واښه د خولې د پاسه) او (واښه په خوله) یعني (واښه په خوله کي نیولي) .

دا چي ویل کېږي ٌ له (په) سره (کي) هرومرو باید راوړل سي ٌ ، زما په خیال قاطع حکم نه دئ . تاسي دا لاندي مثالونه ولولئ چي اولس یې په ورځنیو خبرو کي کاروي:

ـــ پلانی پیاز په ګنډه په ډوډی پسي ګرزي . یعني ډېر غریب دئ.

ـــ پلانی ډېر خواګرځن عادت لري، نصوار په خوله ،خبري کوي.

ـــ زوی مي کور پرېښوو زه په منډه څیني راغلم.

ـــ هلکه! په ماشه ګوتي مه وهه، نه وینې چي توپک ډک دئ.

یا دا لنډی هم واورئ :

ګل مي په لاس درته ولاړ یم

یا مي ګل واخله یا رخصت راکه چي ځمه

په پورتنیو مثالو کي ضمني (کي) سته خو حذف سوئ دئ.

ٌ طالبان غواړي پر ټولو قومونو (لرکیو) د پښتنو کلتور ومني ٌ (ګوربت مجله � دویمه ګڼه � ١٦ مخ) (کلتور) په قومونو منل کیږي، نه (پر قومونو) . که د (منلو) پر ځای (تپل) وای نو (پر قومونو) ورسره جوړېدل . (طالبان غواړي پر قومونو (لرکیو) د پښتنو کلتور و تپي)د (په) او (پر) بیځایه کاروني د متقدمینو متونو ته هم لار موندلې ده . د احمدشاه بابا دېوان په نوي چاپ (۱۹۹۹م کال) کي د بابا کلام کي د (په) پر ځای (پر) د سوتې په زور ځای سوئ دئ او ګویا د بابا کلام معیاري سوئ دئ . آیا دا کار به مو په څېړنه کي بې لاري نه کړي ؟ آیا راتلونکي په داسي فکر

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ونه کړي چي د (پر) دغه راز کارول له احمد شاهي عصر څخه را پیل سوي دي . زه دا کار د لوی استاد علامه حبیبي خبرهٌ پر پښتو خوارکی باندي ظلمٌ بولم.

د پښتو لغت جوړوني د څلورو اصلو فیصدی خو کوربټ په پام کي نه نیول کیږي . مېږه هغه دئ چي ډېر یې جوړ کړل . له څوارلس سوو کالو راهیسي عربي دود سوی لغت ته داسي په کرکه کتل کیږي لکه چي دا نن چي د چلتاروالو لښکر زموږ پر خاوره راتوی سوي دي . که چا د (هیواد) پر ځای (وطن)، که یې د (لامل) پر ځای (علت، سبب) وکښښ د (ناکره) گوزار پر کیږي . پر دخیلو لغاتو چي پیړی واوړي نور نو د ژبي خپل مال وگرزي . د دري ژبي په کمالاتو کي یو دا راوړي چي دري ژبي خورا ډېري دخیلي کلمې په ځان کي داسي هضم کړي دي چي څوک د پردي لغتونوخیال نه سي ورباندي . پوهاند دوکتور جاوید په خپله یوه لیکنه کي لوستونکي (سبا ناري)ته وربولي او لیکي چي مېز، صندلي، چاینکه، قاشق، نعلبکی ټولي پردی کلمې دي یوازي وچه ډوډی (نان) د دري ژبي خپل مال دئ مگر دوی هیڅ کله و مېز، صندلي، چاینکه، قاشق، نعلبکی ته لغتونه نه جوړوي . موږ لگیا یو شنبه و یکشنبه پښتو کوو! د عربي ژبي د خیلو کلمو چي زموږ ژبه په دي څوارلس سوه کاله کي و نه خوړله، نور یې هم نه سي خوړلای . زما دا خبري باید په هیڅ راز د (ملایي عربیت) په مانا تعبیر نه سي . خبره دا ده چي موږ د دوو Extremism تر منځ راښکیل یو . له یوې خوا مو (جرگې) ته (حل و عقد)، (روغتون) ته (مستشفی) رواجېږي له بلي خوا مو د سلگونو کلو دود سوو کلمو ته هر څوک په خپل سر نوي بدیلونه ایږدي . د سیاست په ډگر کي خو مو ددوو ایکستریمزمو په انډ و خر کي وطن بایلو � نه پوهېږم چي په ژبنی برخه کي به څه شي د لاسه ورکو؟ دري ژبه چي د دومرو دخیلو کلمو سره نه مږه سوه نه تر سیالانو کمه، پښتو به ولي سي؟ تاسي تلوېزیون د منصور له داره راکښته کړئ نوم به یې خدای خیر کړي . (مېږه یې دار ته خېژاوه � میرمني ورته وویل چي ماته له ښاره کوشي راوړه!) د دود سوو نومونو له پاره نوو ټاکنو سمه نتیجه هم نه ده ښندلې . (کوته سنگي) هیڅا هم (میرویس میدان) نه کړ او (خوشحال مېنه) هزارگان لا هم په داغه نامه بولي .د ځینو لغتونو دوبلیکېټونه بیخي د ورکېدو په حال کي دي د (تلوار) کلمه خو هډو کارېږي نه . او داسي نوري هم ډېري بېلگي سته . ځیني چي په لهجو کي پاته دي هم د زکندن سلگی وهي . په لهجه کي (سراښ) د (حریص) په مانا سته مگر د محلي دیالکټ ټاپه یې خوړلې ده او پر ځای یې د (وړسترگي) ثقیل لغت کارېږي.

زما په نزد د نیولوجیزم په برخه کي په موږ د (کډي مو بارېږي، زوی مي را ملا که) کانه سوې ده . موږته اوس د ځان او ژبي د فنا و بقا مساله پرته ده (کره) و (ناکره) خو یې پر لویه لار پرېږده . که د کوچني ملا اذان اورئ نو کومه فیصدي چي د پښتو د لغوی زېرمي له پاره د کره لیکني د لارویانو لخوا اېښول سوې ده ، هغه مراعات کړئ . او که مراعات نه سي نو به پښتو ژبه د نیولوجیزم تر گونډو لاندي سي او په دې ډول به د هند و اروپایي ژبو په چوکاټ کي یوه بله ژبه وزېږي او نوم به یې نو گوره چي څه وي ؟) ۲(

د مارچ لسمه ۲۰۰۰

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټورنټو � کاناډا

(۱) علامه رشادمرحوم دمقالې دليکلوپروخت ژوندی و.

)۲ (دا ليکنه په ګوربت مجله کي (لومړي کال � څلورمه ګڼه � اپرېل، مي ۲۰۰۰ م) خپره سوه. په ورپسې ګڼه کي ښاغلي آصف صميم د هغې او ښاغلي شپون د ليکني په جواب کي يوه مقاله خپره کړه (لومړی کال � پنځمه ګڼه � جون، جولای ۲۰۰۰ م). په دې مقاله کي دينولوجيزم پراړتياخبري سوي وې ، چي ګټوري خوبيخي ډېري وې ، مګرزماداندېښنوجواب ځکه نه و ، چي زه خودنيولوجيزم له واقعي او اصولي مفهوم سره مخالف نه يم . نيولوجيزم خودنوو علمي، ساينسي، تخنيکي، سياسي نومونو له پاره روا دئ، نه په ژبه کي دڅورلسوپېړيواوړده عمرلرونکولغتوله پاره . ددې ليکني جواب ماوکيښ او ګوربت مجلې ته ورولېږئ. دخپرېدوپه باب يې پوره ډاډه نه يم. دغه جوابيه مقاله به د همدې ضميمې په ۱۶۹ مخ کي ولولئ.

د متروکواوارکاييکو...

دمتروکواوارکاييکو

لغتونوپه ژوندي کولوکي دعلامه رشاد(رح) هڅي

دپښتوژبي اوبلي هري ژبي لغوي زېرمه دڅلوروچينوله لاري شتمنه کېدلای سي . يوه يې دمتروکواوارکاييکولغتونو بيرته ژوندي کول او بابول (دودول) دي . نوري درې يې له لهجوڅخه رااخيستنه ، له نوروژبوڅخه پورونه او دنويولغتونوجوړونه ده . متروک لغتونه يووخت په ژبه کي مروج لغتونه وو اوپه ورځنيومحاوروکي کارېدل . دې پوښتني ته چي ولي دزمانې په تېرېدلوسره دالغتونه له استعماله لوېدلي دي ، ژبپوهان جواب ويلای سي . زه يې نه صلاحيت لرم اونه لايسنس . خودومره پوهېږم چي ځيني لغتونه دخپل ژوندپه اوږدوکي له عمومي ژبي څخه لهجوته رامحدودسي اوبياپه ټاکلې جغرافيايي ساحه کي دکورنيوترچوکاټه پوري دګوښه کېدلو پروسه تعقيب کړي اوورپسې له استعماله ولوېږي چي دانوزماپه فکرديوه لغت (ويي) مړينه بايدوبولو. داراکاييکواومتروکولغتونوبياژوندي کول يوه ژبنۍ دنده ده چي ځيني پوهان يې په مينه اومسئوليت سره پالي . علامه رشاد(رح) يوله دغو پوهانوڅخه و، چي دزړولغتونوراژوندي کول او بيرته رواجول يې د پښتوژبي دغناله پاره ګټورکارباله اوپه ټينګه يې پاله .

اروانښاداستادګل پاچاالفت پخپله هغه تقريظ ډوله يادونه کي ، چي د پښتوټولني درئيس په توګه يې دعلامه رشادمرحوم د(لودي پښتانه) دکتاب په سرکي راغلې ده اوپه هغې کي يې دعلامه استادله خوادزړو لغتونودکارولوپه برخه کي ، سربېره پردې چي داکارېې دافادې د ګرانولوسبب ګڼلی دئ ، بياهم داسې کښلي دي :" ... ښاغلی رشادپه پښتوليکلوکښې دغسی لغاتوته زيات مايل دی اودپخوانوپه شان ځيني زاړه لغات په زاړه ډول استعمالوی ،

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

داکاردځینو مړو یا نیم ژواندولغاتودژوندی کولودپاره ښه دی اوده پکښې همدغه ګټه لیدلې ده . زه داکتاب یودروندداثرګڼم اوخپل ملګری ته ددغه بریالیتوب تبریک وایم . ٌ (۱)

علامه استاد مرحوم چې دمتروکولغتونودژوندي کولوتلاښ کا وه ، حق یې درلود .ځکه که دالغتونه په ورځنیوخبرواترواولیکنوکي کارنه سي اوله استعماله ولوېږي نووروسته مري . زمادخپل ژوند تجربې راښوولې ده یوزیات شمېرلغتونه ، چې ماخوکاله وړاندي په لیکنوکي لوستل ، اوس یې ان دخپلوښاروالو اولهجه والوپه لیکنو کي لږ وینم اوبېرېږم چي که دابهېر همداسي روان وي ، یووخت به د دغو لغتو دپاتاله پاره لاسونه پورته سي.

زمادمشاهدې له مخي موږ په تېرو دوو درولسیزوکي (بڼای) او (موږ) لغات په (شتمن) باندي تري تم کړل ، (یرغل) موپه (برید) له منځه یووړ ، (ایلچي) موپه (استازي) ورک کړ ، (جنګ) موپه (جګړه) وواهه ، (وطن) موپه (هیواد)نېستي کړ ، (غولی) موپه(انګړ) پایمال کړ ، (تاداو) موپه(بنسټ) له بېخه وکیښ ، (ربړه) موپه (ستونزه) پسي واخیستله ، (لیکه) موپه (کرښه) پاکه کړه ، (کوچنیواله) په (وړکتوب) ووژله ، (جنګیالی) موپه (جګړه مار) شخ کړ ، (اخته (بوخت) او(مشغول) مو په (لګیا) الیش کړل ، (تلاښ) موپه (هڅه) نفی کړ، (کړنه) موپه (غندنه) محوه کړه ، (نجلۍ) موپه (جنۍ) تربښولاندي کړه ،(کرار) مو په (ورو) وخوړ، (په) مود(پر) په فتوامسخه کړ اولالګیایو دمسخه کولو او محوه کولودابهېرپسي پالو اوپه ځان نه پوهېږو چي دخپلي ژبي لغوي زېرمه مو د چونګښو د هغه منګوټي په شان ګرزولې ده چي ((یوه وراچوو ، دوې بیرته ځني غورځي)) . دغه معادل لغتونه اوس نویو زلمیوته داسي ښوول کېږي لکه داچي یوازني اومعیاري لغتونه وي اودا نورغیرمعیاري ،بې خونده او پردي لغتونه . ددغو معادلو لغتونو پررنګ وخوند زه هیڅ اعتراض نه لرم خواندېښنه مي ددانورو لغتود مړیني په باب زیاته ده.

دلغتونومرګ وژوندیوه طبیعي پېښه ګڼلای سو خوکه وساتل سي اوله مرګه وژغورل سي دژبي غناورزیاتوي ، دمطالبودافادې وسایل غښتلي کوي اوپراخوي یې او دکلام رنګیني ورډېروي . کاظم خان شیداکه (رنګین الفاظ) د (شعردپیکر) له پاره (رخت وزېور) بللي دي ، زماپه خیال د(نثر) دناوي ښکلا هم ورزیاتولای سي اوددغه راز ښکلادجلووتماشه هغه وخت کولای سو ، چي دژبي دکره کولواخلاص دهغې دسوچه کولواومحدودولوپه لېونتوب راڅخه الیش نه سي . ماته چي یووخت پخپل وطن کي دژوندکولو نېکمرغي میسره وه نومي دڅه مودې له پاره دپښتوترجمې په یوه څانګه کي کارکاوه . هورې موپارسي مطالب اوخبرونه په پښتواړول . دژباړې په جریان کي که به د(اظهارنمود، ابرازکرد ، وانمودکرد، خاطرنشان ساخت ، افزود ، خاطرنشان نمود ، خاطرنشان کرد ، اضافه نمود ، اضافه کرد) له رنګارنګو عبارتوسره مخامخ کېدلو، یوازي اویوازي موپه (څرګنده کړه) یا کله کله (زیاته کړه) ترجمه کاوه . که به مایابل چا دهغه پرځای (وښوول ، وښودل ، وویل ، ښکاره کړل) عبارت راووړ ، دنه معیاریتوب په ګناه محکومېدی اوپه اصطلاح تصحیح کېدی به .ماته به له خپلي ژبي څخه دلغتونوپردغه رازایستلوباندي هم غوسه راتله اوهم به خواشینی کېدلم . غوسه به په دې راتله چي دمعیاریت له علمي مفهوم سره ولي لوبي کېږي اوخپه به په دې وم چي زموږژبه خوله لویه سره دومره خواره لاهم نه وه . داخواري یې اوس ور په پېڅه کوو . د

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډبروپه عصرکي موږدانګرېزي ژبي ستون د انواعوله پاره (ډبره ، تيږه ، سخره ، کرکنډه ، کاڼی ، شګه ، ګوسه ، غرګی ...) درلودل . اوس د معياريت په هڅه يوازي (تيږه يا ډبره) کاروو ، دانور ټول له استعماله ورو ورولوېږي . ګويا په بدويت کي موديوه مفهوم له پاره اووه اته واريانته درلودل خونن په يوويشتمه پېړۍ کي دمتنوعو رنګارنګو لغتونوپه پوجي کولونوکان باسو.

علامه استادمرحوم له دخيلولغتونوسره دومره زياته دښمني نه درلوده . متروک لغتونه يې زياتره په شعرکي کارول اوپه نثر کي يې ددخيلولغتونوپرکارولوصرفه نه کوله . کوم هدف چي استاد مرحوم په څېړنوکي پاله ،لنډه تنګه ژبه ددغه هدف درسولو ترعهدې نسواى وتلاى . زه پخپله په سرسره له دغه رازستونزي سره مخامخ سوى يم . مادپښتنوقومونوداتنيکي جوړښت په باب يوه څېړنه کړې وه . دهغې په باب په يوه کتاب کي يادونه هم سوې وه . ماغوښتل چي پخپله يوه بله ليکنه کي خپل استدلال ته دپياوړتياله پاره ددغه کتاب حواله ورکړم خومشکل مي داو چي په کتاب کي دکارول سوي ژبي له اسيته نه پوهېدلم چي زماڅېړنه پکښې تاييدسوې ده که ردسوې ! علامه استادخپله څېړنه په هغه رازژبه کښلې چي استفاده ورځخه عامه کېدلاى سواى. خوشعريې بيا دمتروکولغاتودژوندي کولوله پاره وسيله ګرزولې وه . دوى به زماپه فکرداحقيقت په پام کي نيولى و چي دلغتونوپه بابا و انا(نيا) پسي ځراغ وپلته رااخيستل دژبي د متخصصينو مشغولا بايدوي . يولغت چي په يوه ژبه کي کي پېړۍ پېړۍ تېري کړي وي ، بايددخپلي ژبي مال يې وبلل سي اوداڅادې په عمليه کي يې په کارولوباندي څوک ونه شرمېږي .

ماته چي کله دحميدد(نيرنګ عشق) مطالعه ميسره سي ، ډېرخوند پر اخلم اودشعري ښايست و رنګينۍ له خاطره خوپې دپښتوژبي او پښتنوله پاره ستروياړبولم . د ښاغلي استادصميم داخبره دزړه له کومي منم چي وايي نيرنګ عشق ٌ زموږمنلي شاعر عبدالحميدمومند په ډېره خوږه اوروانه پښتو مثنوي په خورالوړادبي قوت ژباړلې ده ٌ (۲) خو پر څنګ سمدلاسه داخبره ذهن ته راسي چي آيادغه وياړبه د رنګارنګو دخيلو لغتونوله کارولوپرته زموږښتنوپه نصيب سوى واى ؟ اوپه يوه محدوده ومحصوره ژبه به دغه رازشهکار نړيوالوته د وړاندي کېدو جوګه سوى واى . زه خوواېم هيڅکله نه .

استادمرحوم به تل ترنويوجوړونو دزړولغتونوژوندي کولوته ترجيح ورکوله . دى دنويوجوړونوپه اړتياپوه و اوداکارېې دننۍ نړۍ دعلمي پرمختګونواوورسرسم يې دنويوساينسي اوسياسي اصطلاحاتو د منځ ته راتلودبهېردچټکتيا له خاطره يوژبنى ضرورت ګاڼه اوپه دې لارکي يې اخيستل سوي ګامونه په کلکه څارل . زماپه يادديې يووخت يې په تيلفوني خبروکي راته د(چاروا کي) نوې جوړه سوې کلمه خورا ډېره وستايله . خوپخپله يې دلغت جوړونوپه برخه کي عملي برخه نه اخيستله . مسلمه خبره ده چي په دې برخه کي يې تربل هرچاهم علمي صلاحيت درلوداوهم کفايت . نوداکاريې ولي نه کاوه؟ ځکه يې نه کاوه چي استادمرحوم دژبنۍ زېرمي دبډايولوله پاره پخپل علمي وادبي فعاليت کي ځانته اولويتونه Preiorities ايښي وو اوپه هغوکي له لهجوڅخه د لغتونواخيستل اوبابول اودمتروکولغاتودوهم وار رواجول ددوى د مثمرکارپه سرکي راغلي وو .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

زماپه فکرعلامه استاد(رح) دابل حقیقت هم په پام کي نیولی و ، چي دنړۍ دژبودپرمختیاپړاوونه دهري ژبي پخپل ځانګړي علمي وادبي وتاریخي دریځ پوري تړلي دي . ځیني ژبي دپرمختیاپه داسي یوه پړاوکي وي چي دلیکدودیووالي اوتجانس ته یې ترهرڅه وړاندي بایدچاره وسنجول سي خوځیني بیاتردې پړاوقرنونه وړاندي تیري سوي دي . زه خووایم که یوڅوک دخپلي ژبي دلیکدودپرتوحیدباندي کارته اړتیااحساس کړي ، ځان اوخپله ژبه بایدورته سپکه ونه ایسي .

موږزیاتره وختونه ددغه رازحقارت ښکارسوي یو اوپه نتیجه کي موادبي وژبنیوغښتازیوته لاس اچولی دئ . دنړۍ له ډېروپرمختللیو اوبډایوژبوسره مودسیالۍ اوبرابرۍ غیرواقعبینانه ادعاوي سرکړي دي . په داسي حال کي چي دژبوپرمختیااوسمبالتیا دهغي دویونکوله پرمختګ اوسمبالښت سره سیده اړه لري . دپښتوژبي دبشپړتیا او کره تیاله پاره دنوروژبوله تجربوڅخه ګټه اخیستل یومعقول اوپرځای عمل دئ خوهره تجربه بایددخپلي ژبي دواقعي حالت په پام کي نیولوسره تطبیق سي . داسي کالی په واغوستل سي ، چي پرتن یې برابروي . داقانون دټولني دژوندانه په ټولواړخونوکي جاري و طاري دئ . که یوملت پخپله خاوره کي اورګاډی ونه لري اوواکمنان یې له نورودولتوسره دسیالۍ په انګېزه داټومي پروګرام دتطبیق په سوچ کي سي ، زماپه فکربه یې هم ځان خطاایستلي وي هم نور. خپله ژبه هرچاته هم خوږه وي هم اصیله . دچاخبره (کارګه وایي زماسپینککیه زویه ، جرګی وایي زماپستکیه زویه) . په دې لړکي دپښتوانکشاف و انحطاط ، خوږوالي وتریخوالی،زیږوالی ونرموالی ، پرمختګ و شاته تګ ، بډایي ونېستي پخپله په پښتنواړه لري په بل هیچاړه نه لري . دهغې دغنااوبډایۍ له پاره که څوک دپښتودخپل واقعي حالت له په پام کي نیولوپرته دنړۍ دنوروډېروپرمختللیو ژبودانکشاف پړاوونه د سوتي په زورپرخپله ژبه باندي تطبیقوي ، نتیجه به یې هغه راز وي لکه زموږسوسیالیستانواوسویتیستانوچي دافغاني ټولني د وړاندي بېولوله پاره دپخواني شوروي اتحاد نسخې ټکي په ټکي عملي کول غوښتل اوپه نتیجه کي یې هیوادله اوسنیو سیاسي و ټولنیزو مصیبتونوسره مخامخ کړ . دلغت جوړوني خبره بایددژبي ماهرانوته پرېښوول سي خوپه ژبه کي په مروجو دخیلویاغیردخیلو اخښلو بخښلولغاتوباندي بایدپه دې خندنۍ پلمه لاس ونه وهل سي چي ګویا ، داکارایرانیان هم کوي ، المانیان یې هم ، .... ، ځکه یې موږ هم بایدوکړو ! دهرچا اوهري ژبي اولویتونه توپیرسره لري اوداهغه خبره وه چي علامه استاد(رح)هروخت پرې ټینګارکاوه . په (افغان ولس) نومي مجله کي ددوی له خولې څخه پررانقل سویو خبروباندي زه هم شهادت ورکوم چي ویلي یې دي ٌ ... دنوولغاتوضرورت زه هغه وخت احساسوم چي موږټولي لهجې راټولي کړي وي اوددې څخه نورمایوس یوچي په لهجوکي نورڅه نه دي پاته اویافرضاً ادب موټول داسي ذکرکړی وي ، بیان کړی مووي ، چاپ کړی مووي ، دخلکوپه لاس مو ورکړی وي ، چي هیڅ نه وي پاته ، نواوس موږوضعي ته ضرورت لرو . نوترهغه وخته چي موداکارنه وي کړی ، دنوي وضعی له پاره قدم اخیستل تقریباً دژبي پردغه برخه باندي چي داپه لهجوکي ساتل سوې ده ، یوظلم دئ . ٌ (۳) زه به دومره پرزیات کړم چي له (نوي وضعي) څخه داستاد(رح) مراد دمروجولغتونوله پاره وضعه کول دي . نوي ساینسي وفني وعلمي اصطلاحات له دې حکمه څخه مستثنا دي.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږدمنلي استادپوهاندډوکتورزيارصاحب دخولې خبره ده چي وايي ؓ ... دلري اوبري پښتونخوايوه سيمه اوخپل اوزی رانه پاتې نه دی چي څه له پاسه دوه سوه کتابچې مي پرې (٤)ډکې کړې دي . د پښتوويپانګې دويمه برخه (زړه پانګه يااركاييزمونه) ښېراند دوست اواستادصميم خپاره کړي اونوې پانګه يانيولوجيزمونه هم ماپه يولس زريزسيندګي کې له چاپه راکښلي .... ؓ (٥) . خو د خواشينی خبره داده چي دغه ستره زړه پانګه همداسي لاس نه وهلې په کتاب کې بندي پاته ده اوڅوک يې دژوندي کولواورواجولوهڅه خو پرېږده ، د کارولوتوصيه لاهم نه کوي . زموږډېر زورپر نيولوجيزمونو دئ اوبس همداموډژبې دکره کېدني تاداوګرزولی دئ . علامه رشاد(رح) زړې پانګې ته ډېره پاملرنه کوله په تېره بياپه شعرکي . او داپاملرنه يې يوازي دخپلي لهجې پانګي ته نه وه بلکي دپښتوټولي لهجې يې په پام کي وې . طبيعي ده چي په دې لړکي يې دخپلي لهجې زاړه لغتونه ډېرکارولي دي . مايووخت په يوشعر کي (دوړدوړکه) استعمال کړې وه . علامه استادسمدلاسه دعبدالقادرخان خټک دا بيت راته ووايه، چي په هغه کي شاعرد(بړبوکی) ويی دکندهاری لهجې (دوړدوړکي) له پاره راوړی دئ:

که سفله ښښتن دجاه شي په داڅه شو؟

په معنی بړبوکی پــــــورته کړخسړی

اوورپسي يې ددغي کلمې په باب مشرح تفصيل ورکړ اوزياته يې کړه : دعبدالقادرخان خټک په کندهارچاپ دېوان کي داکلمه (بړبوګی) ثبت سوې ده . په پخوانيوخطي نسخوکي ګاف هم دکاف په شکل ليکل کېدلی او دبړبوګی په ثبت وضبط کي دغي قاعدې اغېزه کړې ده . ماته يې دبړبوکی داستعمالولوتوصيه هم وکړه .

بل وخت يې د(ترمي) او (کوشير) کلمې راته تشريح کړې اوويې فرمايل : داکلمې زموږاوستاسي په کندهاری لهجه کي نه کارېږي ، زده يې که اوپه ليکنه کي يې استعمالوه.

زمايقين دئ چي دژبوداطلس دبرابرولو په باب دساحوي ريسرچ په ترڅ کي به دسيمه ييزولغتونولويه برخه ،چي په ټاکلي جغرافيوي محدوده کي ايسارپاته دي ، ثبت سوي وي . په دې کي به ډېرداسي لغات هم وي ، چي نن يې معادل نيولوجيزمونه کارېږي . کاشکي ددغولغاتودخپرېدوله پاره هم هڅي سوي وای اويوازي په کتابچوکي يې په ثبت بسنه نه وای سوې .

په دې ترڅ کي مي يوه بله ديادوني ضمني خبره هم پرزړه باندي راغله اوهغه دژبوداطلس دبرابرولوپه برخه کي ديونسکواوافغاني ټيم دکار او فعاليت په باب ده . موږته داخبره معلومه ده چي په دغه افغاني ټيم کي يوفعال اوهڅاندغړی پوهاندډوکتورزياراووده پرځنګ دټيم نوروغړو ارواښادالهام ، ډاکټرعبدالرازق پالوال ، استادحبيب الله پښتون زوی جاج ، استادپوهندوی نوراحمدشاکر اواستاد بايزيد اڅک هم شامل وو اوپه مينه وجديت سره يې خپلي ښېړني مخ ته بېولې . ددې ټيم له غړوڅخه له نيکه مرغه دوکتورزيار ، ډاکټرپالوال ، استادبايزيداڅک،استادپښتون زوی ژوندي دي .استاد پوهندوی شاکرپه کاناډاکي اوسي ،په فزيکي لحاظ ژوندی

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دئ خوله بده مرغه داسي ناروغي په پوري ده چي درغښدلواميديې لږدئ (٦) . موږله دغو ښاغلوڅخه ټينګه هيله لروچي دخپلوکلونوکلونوزيار اوکړاوپه باب راتلونکي ځوان نسل ته معلومات ورکړي . زموږهيواد دحوادثو اوتوپانونو مېنه ده . خدای مه کړه ددوی ارزښتمن زياردتوپانوڅپې له ځانه سره يونه سي اوتري تم يې نه کړي اويا سبايې بل څوک دځان مال ونه ګڼي.

دعلامه استادرشاد(رح) دليکني اوتدريس په ژبه دده هرشاګرد او لوستونکی پوهېدی اوپوهېږي . دده شعر دزړواومتروکولغاتونوسره هرچاته خوږ اوديوهېدلوړو اودئ . دده په زرګونوشاګردانوکي څوک يوتن لاهم نسي مونډلای چي ودي وايي : زه داستادپه تشريح اولوست نه پوهېدلم . دده دافادې ستاينه دهرچاپرخوله وه . داولي ؟ داځکه چي دده ژبه له پښتانه قامه څخه پردی نه وه . له بده مرغه نن پښتانه دهغي ژبي په پوهېدلوکي مشکلات اوستونزي لري ، چي د (کره) په نامه ورشوول کېږي.

علامه استادرشاددي پاک خدای وبخښي اوددوی کاردي تل د پښتنوزلميودلاري مشال وي (٧).

محمدمعصوم هوتک

اوکويل ــ کاناډا

٢ نومبر ٢٠٠٥ ع

(١) رشاد ــ عبدالشکور ــ لودي پښتانه ــ (ب) مخ ، پښتوټولنه ــ ١٣٣٦ ش

(٢) دعبدالحميدمومندکليات ــ (پېنځه) مخ ــ دانش خپرندويه ټولنه ــ ١٣٨٣ ل.

(٣) افغان ولس مجله ــ شپږم کال ــ لومړی ګڼه ــ ٤٢ مخ . دلمبې مجلې د١٣٨٣ ل کال د٤ ــ ٥ ګڼې په حواله.

(٤) داشمېره په (استادزيارــ دپښتني فرهنګ يوځلاندستوری) نومي اثر ، ١٤٩ مخ کي (١٠٤) بلل سوی دئ .

(٥) افغان ولس مجله ــ شپږم کال لومړی ګڼه ــ ٩٩ مخ

(٦) پوهندوی نوراحمدشاکر ددې مقالې ترليکلوڅه دپاسه يوکال وروسته د٢٠٠٦ع کال دجنوری په ١٢مه دپنجشنبې په ورځ په ټورنټوکي مړاودافغانانوپه هديره کي ښخ سو.

(٧) داليکنه په کندهارکي دعلامه رشاد(رح) دلومړي تلين په مراسموکي ګران سعيدلودين ولوستله اوپه کندهارمجله خلرم کال ، پنځمه اوشپږمه ګڼه (لېندی ، کب ــ ١٣٨٤ ل)کي چاپ سوې ده . ددغه تلين په مراسموکي ما (هوتک) له بده مرغه ګډون ونسوکړلای.

دا يوه مي لا واورئ، نور نو ستاسي خوښه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

موږ پښتانه اوس د ډیموکراسۍ د تمرین په حال کې یو . په هډ مو لا نه ده اخیستې . زه دا خپل ځان درښیم چې څوک مې خبره را غبرګه کړي، لږ څه سره وپېچل سم . خو خیر دي وي دا تمرین به نه پرېږدو . که یې نن د سهلو وس نه لرو، سبا ته به یې پیدا کړو . خبره مې د ښاغلي استاد صمیم صاحب کوله .ʺ که اباسین راغلی نه وای ʺ ښه عنوان، ښه استدلال او ښه وړاندیز . لوستلو یې خوند راکړ . دوه پښتانه خواخوږي باید یو له بله سره همداسې د زړه خواله وکړي . ما پخپله تېره لیکنه کې له نیولوجیزم سره په اصولوکي مخالفت نه دی کړی . ها د چا خبره ګوته مې خدای مه کړه (اسلام) ته نه ده نیولې، (مسلمانی ما) ته مې نیولې ده . د خوښۍ ځای دا دئ چې استاد صمیم زما له معروضاتو سره په مجموع کې موافقه ښودلې ده او په لږ کې یې تر (ډېره پر حقه)بللی یم . کومو ځایو ته چې یې (خو)ایښی دئ هغه حاشیوي خبري یا د کلي بیان څنډې دي چې شمېر یې اته دئ .زه به اتو سرو ته یو څه توضیح ورکړم.

۱ -ښاغلی استاد وایيʺ د ژبې د وییپانګې په بشپړتیا کې ریشتیا هم چې څلور واره آرونه (ارکاییزم، ډیالکټیزم، نیولوجیزم او اډاپټیزم) د دې زنځیر څلور پخې کړی دي، خو زما په اند د لاس په ګوتو کې هم د اړتیا او استفادې د ارزښت له مخې توپیر جوت دی . . . .ʺ زه هم سل په سلو کې همدا خبره کوم . زه غواړم هغه فیصدي عملي سې چې د کره لیکنې بنسټ ایښوونکو ایښې ده او په دې برخه کې دومره دوګماتیک نظر هم نه لرم چې که په سلو کې پنځه ویشت، دېرش سوه زما به چیغې پورته سي . یه، زه وایم اوس خو موږ هغه نوري درې برخې بیخې هیرې کړې دي . ښاغلي استاد د امیر عبدالرحمان خان د درباریانو د نکل په راوړلو سره پر دوو خبرو ضمني اعتراف کړی دئ یو دا چې پر نیولوجیزم باندې تراندازې زیات زور اچول د (ګونګوټیو)خوړل دي، نه د وخکو . او بل یې په دې نکل زما هغه خبره تایید کړې چې موږ په اولس یا پخواني ادب کې د لغاتو و موندلو له بهیر څخه په دې دلیل (لار چپه) کړې ده چې ارکاییزمونه خو (همېښه پلټل کېدای شي)، راځئ نیولوجیزم ته پونده ورکړو. او په دې پونده کې مو د پښتو خوارکۍ نوکان وایستل . زه خو د ښاغلي صمیم صاحب په دغه جمله کې هیڅ راز نیمګړتیا نه وینم چې وایيʺ د انحوی ترکیب یا اسمیه جمله دوه فاعله لريʺ کلمات به یې د آر له مخې عربې وي خو دې کلمو زموږ په ژبه کې د څوارلس سوه کلن ژوند په ترڅ کې د اقامې سند تر لاسه کړی دئ . زه یې کورټ پښتو جمله بولم . د پښتانه له خولې راوتلې ده او بل پښتون له قاموس پرته پرې پوهیږي . د ژبې دنده (وظیفه) هم دغه ده .

۲ -د استاد صمیم دوهمه څرګندونه زما د لیکنې یو حاشیوي ټکی دئ او د زیاتې تبصرې وړ یې نه بولم . زه بالکل موافق یم چې ارواښاد دوست شینواری د ارکاییزمونو په راغونډونه کې نه هېرېدونکي هڅې کړې دي . اروا دې ښاده وي . او ټول پښتانه یې کار ته په درنه سترګه ګورو . ما چې د فاضل استاد رشاد صاحب خبره کړې وه، مطلب مې دا و چې هغوی ارکاییک لغتونه په نظم و نثر کې کاروي . له دې پرته مې بله خیره په زړه کې نسته . ما ته چې څوک د پښتو د پیاوړتیا په لار کې یو کوچنوټی ګام واخلي، د سترګو تور ښکاري . اروا ښاد دوست شینواری خو د پښتو (ستورو) په کتار کې راولم .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳ -په دې یادونه کې د ښاغلي صمیم صاحب زما په ٌ نو ورته خوشحاله وې ٌ جمله سر نه دئ خلاص سوی .علت یې دا دئ ،چې کنډویې لوستې ده او پر (وي) باندې یې ختمه کړې ده . که یې تر پایه لوستې وای، سر یې په خلاصېدئ.

۴ -د باره ګلی له پریکړو څخه وار د واره زما محترم استاد پوهاند زیار صاحب سر ټکولی دئ او ماته یې هم جرأت راکړ چې څه پر ووایم . په لوی لاس چې څوک ودانه ورانوي نو نتیجه یې هرو مرو دا راز وي چې ان استاد صمیم صاحب لا د باړه ګلی د غونډې د برخه وال په توګه (دقیق خبر نه یم) د هغې فیصلې نه مراعاتوي . نه (کښې) لیکي نه (پکښې) بلکې (کې) او (پکې)کاږي . د پښتو اکاډیمی مشر ښاغلی ډاکټر راج ولی شاه خټک خو هم د همدغو نه مراعاتېدو له لاسه ژاړي . (ګوربت � ۴ګڼه � اپریل � می - ۲۰۰۰) هغه د چا خبره، وایې (د کال خواری مې ولاړې، سپینې روپۍ مې ولاړې!) پاته سوه د لیک د بدلون خبره . روښانیانو که له ځانه لیکدود را ایست خو په هغه وخت کې د دولت لواني خبره ٌ افغاني لفظ مشکل و لوست کېښ مه شه ٌ . دغسې دروېزه یې او خوشحالخاني لیکدود هم درواخله . اوس خو ٌ افغاني لفظ لوست کېښ شه ٌ دا چې ځینې مشرانو او خواخوږو سلیقه یې بدلونونه پکښې راوستي دي، د هغو اغېزه خو کورټ صفر ده . نه باب (دود) سوی دي، نه چا منلي . نه د وزیر محمد ګل خان مرحوم لیکدود کوم پیرو وموند، نه د خادم صاحب مرحوم، نه د خان شهید او نه هم د قلندر صاحب . داهسې ٌ عبث دارو مردک دي، فتح خان یې ډزوي . ٌ

۵ -په دې یادونه کې د پریفیکس او سوفیکس خبره پاته سوې ده او پر ځای یې ویل سوي دي چې زه (هوتک) ولي په (س) باندې د (شول) د مرستیال فعل او د هغه د بېلابېلو صیغو د لیکلو په ٌ امتیاز ٌ کې د خپلو مشرانو استادانو (علامه حبیبي او پوهاند رشاد) په پیروی کې ونډه نه اخلم؟

ښاغلي صمیم صاحب . زه خو دا ونډه اخلم او د خپلواستادانو پر پله باندې په منظم ډول روان یم خو د (سانسور) استبداد دا واک راڅخه اخیستی چې لوستونکو ته خپل د زړه بیان په هغه (ډول و شکل) وکړم، لکه غواړم چې یې . که یو وخت درته زما د لیکنو د اصلي مسودو د کتلو فرصت برابر سو، تاسي به ووینئ چې په (شول) کې مې د (س) له امتیازه! ښه پوره ګټه اخیستې ده . خو د خپرونو چلوونکي زما لیکني هغه راز نه چاپوي لکه زه چې یې کاږم . ان زما څخه یې دا واک هم اخیستئ چې جملې دې پر خپل زړه برابرې وترم، لغتونه دې پر خپله سلیقه ورته وټاکم . زه (پر پښتو لیکنه باندې . . .) ولیکم، دوی یې (پر پښتو لیکنې . . .) کړي . زه (د انصاف په حکم)وکاږم، دوی یې (د نیاو په پریکړه) کړي . (ګوربت � لومړی کال � خلرمه ګڼه) . زه (سول) وکاږم، دوی یې (شول) کړي . زه (په) ولیکم، دوی یې (پر) کړي . زه (دوې وڅکې) ولیکم، دوی یې (دوه وڅکي) کړي (هیله � دریم کال � شپږمه ګڼه) . زه (رانیوی) د (خریدم) په معنا ولیکم، دوی یې (راونیو) د (ګرفتم، ګرفتار کردم) په معنا کړي . زه خپلې لیکنې د دوی د اسانی له پاره په کمپیوټر کې چاپ ورولېږم خو چې وروسته خپله لیکنه لولم ((ورېره زما وي اختیار یې د قاضي غلام)) . نو ښاغلی صمیم صاحب . ما اریان خو د خپلو استادانو پیروی ته څوک پرېږدي نه . هغه آثار چې ما پخپله یا تر خپل نظر لاندې خپاره کړي دي، هورې تاسي پکښې دغه (پیروي) موندلای سئ.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

٦ -په دې برخه کې ښاغلي صميم ورور زما په شپږو اوو بېلګو کې چې راوړي مې وې، له ټولو سره موافق ښکاري . يوازې يې له يوې سره خپله نه موافقه ښوولې ده او هغهٔ پر قومونو باندې . . . د کلتورٌ منل دي . په دې برخه کې به د خپلې ادعا د ثبوت له پاره د اولس دا دوې وراشې په ډېر صميميت وړاندې کړم:

ـــ دا يې قباله، په چا يې منې.

ـــ د چا پلار يې ولاکه په ومني.

له (منل) سره د (پر) وييکي نه سي راتلای . که يې څوک د فاعليت و مفعوليت په دلايلو (په چا مني) . په هغه کې نو څه سي ويل کېدلای . د پېچومي اوبه دي په زور خېژي.

٧-دلته (سراښ) تر (وږسترګي) بسيط بلل سوی اوٌ ورباندي درېدلٌ ښه ګڼل سوی دي . ګويا زما له نظر سره موافقه ښوول سوې ده . ما هورې د (تلوار) کلمه هم راوړې وې چې (هېڅو کارېږي نه) . په دې برخه کې لکه چې هم موافق وي . خو دا چې ما دي پر (وږسترګي)باندي د محلي ډيالکټ ټاپه وهلې وي، يوه غلط فهمي شانته ښکاري، يا به ښاغلي صميم ورور زما عبارت هورې سم لوستی نه وي . ما په خپل عبارت کې غوښتي دي وښيم چې (سراښ) د محلي ډيالکټ ټاپه خوړلې ده ځکه نو له استعماله لوېدلې دئ . (وږسترګي) دا ټاپه نه ده خوړلې . د مجلې په اووم مخ کې زما عبارت سم را نقل سوی دئ خو د تبصرې په وخت کې خبره ورانه سوې ده او داسې يې انګېرلې دي چې ګويا ما (هوتک) پر (وږسترګي) باندي د (محلي ډيالکټ ټاپه) لګولې ده ؟ ما ((وږسترګي)) ثقيل بللی دئ او ثقيل خو نو دئ . د خوشحال بابا او معزالله خان مومند او ګنج پښتو مثالونه يې د ((ثقلت)) بار له اوږو څخه اخيستلای نه سي .که يو لغت په اولنيو متونو کې راغلی و، معنا يې دا نه ده ،چې هرو مرو دي فصيح وي . که داسې وای نو پير محمد کاکړ به ولې ويلای چې:

د ميرزا شعر به ښه و، ولـــي درېغه

په وحشي الفاظو ده کړ ويران شعر

٨ -دغه برخه د ارواښاد پوهاند علامه حبيبي له ليکني څخه په يوه اوږده اقتباس پای ته رسېدلې ده . دا خبري ارواښاد علامه لکه ښاغلي صميم صاحب چې اشاره ورته کړې ده ٣١ کاله وړاندې کړې دي او د لغاتو د وضعه کولو پر عمومي اړتيا او اصولو يې روڼا اچولې ده . هغه وخت د هيوادپه فرهنګي کړيو کې يو راز نظم ټينګ و . که به د لغاتو وضع ته اړتيا پيدا سوه، د پوهانو په سلا مشوره به لغت ورته وټاکل سو او دود به سو . دا کار به سوکه و خو اصولي و . داسې نه و چې هر چا په خپل سر، حق و ناحق جوړوني کولې . کله چې د لغت جوړوني بهير سر واخيست نو بيا تاسي وګورئ سره له دې چې علامه حبيبي مرحوم د جووړونو اړتيا مني خو له روان بهير څخه څه راز سر ټکوي؟ غوږ راته کښېږدئ . علامه حبيبي وايي:

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ٌ د پښتو نثر چي اوس په متبوعاتو کي ليدل کيږي يا له راډيو اورېدل کيږي د نورو ژبو تر اثر لاندي يو کړ غېړن نثر دی چي بايد تصحيح او د پوهېدلو وړ سي � د ژبي اصلي بڼه او د ادا ډول او قواعد وساتل سي ملفوظ او مکتوب سره ليري نسي � له ځانه جوړ کړي کلمات پکښي کوترم نسي . . . په هر صورت اوسنی نثر چي کومي خواته روان دی د علمي ټولنو د توجه وړ دی . زه پر دې ېرېږم چي سبا به د ليکوالو او عامه خلکو پښتو دوني سره ليري سوي وي چي يود بله به نه سره پوهيږي . . . ځني خلک په ښه نيت د پښتو د سوچه کېدو ته اړم سوي دي له ځانه کلمات جوړوي او په پښتو يې ور ننباسي چي نور خلک نه په پوهېږي . د ژبي دغسي سوچه کول که په ښه نيت وي هم د گټي پر ځای تاوان لري او يوه نامفهومه د پېرانيانو ژبه ځني جوړوي . دا کار د يوه سړي نه دئ . ښايي چي د پښتو ژبي يو گڼ د پوهانو انجمن دا کار وکي او هغه هم په داسي وخت کي چي ژبي عمومي څېړنه او پلټنه سوې وي او هغه کلمې چي په ژبه کي موندلی نسي بيا وضع سي � د ژبي دسوچه کولو فکر لړ. څه افراطي هم ښکاري ځکه چي پر کړی مځکه داسي ژبه نسته چي د نورو ژبو له کلماتو څخه کورټ سوچه وي .

تاسي پرېږدئ چي د پښتونثر د گردو دخيلو کلماتو سره د دې وړ سي چي علمي او فکري او ادبي او گران او پېچلي مفاهيم ادا کي چي علمي او فکري پانگه يې ډېره سوه او دا خوار بشرکی يې لړ څه غټ او تکړه سو بيا هغه هر څه چي وغواړی زغم به يې ولري مگر اوس شيدو رودونکي کوچني ته د غټ سړي خواړه مه ورکوی چي سبا به يې په چاره پوري اريان يو . ٌ (وگورئ : پښتو چاپي آثار په دوو تېرو پېړيو کي � ٦٢-٦٣ مخونه � کابل - ١٣٥٧)

د ژبي يو بل ماهر دوکتور ٌ د زړو يا مړو کلماتو پښتو کونه او د نوو لغاتو جوړونه يو راز ساري او حياتي مبتلايي ٌ گڼلې ده او زياتوي چي د دغي ساري ناروغۍ په مقابل کي ٌ اومه ځوانان لکه متعلمين او محصلين معافيت نه لري ٌ او ژر په مبتلا کېږي (وگورئ هماغه اثر � ٢٧٠-٢٧١ مخونه) زه د دغي ساري ناروغۍ د شيوع نخښي نښانې اوس وينم ځکه مي نو غاړي خلاصي کړې . نور نو ستاسي خوښه (١).

سکاربورو � کاناډا

٢٨ سپټمبر ٢٠٠٠

(١)داجوابيه مقاله دگوربت مجلې اداري ته ورولېږله اوښايي خپره کړي يې وي.

سپلمۍ ٌ وهځولم

ځوورځي وړاندي مي دخپل مصروف ژوندپه سرگردانيوکي دومره وخت ومونداچي په انټرنيټ کي دٌ سپلمۍ پاڼه ٌ وگورم . په دغه پاڼه کي مي د(داودجنبش هم په سيند لاهوشو) مضمون ولووست چي په دې لنډۍ پيل سوی و:

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

مینې دې داسې لېونی کړم

په لاره ځم په لوټوولم زیارتونه

اوپه هغه کي مي یوه ګیله ډوله یادونه دځان په باب ولیدله . ګیله داسي وهٌ ... معصوم هوتک هم دعلم په هسکو ځوکوزماله شره خلاص بویه ، چي هرځومره معیاري ژبه په لغتوهم ووهي ، له علمه یې ګټه اخلم ، غاښ پر غاښ کښېمندم خولیکني یې لولم ٌ.

زه دمضمون لیکوال ته ددوی دهغه درناوي له امله کورودانی وایم چي زمالیکني له ناخوښۍ سره سره لولي . دایې داکاډمیک چلندیوه نخښه ګڼم . خدای دې تل پرهمدې چلندټینګ ولري . ماپخپلو لیکنوکي کوم داسي څه نه دي موندلي چي هغه دي دپښتوژبي دمعیاري کولوهڅوتهٌ لغته ورکولٌ وي . زه دبل هرپښتانه په شان له خپلي ژبي سره مینه لرم اوغواړم چي داژبه غني سي ، مواداوکتابونه پکښې زیات سي دعلم اوپوهني په هره برخه کي دپښتنواړتیاوي ورپوره سي په پښتنوکي دکتاب لوستلواوڅه لیکلوروحیه اوعادت پیاوړی سي .... دي عالي هدف ته درسېدوپه لاره کي ترخپله وسه اوامکاناتوپوري هڅي هم کوم . خوددې هڅوله پاره خپل اصول لرم ، خپل نظریات لرم اودنورودرنو دوستانواصولو او نظریاتوته درناوی هم لرم . موږپښتنوته په کارده چي دمهاجرت په بېخونده ژوندکي له دې نوي چاپېریال څخه که نورڅه نه وي ، نودااېکي یوه خبره خوبایدهرومروزده کړواوهغه دنورو نظریاتوته په پراخ تندي غوږنیول دي . هرڅه باید پرخپل ځان تمام نه کړو. خدای شاهددئ چي زه په ځان کي ددغسي روحیې د غښتلي کولوپه لارکي ښه پوره هڅه اوکوښښ کوم .

ماته داخبره نه رامعلومېږي چي مانوددغوقلمي هڅوپه بهېرکي معیاري ژبي ته څرنګه اوچیرته لغتي ورکړي دي . البته دمعیاري ژبي داصولو ، لومړیتوبونواوپه تېره بیادلغت جوړونوپه باب خپل نظریات لرم اوهغوته پابندیم . په علمي نړۍ کي دځانګړونظریاتودرلودل باید د(لغته ورکولو) په معناتعبیرنه سي . دپښتوژبي دمعیاردمنځ ته راتګ په باب دخپلوځانګړونظریاتوپرڅنګ خوزه په پخپلو لیکنوکي د(سین اوشین) له مسئلې اوپه یو ، دوو ځایوکي داوړدې (ی) پرځای دلنډې (ی) له کارولوپرته له نورولرو او برو لیکوالوسره په لیکنه کي هیڅ توپیرنه وینم اوزمادې شعوري عادت زمادلیکنوپه پوهېدلوکي هیڅ راز ستونزه پېښه کړې نه ده . زماخپله انتباه خوداده چي زما د لیکنوپه پوهېدلوکي لراوبرلوستونکي هیڅ رازستونزه نه لري . زما خو ترننه پوري په لیکلې یا نالیکلي بڼه داسي څه په سترګه سوي نه دي ، چي دمعصوم هوتک په دغه لیکنه باندي مورڼه پوهېږو .

په څومحدودوافعالوکي په سین باندي دشین اړول دومره وړه او څنګزنه خبره ده چي په معیار پوري هیڅ اړه نه لري اونه په دې برخه کي داولنیواواوسنیوپوهانوله خواکومه غوڅه فیصله صادره سوې ده . که دادمعیاریوه اساسي برخه وای نوزموږ فاضلو مشرانو استادانو اود پښتوژبي ستورو(علامه حبیبي،علامه رشاد او اروانښاد بېنوا) به هم داسي نه لیکلای . ماترننه پوري دهیچاله خولې داخبره نه ده اورېدلې چي ددغه سین اوشین داوښتلوله امله دې دعلامه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

حبيبي ، علامه رشاداواستادبېنوا په کومه ليکنه پوه سوي نه وي يادي دمطلب په پوهېدنه کي ددغوکلماتوله اسيته ،چي شمېربه يې په مشکل سره لسو ته ورسېږي ، ستونزه ولري . په داسي حال کي چي دهغوسلگونو کسانوفريادونه اسمان ته رسېدلي دي چي د چاخبره په معياري! جوړو سووکلماتوباندي دنه پوهېدلوله امله يې له کلونوکلونوراهيسي وهي اوڅوک يې پرچيغوغوړنه ږدي . ددې چيغويوه وړه بېلگه به درنو لوستونکوته وړاندي کړم . ماځه موده مخکي د سويس دوياناپه ښار کي يوه دوست ته خپله يوه نوې چاپ سوې رساله (درنه کورنۍ) لېږلې وه. په ليک کي يې راته کښلي وه : رساله مي څکه خوښه سوه چي ٌ ژبه يې همهغه ژبه ده چي علامه حبيبي ، پوهاند رښتين،استاد بينوا او علامه رشادکاروله . بې مبالغې وايم چي په دې اوسنيوزياترو ليکنو يا نه پوهېږم اويامی زړه ورته په تنگ شی اوهيسته يې وغور ځوم .ٌ داسېی دادبياتودپوهنځی دپښتوڅانگي فارغ اوهمکارو . زما سره دلهجې يووالي نه لري اوترننه مودمخامخ ليدني فرصت هم نه دئ موندلی.

ددې له پاره چي دخپلو ليکنوداسلوب اوډول په باب مي ښاغلو لوستونکوته يولړوضاحتونه وړاندي کړي وي ، بده نه ده چي يوڅه پرعموومياتوباندي ورغېږم .

دپښتواونوروژبود بېلابېلولهجوپه ځينوکلماتوکي کانسونينټونه اوواولونه توپيرسره لري اودا توپير مراعاتول هيڅکله هم دمعيار د تر پښولاندي کولوپه معنا نه دي بلل سوي . پښتوژبه خولا دمعياريت درجې ته درسېدوپه لاره کي خالپوڅي (خاپوړي) کوي ،زه نوري پرمختللي ژبي درښيم چي په هغوکي هم تراوسه پوري چا ددغو توپيرونومراعاتول دمعياريت پر ضد کارنه دئ گڼلی . په هندي ژبوکي دٌ سري متي ــ شري متي ، درمسال ــ درمشال ، سري ديوي ــ شري ديوي ، سرينگر ــ شرينگر ، سريلانکا ــ شريلانکا....ٌ په شان کلمات بيخي ډېردي اوهيڅ هندی ژبپوه يا عادي ليکوال ځان ته داحق نه ورکوي چي په دې دوو کي دي يوسم اوبل ناسم وبولي يا دي ددې دواړوشکلونوموجوديت دژبي گډوډي وگڼي . هر ليکوال چي له دې دوو څخه يواستعمال کړي ، لوستونکي پوهېږي چي دده مقصد څه دئ . داپې لابله گټه ده چي په هندي ژبوپوه لوستونکي ته لاداخبره هم څرگندېږي چي ددغي ياهغي ليکني ليکوال په کومه سيمه پوري اړه لري . په انگرېزي ژبه کي د colourاو color د favour او favorد labourاو laborکلمې چي د واولونو د استعمال له امله توپيرسره لري ، دواړه رواج لري په امريکايي انگرېزي کي يې دوهم شکل اوپه انگليسۍ انگرېزي کي يې لومړی شکل دوددئ . ان تردې چي په قاموسو(ډيکشنريو)کي يې ددغو لغاتوڅنگ ته په لېنديوکي دايادونه هم کړې وي ، چي داشکل يې امريکايي اودابل يې انگليسي يااسټراليايي دئ . مگر يوه ته يې هم غلط نه دي ويل سوي . دانگرېزی ژبي امريکايي ، انگليسي ، اسټراليايي لهجې ټولي ددې ژبي لهجې دي اوهيڅ يوه انگرېزي ژبي پر بل انگرېزي ژبي باندي دخپلي لهجې دمنلوبېځايه اوبې هدفه زيار پرځان نه دئ منلی اونه يې په دې برخه کي وخت ضايع کړی دئ . د عربي غوندي پراخي ژبي مصری ، عراقی ، يمنی ، سوريايی ، فلسطينی اونوري لهجې هره يوه په ځينو برخو کي په ويلاوليکلوکي توپيرلري خوهيڅکله يودبل ليکلواوتلفظ ته ناسم نه وايي . . په پاړسي کي د(صدا ، آواز ، نداء)کلمات ټول کارول کېږي . هرڅوک يې په انتخاب

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

کي اختیارلري . داسي نه کوي چي یو واریانت یې د معیارپه نامه خوښ کړي اونوریې هیسته وغورځوي . دا ټول لغتونه د پارسي ژبي دبډایي اودلغوي زېرمي دغنانخښه ګڼي . خو موږدهغوی پرخلاف په (ږغ او غږ) کي یوه ته مخ ورکوو اوبل ته نه .که چاږغ وکیښ ګویا کفریې وکړ اومعیاریې په لغته وواهه . په داسي حال کي چي داخبره له معیارسره هیڅ اړه نه لري اونه ژبه پارلماني انتخابات دي چي فیصله یې په اکثریت اواقلیت باندي کېږي . زماپه نظر (نجلی ، جنی ، جلی ، جن) ، (سوچه ، نګه ، خالص) ، (لیکل ، کښل)، (ولیکم ، وکاږم) ، (ښکلی ، کښلی ، ښایسته) ، (بډای ، شتمن ، هستمن ، غني) اونورپه سوو داسي مترادفات دخوږي پښتو مروج لغتونه دي اوپالل اولیکل یې دهر پښتانه پخپل انتخاب پوري اړه لري . په دې کي د معیارپه نامه سکه وناسکه راایستل ، دیوه غوره کول اودنوروله رواجه ایستل اوورپسې وژل دپښتوپه ګټه کارنه دئ.

د پښتو ژبي په ځینو افعالو کي په سین باندي د شین اوښتنه ځان ته تاریخي عوامل لري او دا کارد پېړیو په اوږدو کي عملي سوی دئ. ډاکټرپالوال یې دکوشانیانودواکمنۍ ژبنۍ اغېزې بولي . داوښتون عامل چي هرڅه وي ، زماورسره په دې لیکنه کي کارنسته خودا اوښتون دپښتنوپه یوه ټاکلې جغرافیایي محدوده کي راغلی دئ . د پښتوژبي پیاوړي ماهران ټول په دې عقیده دي چي ددغوافعالودسین شکل لرغونی (آر) دئ .خوزما په عقیده داچي ځینولهجودغه ځانګړتیا ساتلې یایې له لاسه ورکړې ده ، یوه بشپړه طبیعي عملیه ده . نه یې پرېښوول کوم عیب دئ اونه یې ساتل کوم ویاړ . دغه طبیعي عملیه زمایادبل پښتانه خپل انتخاب هم نه دئ بلکي داپه یوه مشخصه جغرافیایي سیمه کي دیوه یابل پښتانه درالویېدلوله بابته راپیداسوی ژبنی واقعیت یاپه بل عبارت تاریخي انتخاب دئ چي په پاللوکي یې هر پښتون بشپړاختیارلري . عوام الناس که داخبره هرراز ګڼي ، دومره مهمه نه ده ،خودژبي ماهران اوپه ژبه پوه کسان چي دیوه ځانګړي تمایل له مخي دغي طبیعي عملیې ته دمعیاریت ترپردې اوپوښ لاندي د کابلیوخبره (باد) ورکوي ، ښه کارنه کوي اودغه زیار یې د پښتوژبي اوپښتنوپه تاوان تمامېږي اوتمام سوی هم دئ.

دپښتوژبي بېلابېلي لهجې عیني واقعیتونه دي اوله هغوسره بې پروایي دهغوله ویونکوسره بې پروایي ده . موږدټولنیزانکشاف په یوه داسي پړاوکي واقع نه یوچي په ټولوپښتنودي یوه ژبه ووایو اوپه ودې لیکو. دارازهڅه یوشاعرانه ارمان دئ اوڅرنګه چي تروخت دمخه اذان دئ ، ځکه یې نوپه عمل کي د تطبیق زمینه لږده . دټولنیز او سیاسي ژوند په داسي یوه حساس پړاوکي چي پښتانه د خپلي بقا او فناله تاریخي ازمویښت سره مخامخ دي دنوروبې شمېرو بې اتفاقیو پرڅنګ یې اوس بیا په ژبه کي دمعیار او نامعیارپه نامه دلیکوالو ترمنځ نوري بې اتفاقۍ اچول له پښتواوپښتنوسره ظلم دئ . زه خپل پښتانه ورونه په ټینګه رابولم چي له دغه راز درزونو اچولوڅخه دي تېرسي . داکارونه که څه هم له ژبي سره دخواخوږۍ په انګېزه وي خوزماپه خیال نتیجه یې په زره پوري نه ده.

ماته دپښتوژبي ډېري کوچنۍ لهجې لاهم داهمیت وړدي . نه هغوته ناسمي وایم اونه دهغولهجود لغاتونواووراشوپه استعمال باندي خوابدی کېږم . په هماغه لیکنه کي مې، چي پکښې زماپه باب ګیله ډوله یادونه سوې وه (سپلمۍ

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

پاڼه)، د ٌ غاښ پرغاښ کښېمنډم ٌ جمله ترسترگوسوه . زه پوهېږم چي (کښېمنډم) یا (کېمنډم) زماپه لهجه کي د (کښېکښم) یا (کښېکاږم) په شکل ویل کېږي . زماپه لهجه کي د(منډل) مصدر په یوه شي کي دبل شي دننه ایستلویاچخلوپه معنا کارېږي اودچخل عملیه له غاښ سره برابره نه راځي . زه به هیڅکله د(غاښ پرغاښ کښېمنډم) عبارت ونه لیکم . زه (غاښ پرغاښ کښېکاږم) عبارت دځان له پاره غوره گڼم خوځان ته به بیاهیڅکله داحق هم ورنه کړم چي د(کښېمنډم) کلمه ناسمه وبولم . دااصطلاح په یوه پراخ اولس کي کارېږي اوداپراخ اولس زماپښتانه وروڼه دي . پرېږدئ چي ددغه یوه مفهوم له پاره موږپه ژبه کي دري لغته ولرو . زمانظردلغتونوپه برخه کي بالکل روښانه دئ . زه دنوولغتونوله تحمیلولو سره مخالف یم . له دې خبري سره مخالف یم چي یوڅوک خپل له ځانه جوړسوی لغت دمعیارپه نامه په زور راباندي مني . دسپلمۍ پاڼي په نوموړي مضمون کي دښاغلي جهاني څخه هم گیله سوې ده چي ٌ ... هغه قسم کړی چي (سو) به پرې څوک (شو) نه کړي اوزه یې دادشاعرپه بغاوت کې ورحسابوم ... دزهروغړپ دی تېروم یې . ٌ

گرانه سپلمۍ واله ! دې خبري دي سخت ولړزولم . ماپه اصطلاح دمعیاري ژبي له پلویانوڅخه تل داغوښتنه کړې ده چي دلغاتو جوړولو پرځای دي یووارلهجې وپلټي ، که یې کوم لغت ورته وموند، هغه دي واخلي اوکه نه ، نوبیادې ورته نوی لغت جوړکړي . زماسره هرکله داانديښنه ملگرې وي چي زماپردې رواغوښتنه ولي چاترننه پوري ښه په پراخ نیت غوږنه دئ نیولئ؟ . اوس چي مي ستاسي په لیکنه کي ولوستل چي دمعیارعاشقانوته دپښتودیوې لویې لهجې ایکي یو لغت (سو) منل ٌ دزهروغړپ دئ ٌ ، نوباوروکړئ چي سخت وډارېدم . له ځان سره مي وویل : یاخدایه پردې بدبختوپښتنودي څه بلانازله کړې ده . دوی ته چي دخپلي پښتودیوې لهجې دلغت کارېدل ٌ دزهروغړپ ٌ ښکاري نوبیا موږ ولي له نوروڅخه گیله کووچي دپوهنتون ، پوهنځي لغات له خپلولیکنوڅخه باسي ؟ خدای دي وکړي چي دسپلمۍ والو دغه جمله زمادمخکینۍ غوښتني دردولوله پاره جواب نه وي.

ماته د حیرانتیاځای دادئ چي دجهاني پرشعرباندي خودپښتنو د ټولو لهجوویونکي خونداخلي اودده شعر د ټولوپښتنوخوښ دئ . زما په نظرخوله معیاریت څخه مرادهم بایدداوي چي په لیکنه یا شعر باندي لوستونکي پوه سي ، دهغه مطلب ژردرک کړای سي اولیکنه یا شعریې پرزړوباندي کښېني . آیادجهاني شعرله ٌ سو ٌ سره سره د ټولو پښتنوپه نزدمحبوب القلوب نه دئ ؟ که جواب (هو) وي . نوزه وایم د جهاني دشعرژبه معیاري ده . اوکه څوک وایي چي نه ، معیاري ژبه همداده چي دازه یې لیکم . ماکه ٌ په سیندلاهو ٌ وکېښ ، که مې ٌ په لاره ځم ٌ وکېښ ،که مې ٌ پښې تویېږي ٌ وکېښ ، ټول څکه معیاري دي چي سین مي په شین اړولی دئ ! دې ته نوسرزوري وایي او سرزورۍ ته نوبیازه هم جواب نه لرم .

دژبي معیاریت نه دزاړه اونوي ترمنځ دمبارزې په مارکسیستي فورمول ترلاسه کېدلای سي اونه دفرمان په ورکولوسره . دایواوړد ژبنی پراسس (process) دئ چي که په طبیعي ډول تعقیب نه سي ،ژبي ته خوراډېرتاوانونه رسوي لکه اوس چي یې رسولي هم دي . داطبیعي بهیر که پرچا اوږدېږي یااوږد سوي وي ، وي به . خوتعقیب یې ضروري دئ

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

. له دې بهېرسره دُ کډې مي بارېږي ، زوی مي راملاکهُ چلندپه کارنه دئ . اوکه څوک دسوتې د زورچلند ورسره کوي نوکوي به يې . خوتاسي به يې ووينئ چې دامنډه ترکومه ځايه رسېدلای سي . له معياريت څخه بايد دملنډو داسي شی جوړنه کړوچي بس سين په شين واړوه ، نورنوهرڅه برغزوي چي وايې وايه يې .

لکه وړاندي چي مي وويل دژبي دمعيار خبره يوه اوږده تدريجي عمليه ده . په انقلابي خېزونو باندي د هغې عملي کول به هغه رازنتيجه ورکړي لکه زموږ منورينو چي غوښتل په انقلابي شعارونوباندي په افغاني ټولنه کي ټولنيزاوسياسي بدلونونه راولي خوپه پای کي يې دغه بدبخت اولس په يوويشتمه پېړۍ کي دمذهبي فناټيزم ترڅپېړي لاندي کښېناوه اود ښوونځي له تګه يې ورته دکفرپه اندازه ګنا ه جوړه کړه .

ماله ځان سره پتېيلې وه چي پر دغه رازموضوعګانوبه خپل وخت او انرژي نه لګوم . خوڅرنګه چي په نوموړي ليکنه کي په نامه يادسوی وم اوله بلي خوادډي ليکني له امله داندېښنومارانوواخيستلم نو درنو لوستونکوته دخپلوعقايدوڅرګندتياله خاطره مي داڅوپاڼي توري کړې . خدای دي وکړي چي دزړه په مطلب مي لوستونکي پوه کړي وي.

که زيارت کړم نه رارسېږي

ياټګه زه يم ياټګان دي زيارتونه (۱)

محمدمعصوم هوتک

داګسټ دیارلسمه ۲۰۰٦ ع

اوکويل ـــ کاناډا

(۱) دامقاله دښکلامجلې څلرم کال ، پنځمه ګڼه کي خپره سوه.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماخذونه

ددې کتاب په کښلوکي له دا لاندي ماخذوڅخه استفاده سوې ده:

١ ــ پالوال ، عبدالرازق (ډاکټر) ، معیاري پښتو ، ١٣٨٤ نمریزکال

٢ ــ خیرالبیان ، دکابل چاپ ، ١٣٥٣ش

٣ ــ رفیع ، حبیب الله ، ژبپالنه ،پښتوټولنه ، کابل ، ١٣٦١ (میزان)

٤ ــ بریالی ، عبدالکریم، دپښتولیکدود،پښتواکیډمي ، کوئټه ، ٢٠٠٠ع

٥ ــ یون ، محمداسمعیل، استادزیار، دپښتني فرهنګ یو ځلاند ستوری ،١٣٧٢

٦ ــ خټک دوست محمد، بحرالعلوم (لومړی ټوک)،دمحمدمعصوم هوتک په زیار، صحاف نشراتي موسسه ،١٣٨٣ل

٧ ــ زیار،دوکتورمجاوراحمد(پوهاند) پښتوپښتانه دژبپوهنې په رڼاکې ، ١٣٧٩ ش

٨ ــ زیار،دکتورمجاوراحمد(پوهنوال) ویی پوهنه ،کابل پوهنتون ، ١٣٦٠ ش

٩ ــ زیار، دکتورمجاوراحمد(پوهاند) پښتوپښویه ، دریيم چاپ ، ١٣٨٤ش

١٠ ــ روهي ،سرمحقق محمدصدیق (کاندیداکادمیسن) دپښتو ادبیاتو تاریخ ، معاصره دوره ،١٣٧٨ش

١١ ــ رشاد، عبدالشکور، لودي پښتانه ،پښتوټولنه ، کابل ، ١٣٣٦ش

١٢ ــ نومیالی ، محمدانور، دپښتنودټولنیزتاریخ مبادي ،١٩٩٠ ع

١٣ ــ ویښ ، رازمحمد، پښتوکتابونه، پښتوټولنه ، کابل ، ١٣٣٧ش

١٤ ــ بینوا، عبدالروف ، پښتوروزنه ،دپښتوڅېړنوبين المللي مرکز، کابل . ١٣٥٦ش

١٥ ــ هوتک ، محمدمعصوم ، میرزاعبدالودودهوتک،١٣٧٧ش

١٦ ــ دخان شهیدیاد، دمقالومجموعه،دسرحدونوچارووزارت ، کابل ، ١٣٧٠ش

١٧ ــ افغان یاد، دمقالومجموعه،کابل پوهنتون ، دژبواوادبیاتو پوهنځی ، ١٣٦٠ش

١٨ ــ رویدادلویه جرګهٔ دارالسلطنهٔ کابل ، ١٣٠٣ ش

١٩ ــ ډيوه (مجله)، ٤ کال ، ٢ ګڼه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

٢٠ ــ ډیوه (مجله)، ٤ کال ، لومړی گڼه

٢١ ــ افغان ولس (مجله)، ٦ کال ، لومړی گڼه

٢٢ ــ افغان ولس (مجله) ، ٥ کال ، لومړی گڼه

٢٣ ــ لیمه (مجله) ،

٢٤ ــ گوربت (مجله) ، لومړی کال ، ٦ گڼه

٢٥ ــ کابل (مجله) ، ١٣٦٥ کال ، ١١ــ ١٢ گڼه

٢٦ ــ ښکلا (مجله) ، ٤ کال ، ٣ گڼه

٢٧ ــ ښکلا (مجله) ، ٣ کال ، ٦ گڼه

٢٨ ــ ورځ (مجله) ، ٦ کال ، ٣ ــ ٤ گڼه

٢٩ ــ آئینهٔ افغانستان (مجله) ، ١٠٤ گڼه ، اکتوبر ٢٠٠٦ع

٣٠ ــ امید جریده

٣١ ـ دعبدالحمیدمومندکلیات، دمحمدآصف صمیم په زیار، ١٣٨٣ ل

٣٢ ــ دمیرزاحنان بارکزي دیوان ، دمحمدمعصوم هوتک په زیار، ١٣٧٠ش

٣٣ ــ دعبدالحمیدمومنددیوان،دزلمي هیوادمل په زیار،کابل ، ١٣٦٣ش

٣٤ ــ ددعبدالحمیدمومند دیوان ،دصدیق الله رښتین په زیار، پښتو ټولنه ،کابل ، ١٣٣٠ش

٣٥ ــ دحمیددرومرجان ، دسیدانوارالحق جیلاني په زیار،١٩٧٨ع

٣٦ ــ دلوی احمدشاه بابادیوان ، دمومن موحد په زیار،١٣٧٨ش

٣٧ ــ دلوی احدشاه بابادیوان(دیوان هرا) ، دمحمدمعصوم هوتک په زیار، ناچاپ

٣٨ ــ دحاجي جمعه بارکزي دیوان ، دزلمي هیوادمل په زیار، پښتو ټولنه ، کابل ، ١٣٦٠ش

٣٩ ــ دیوان هجري ،دهمیش خلیل په زیار، پیښور، ١٩٥٨ع

٤٠ ــ دپښتوژبې دودې اړتیااولارې چارې (دمقالومجموعه)، ١٣٧٨ش

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

٤١ ــ پښتوچاپي آثار (دمقالومجموعه)، کابل ، ١٣٥٧ ش

٤٢ ــ دپښتوټولني تاريخچه ،پښتوټولنه ، کابل ، ١٣٥٦ش

٤٣ ــ بينواويب پاڼه ، ٦ نومبر ٢٠٠٦ع

٤٤ ــ ټول افغان ويب پاڼه ، ١١زمری ١٣٨٥ش

٤٥ ــ سپلمی ويب پاڼه

٤٦ ــ دسراج الاخبارکلکسيون

٤٧ ــ دطلوع افغان کلکسيون

٤٨ ــ زمامتفرق ياداښتونه

49 � Tony, Crowley, Standard English & the Politics of Language , N.Y

50 � Encyclopaedia Britannica

51 � Illustrated World Encyclopaedia, N.Y.

52 � Oxford, Current English Dictionary, 1998

53 � Wikipedia Encyclopaedia, (Inter-net)

Download from: ketabton.com

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library